

Koroğlu

MƏHBUB XANIMIN ÇƏNLİBELƏ GƏLMƏYİ

Yenə Aşıq Sünun çoxdan idi ki, Çənlibeldən çıxmışdı. Nə Həmzənin Çənlibelə gəlməyini bilirdi, nə Qıratı aparmağını. Nə Koroğlunun Toqatdakı işindən xəbəri var idi, nə də Qıratı gətirməyindən.

Şəhər-şəhər, kənd-kənd gəzib dövran açırdı, məslis qururdu. Bir tərəfdən Koroğludan oxuyub onu məşhuri-sahan eləyirdi, bir tərəfdən savan igid oğlanların say-seçmələrini yiğib Çənlibelə göndərirdi, bir tərəfdən də paşalardan xəbər yiğib Koroğluya çatdırırırdı.

Günlərin bir gündündə Aşıq Sünun gəzə-gəzə gəlib Ruma çıxdı. Şəhərin küçələrini gəzirdi, birdən küləfirəngidə bir gözəl gördü. Aşıq gözü sərraf olar, birsə dəfə baxmaqla adamları saf-çürük eləyər. Aşıq Sünun buna bir leyłası nəzər saldı. Baxdı ki, gözəl nə gözəl... Tellər qara, xallar qara, qaşlar qara, saçlar qara, dişlər ağappaq mirvari kimi, dodaqlar yaqutun kənarı kimi, gözlər elədi ki, eşq əhlinə öldürrəm deyir. Gör qız nə qədər gözəl idi ki, Sünun bir baxımda ağılı sərdən verib durdu tamaşa eləməyə.

Bu qız kim ola, kim ola, Rum paşasının qızı Məhbub xanım. Sən demə Məhbub xanım da Aşıq Sünuna fikir verirmiş. Çağırdı qırx insəbel qızlardan birini ki:

– Get, o aşığı bura gətir.

Aşıq Sünun bir də baxdı ki, bu imarətin qapısından bir qız çıktı, düz onun üstünə gəlir. Aşıq Sünun qorxuya düşdü. Fikirləşdi ki, yəqin qız onun elə dayanıb baxmağından qəzəblənib. İstədi bir təhər gözdən yayınsın. Amma qız imkan vermədi. Alısı quş kimi onun qabağını kəsdi. Ədəblə salam verib dedi:

– Aşıq, Rum paşasının qızı Məhbub xanım səni çağırır.

Koroğlu

Aşıq Sünun baxdı ki, yox, deyəsən bu qəzəbdən deyil. Qızın yanına düşüb birbaşa Məhbub xanımın yanına gəldi. Məhbub xanım özü Aşıq Sünunun qabağına çıxdı. Xoşgəldin eləyib, onu öz otağına apardı. Elə ki, Aşıq Sünun əyləşdi, Məhbub xanım soruşdu:

- Aşıq, haradan gəlib haraya gedənsən? Kimin aşığısan?
- Xanım, Qafın o tərəfindənəm.

Məhbub xanım bu sözü aşiqdan eşitsək soruşdu:

- Aşıq, Koroğlunu tanıyırsan?

Sünun bir ətrafına baxdı. Gördü otaqda ikisindən savayı heç kəs yoxdu. Dedi:

- Niyə xanım, görmüşəm.

Məhbub xanım dedi:

- Düzünü de görüm, o nesə adamdı? O Çənlibel nesə olan yerdi?

Aşıq Sünun dedi:

- Vallah, nə deyim, adamdı da...

Məhbub xanım çox ağıllı qız idi. Atası onun adına həmişə Mazarat deyərdi, yə`ni çoxbilmiş. Belə şey çox az-az düşər ki, bir adam həm gözəl olsun, həm də ağıllı, kamallı. Amma Məhbub xanımda ikisi də var idi. O nesə deyərlər, deyəsən, lap xoş gündə dünyaya gəlmışdı. Gözəllikdə elə idi ki, elə bil qüdrətin yetmiş iki qələmindən yetmiş iki rəng alıb bəzənmişdi. Ağında, kamalda da Əflatuna loğ manlıq elərdi, Loğ mana əflatunluq.

Qərəz, Məhbub xanım başa düşdü ki, aşıq Koroğlunu yaxşı tanıyor, amma salıx vermək istəmir. Öz-özünə fikirləşdi ki, yaxşı, bu niyə demək istəməsin? Birdən yadına düşdü ki, «Ey dadi-bidad!.. Axır mən paşa qızıyam. Koroğlu da ki paşaların düşməni. Yəqin aşıq buna görə məndən çəkinir». Yavaşsa durub ayağa, gəldi Aşıq Sünunun lap yanına. Dedi:

- Aşıq, sən deyirsən ki, Koroğlunu tanıyırsan, mənə bir de görüm, Koroğlunun arvadı kimdi?

Koroğlu

Aşıq Sünun dedi:

- Ay xanım, bunu bütün aləm bilir ki, Koroğlunun arvadı Nigar xanımdır.

Məhbub xanım dedi:

- Çox əsəb, çox pakizə. Bir mənə de görüm, Nigar xanım kimin qızıdır?

Sünun dedi:

- Bunu da bütün aləm bilir ki, İstanbul xotkarının.

Məhbub xanım dedi:

- Bu da çox gözəl. İndi mənə de görüm Telli xanım kimin qızıdır?

Aşıq Sünun Məhbub xanımın bu sual-savabından bir az vəsvəsəyə düşdü. Aşıq fikirləşdi ki, qoy görüm axırı nə olasaq? Dedi:

- Ərzrumlu Səfər paşanın basısıdır.

Məhbub xanım dedi:

- Mən də Rum paşasının qızı Məhbub xanımmam. Ansaq sən mənə de görüm ya Telli xanım, ya elə Nigar xanım niyə öz dudmanlarını, sah-səlallarını tərk eləyib Çənlibelə gediblər? Bunu bütün külli-aləm bilir ki, onları Çənlibelə güslə aparmayıblar. Hamısı öz xoşları ilə gediblər. Belədi, ya belə deyil?

Sünun dedi:

- Məhbub xanım, mən sənin mətləbini başa düşdüm. Nə sözün var soruş, deyim. Mən Koroğlunun aşığı Sünunam.

Məhbub xanım güldü. Dedi:

- Aşıq, ağıllı aşıqsan. İndi mənim səndən iki sualım var. Amma gərək mənə düzgün savab verəsən. Ortada yalan-malan olmaya.

- Xanım, bizdə yalan olmaz. Ver sualını, al savabını!

Məhbub xanım keçdi yenə də öz yerində əyləşdi. Dedi:

- Birinci sualım budu ki, mənə de görüm Koroğlu nesə adamdı?

Aşıq Sünun sazı sinəsinə basdı, dedi:

Koroğlu

Nərə çəkib düşmən üstə gedəndə,-
Meydanda göstərər hünər Koroğlu.
Qulaş qolun gərib şeşpər atanda
Vurar dağı-daşı dələr Koroğlu.

Bilmək olmaz onun min-bir felini,
Namərd qoya bilməz yerə belini,
Bir dəfə şeşpərə atsa əlini,
Düşmənin izini silər Koroğlu.

Düşər hərdəm paşalarla davası
Kəsilməz savaşı, səngi, qovğası;
Sünun deyər Çənlibelin ağası;
Yeddi min dəliyə sərkər Koroğlu.

Söz tamama yetdi. Məhbub xanım dedi:
– İndi mənə de görüm, o Çənlibel nesə olan yerdə?
Aşıq yenə də sazı basdı döşünə:

Mərd oylağı Çənlibeldir,
Məhbub xanım, bizim yerlər.
Dəliləri durnateldir,
Məhbub xanım, bizim yerlər.

Daşları var alçaq-usa,
Əylər qəflə, tasır, xosa,
Tutulub hasarlı bursa,
Məhbub xanım, bizim yerlər.

Koroğlu

Dağları var qoşa-qoşa,
Düşmən görsə, çəkər haşa,
Bata bilməz sultan, paşa,
Məhbub xanım, bizim yerlər.

Elə ki, bu söz də qurtardı, Məhbub xanım təzədən durub gəldi Sünunun yanına. Lap ağ zını onun qulağına dayayıb dedi:

– Aşıq, burdan durub birbaş Çənlibelə, Koroğlunun yanına gedərsən. Ona deyərsən ki, Rum paşasının qızı Məhbub xanım deyir ki, ona deməli bir sirrim var. Amma gərək özünə deyəm. Özü də burada deyə bilmərəm. Gərək orada, Çənlibeldə ona deyəm. Başa düşürsənmi? O sirri ki, mən ona deyəsəyəm, day onu deyəndən sonra burada qalmaq mənə mümkün olmaz. Amma tələsin, yoxsa uduzar.

Söz ağ zindan qurtarsaq Məhbub xanım əllərini vurdu bir-birinə. O saat bayaqqı qız ki, Aşıq Sünunu çağırmışdı, girdi içəriyə. Əlini döşünə qoyub dayandı. Məhbub dedi:

– Aşıqa xörək gətirin! Özü də yiğisİN gəlin, bir az desin qulaq asaq. Aşıq bu gesə bizə qonaqdı. Səhər tezdən İstambula gedəsək.

Aşıq Sünun işarədən başı düşdü ki, sirri gizlin saxlamaq lazımdı. Qərəz, xörək gəldi. Məhbub xanım Aşıq Sünunu yaxşı qonaq elədi. Elə ki Aşıq yedi, doydu, sazi döşünə basıb dövran başladı. Gesənin bir nisfinə qədər çalıb oxudu. Amma Koroğludan bir kəlmə də kəsmədi.

Bəli, məslis qurtardı. Gesəni yatdırılar. Elə ki səhər açıldı, Aşıq Sünun durdu, yedi, içdi, getmək istəyəndə Məhbub xanım gəldi. Aşıq Sünun bir fürsət tapıb Məhbub xanımı dedi:

– Məhbub xanım, inşaallah bir neçə gündən sonra sənin dalınsa adam gələr.

Məhbub xanım soruşdu:

Koroğlu

– Yaxşı, bəs mən nədən bilim ki, o adam Çənlibeldən gəlib. Bir nişanəsi, əlaməti-zadı olasaq, ya yox?

Aşiq Sünun getdi fikrə. Lap gedənə masal dedi:

– Məhbub xanım, nişanə bax, mənim bu sazım olasaq.

Ondan Aşiq Sünun qalxıb çarıqlarını bərkitdi, düz Çənlibelə yol başladı. Nə qədər getdi bilmirəm, nə qədər dayandı bilmirəm, axırı ki bir səhər çağı gəlib Çənlibelə çatdı. Koroğluya xəbər verdilər ki, bəs Aşiq Sünun gəlir. Koroğlu yenə də qalxıb onun qabağına çıxdı, görüşüb hörmət-izzətlə məslisə gətirdi. Çənlibelə hay düşdü. Bir su içim saatda bütün xanımlar, dəliləm yiğildi. Elə ki Aşiq yedi, içdi, dinsəldi, Koroğlu dedi:

– Aşiq Sünun, di indi de görək haraları gəzdin? Nə gördün? Nə eşitdin? Bu ayaq haradan gəlirsən?

Aşiq Sünun dedi:

– Koroğlu, aşiq gördüğünü dil ilə deyə bilməz. Əgər izindisə sazla deyim.

Koroğlu dedi:

– İzindi. De!

Aşiq Sünun üçtelli sazı bağ rına basdı, dedi.

Gəlirdim çıxdı qarşıma
Məhbub xanım, Məhbub xanım.
Sövdasın saldı başıma
Məhbub xanım, Məhbub xanım.

Gözü göyçək, qaşı qələm,
Olmaز belə şirin kələm,
Çəkər həsrətini aləm,
Məhbub xanım, Məhbub xanım.

Koroğlu

Duruşu bənzər tərlana,
Gözəl doğub gözəl ana,
Töküb tellərin gərdana
Məhbub xanım, Məhbub xanım.

Dəli könül talaşında,
San qovrulu ataşında,
Qırx insə qız var başında,
Məhbub xanım, Məhbub xanım.

Aşıq Sünun çəkər nazi,
Ürək açar xoş avazı,
Rum elində paşa qızı
Məhbub xanım, Məhbub xanım.

Aşıq sazla dediyi kimi, sözlə də Məhbub xanımın sifarişini Koroğlu yetirdi. Koroğlu dik qalxdı ayağa ki:

– Atı yəhərləyin, mən gedəsi oldum.

Dəli Mehtər o saat Qıratı yəhərləyib Koroğlunun qabağına çəkdi. Koroğlu dəlilərlə, xanımlarla əltəmən oldu. Deməlisin dedi, tapşırmalısın tapşırıldı, ayağını üzəngiyə qoyanda Nigar xanım tutdu atın yüyənindən. Dedi:

– Koroğlu, bu qızın sözü məni şübhəyə salıb. Keçəl Həmzəni gördün ki. Sən bu səfərə getmə! Qoy uşaqlardan birisi getsin. Gələr, sözünü burada deyər.

Koroğlu istədi danışsın, dəlilər hamısı bir ağızdan Nigar xanımın sözünü təsdiqlədilər. Koroğlu Toqat səfərindən sonra özünə söz vermişdi ki, bir də dəlilərin, xanımların məsləhətindən çıxmاسın. Atdan düşdü. Dəli

Koroğlu

Mehtər o saat atın yəhərini alıb tövləyə apardı. Koroğlu əyləşdi. Elə ki hamı oturdu, Koroğlu üzün dəlilərə tutub dedi:

– Yaxşı bəs kim getsin?

Söz Koroğlunun ağzından qurtarmamış Bəlli Əhməd durdu ayağa ki:

– Mənə izin ver, bu səfərə mən gedim. Ruma mən bələdəm.

Koroğlu dedi:

– Get! Amma yol uzaqdı. Hər at gedə bilməz. Dürati min.

Bəlli Əhməd o saat özünü verdi tövləyə, Dürati yəhərləyib çəkdi eşiyə. Koroğlu ilə, dəlilərlə, xanımlarla əltəmən olub ata minmək istəyəndə Sünun sazını ona uzadıb dedi:

– Al, sal çıyninə! Məhbub xanımla şərtimiz var. O səni bu sazla tanıyasaq.

Bəlli Əhməd sazı da çıyninə salıb sıçradı atın belinə, düzəldi yola. O nesə deyərlər dağlar aşdı, dərələr keçdi, yel oldu, əsdi, mənzillər kəsdi, orda ayla, illə, burda müxtəsər dillə, günlərin birində gəlib Ruma çatdı.

Bəlli Əhməd Düratın üstündə, çıynində də saz küçə ilə getməkdə olsun, sənə kimdən deyim, Məhbub xanımdan.

Məhbub xanım elə ki Aşıq Sünunu yola saldı, bir müddət gözlədi. Sonra qızlara dedi:

– Qızlar, yaman ürəyim darıxır. Gözdə-qulaqda olun, harada çıynində saz aşiq gördünüz mənim yanına gətin. Bir az dedirdək ürəyimiz açılsın.

Qızlara da ki, elə belə bir şey lazım idi. Hay-hayda idilər ki, Məhbub xanım bir aşıqdan-zaddan gətirib çaldırsın, onlar da qulaq assınlar. Oldular dördgöz. Gizlinsə öz aralarında növbət düzəldilər.

Bir gün yenə haman Aşıq Sünunu Məhbub xanımın yanına çağırıb gətirən qarabaş küləfirəngidə dayanmışdı, bir də gördü ki, budu, bir aşiq, çıynində də saz, küçənin o başından küləfirəngilərə diqqət yetirə-yetirə

Koroğlu

gəlir. Amma bu aşiq atlidi. Özü də yaman bazburutlu şeydi. Tez özün yetirdi Məhbub xanımın yanına ki:

– Xanım, xanım, aşiq. Gedirəm çağırmağa.

Məhbub xanım istədi soruşsun ki: «Nesə aşıqdı? Nə təhər adamdı?». Baxdı ki, qız hanı? Qız çoxdan gedib. Qərəz, qız təngənəfəs özünü küçəyə salıb Bəlli Əhmədin qabağıni kəsdi ki:

– Aşıq, Rum paşasının qızı Məhbub xanım səni çağırır. Deyir gəlib bir az çalıb oxuyasan.

Bəlli Əhməd: «Mənim gözüm üstə!» deyib atdan düşdü. Qız qabaqda, Bəlli Əhməd dalda girdilər həyətə. Bəli, atı bağladılar, rahatladılar, çıxdılar yuxarıya, Məhbub xanımın yanına. Bəlli Əhməd bir müştəri gözü ilə baxdı Məhbub xanımı. Gördü doğrudanda elə Məhbub ki, Məhbub. Atana rəhmət ay buna ad tapıb qoyan. Sünun deyəndən də min qat artıqdı. Dedi:

– Salaməleyküm, xanım!

Məhbub xanım dedi:

– Əleykümsalam, aşiq! Əyləş! Bir az çal, oxu, qulaq asaq.

Bəlli Əhməd dedi:

– Mənim gözlərim üstə! Kaş elə mən çalar, sən qulaq asasan.

Bəlli Əhməd Məhbub xanımın gözünə şirin gəlmışdı. Odu ki ona bir sataşmaq istədi. Dedi:

– Hər çalana qulaq asmaq olmur, aşiq! Bəlkə heç sənin çalmağı in, oxumağı in bizim xoşumuza gəlməyəsək.

Bəlli Əhməd dedi:

– Yox, xanım, mən bilməsəm demərəm. Mən bilirəm ki, mənim sazım da, özüm də sənə xoş gələsək.

Bunu deyib Bəlli Əhməd sazı ipək köynəkdən çıxartdı. Məhbub xanım baxdı ki, saz Aşıq Sünun sazıdır. Yerini rahatlayıb dedi:

– Aşıq, sazin yaxşı sazdı. Oxu görək, sözün nesə olasaq?

Koroğlu

Bəlli Əhməd dedi:

- Sözüm sazımdan da yaxşı olasaq. Sən qulaq as!
- Bunu deyib, Bəlli Əhməd sazi basdı dösünə, dedi:

Düratı səyirdib düşmüşəm yola,
Urum deyib Çənlibeldən gəlirəm.
Gümüş qolçaqları bağ layıb qola,
Polad geyib Çənlibeldən gəlirəm.

Dolanıb dağları gəzmışəm əzəl,
Heyvalı bağ larım görməyib xəzəl,
Urum ölkəsində bir türfə gözəl
Seçib, sevib, Çənlibeldən gəlirəm.

Koroğlunun dəlilərdi imdadı,
Qılıns çəkdi, hasıl olsun muradı,
Rumlu paşa qızı, Məhbubdu adı,
Məhbub deyib, Çənlibeldən gəlirəm!

– Məhbub xanımın Şirin xanım adında bir əmisi qızı var idi. Özü də əmisi qızından qalan deyildi. Ondan da bir az çoxbilməş idi. Məhbub xanımın da yaman xatirini istərdi. Şirin xanım baxdı ki, aşığın sözlərindən deyəsən qızlar şübhələnən kimi oldular. Deyəsən, bir-birinə göz-qas eləyib irişirlər. Tez üzün qızlara tutub dedi:

– Qızlar, görürsünüz mü? Bax, haqq aşağı belə olar ha... Gördüz əmim qızının adını nesə düz dedi. Hələ Rum paşasının qızı olduğunu da bildi.

Şirin xanımın sözündən Bəlli Əhməd bildi ki, belə açıq deməkdə səhv iş görüb. Tez sazi götürüb dösünə basdı, eşitdiyi, bildiyi aşıqların

Koroğlu

sözlərindən çalıb-oxumağa başladı. O qədər çaldı, oxudu ki, ta gesənin bir aləmi oldu. Axırda Məhbub xanım dedi:

– Aşıq, day bəsdi. Yoruldun. Qızlar, aşağı elə bu otaqdasa yer qayıran, yatsın. Siz də durun, gedin yatın!

Sonra üzün Şirin xanımıma tutub dedi:

– Əmim qızı, dur, biz də gedək, yataq!

Bəli, hamı durdu dağıldı. Elə ki ara sakitləşdi, Məhbub xanım yavaşsa qapını açıb, gəldi Bəlli Əhmədin yanına. Dedi:

– Haradan gəldiyini bilirəm. Ansaq de görüm kimsən, Koroğlusunmۇ?

Bəlli Əhməd güldü, dedi:

– Xanım, mən hara, Koroğlu hara? Mən heç Koroğlunun bir dırnağı da ola bilmərəm. Mənim adım Bəlli Əhməddi. Özüm də Koroğlunun lap o nəverim dəlilərindən biriyəm.

Məhbub xanım onun bir şəsti-bəstинə baxdı, bir boy-buxununa baxdı, bir qol-basağına baxdı; ürəyində dedi: «Yox, yalan deyir. Bu heç nəverim-zad deyil. Koroğlunun lap adlı-sanlı dəlilərindən biridir». Sonra dönüb bir müştəri gözü ilə onun sırsı-sifətinə nəzər saldı. Baxdı ki düzdü, bir az kor-kobuddu, amma elə ürəyəyatan oğlandı ki, min paşa oğluna dəyər, min də xan oğluna. Qəsdən ona sataşmaq üçün dedi:

– Yaxşı, mən Koroğluya nə pislik eləmişəm ki, dəlilərinin belə nəverimini mənim üçün göndərib? Day bir əməlli-başlısını göndərə bilmirdi?

Bəlli Əhməd dedi:

– Xanım, adamına baxıb dalınsa adam göndərərlər. Koroğlu həmişə yazıq-yuzuğun, əlindən iş gəlməyən adamların dalınsa ya özü gedər, ya da dəlilərin say-seçmələrindən göndərər. Amma Aşıq Sünün sənin aqlını, kamalını o qədər tə`riflədi ki, Koroğlu dedi elə belə qızı birsə bələdçi lazımdı ki, yolu tanıtsın. Qalan işləri özü görər.

Koroğlu

Məhbub xanım baxdı ki, yox, Bəlli Əhməd ağılda da hər yetənə bas verən deyil. Özü də yaman hazırlasavabdı. Birdən onun qaşları çatıldı. Amma çatıldı, nə çatıldı... Vallah, demə görməmişəm, elə bil ki, iki dənə şahmar ilan quyuğunu qaldırıb qara gözlərin üstünə yatdı... Bəlli Əhməd az qaldı ki, ağılı sərdən verə. Məhbub xanım dedi:

– De dur, atı hazırla gedək! Gesə keçir.

Bəlli Əhməd dedi:

– Yox, xanım! Mən bayaq sazı çalanda aşağıının birini sindirmişam. Belə apara bilmərəm. Aşıq Sünun mənim atamı yandırar. Mən gərək səhər burada bir usta tapam, onu qayıtdırıram. İnşaallah biz sabah gesə çıxarıq.

Məhbub xanım çox dedi, Bəlli Əhməd az eşitdi. Məhbub xanım gördü yox, bu dediyindən dönən deyil, axırda çar-naçar razı oldu. Çəkilib öz otağına getdi.

Bəlli Əhməd yorğun adam, elə onu bildi ki, yerinə girdi. Bir də baxdı ki səhərdi; səld yerindən durdu, atı yemlədi, suladı, sonra sazı da götürüb bazara çıxdı. Az dolandı, çox dolandı, axırda gəlib meydanında bir saz qayıran usta dükanı tapdı. Salamdan sonra sazı verdi ki:

– Usta, başına dönüm, bunu tez qayır, yol adamıym, gedəsəyəm.

Usta heç başını da qaldırmadı. Elə altdan, ağızının yanına ilə dedi ki:

– Bu gün vaxtim yoxdu. Sabah gəl!

Bəlli Əhməd dedi:

– Usta, mən dedim ki, yol üstəyəm. Nesə yə`ni sabah gəl.

Usta dedi:

– Neyləyim yol üstəsən. Gözlərimin ikisi də birdən aydın ki, yol üstəsən. Dedim ki, bu gün vaxtim yoxdu.

Bəlli Əhməd dedi:

Çənlibeldən səni deyib gəlmışəm,

Usta, qulun ollam, al düzəlt sazı!

Koroğlu

Qırılıbdı sazım, mə `təl qalmışam.
Usta, qulun ollam, al düzəlt sazi!

Usta dedi:

– Əyə, nə qanmaz adamsan. Dedim ki, bu gün düzəldə bilmərəm.

Bəlli Əhməd dedi:

Dərin-dərin dəryalara dalmışam.
Heyva kimi saralmışam, solmuşam,
Anadan olan gün peşman olmuşam,
Usta, qulun ollam, al düzəlt sazi!

Usta lap hirsləndi, dedi:

– Əşı, səhənnəmə peşmansan, kora da yanınsa! Nə eləyim ki
peşmansan. Peşmansan vur özünü öldür.

Bu sözdə ustanın şagirdi dedi:

– Ay usta, yol adamıdı. Nə olar? Al düzəlt, getsin də...

Usta şagirdin ağzına bir şillə vurdu ki:

– Kəs səsini, haramzada! Böyük duran yerdə kiçik qələt eləyər
danışmaz.

Bəlli Əhməd dedi:

Qoşun çıxdı Çənlibelin düzünə,
Qurban olum şagirdinin gözünə,
Xırda sədəf doğra sazin üzünə,
Usta, qulun ollam, al düzəlt sazi!

Usta başladı söyüb savaşmağa.

Bəlli Əhməd gördü ki, usta sazi düzəltməyəsək, dedi:

Koroğlu

Bəlli Əhmədəm, əslim, soyum Kürdissə,
Söylə görüm, usta əl muzdur neçə?
Könlüm qubar eylər ortandan biçə,
Usta, zındıq oğlu, al düzəlt sazı!

Koroğlu deyər, Çənlibeldə bəy mənəm,
Paşaya, xotkara boyun əymənəm,
Al sazımı düzəlt, qorxma dəymənəm,
Usta, qulun ollam, al düzəlt sazı!

Usta dedi:

– Nə dedin? Koroğlu? Çıx bu saat bayır! Elə birsə bu qalmışdı ki, gədə-güdənin, quldur-qacağın adı mənim dükanımda çəkilsin. Çıx bayırə sənə deyirəm, yoxsa bu saat gedib paşaya xəbər verrəm, tutub dərinə saman təpər.

Hirs vurdı Bəlli Əhmədin başına. Elə birsə onu bildi ki, saz qalxdı göyə. Nə ki güsü var, elə çaldı ustaniñ təpəsinə ki, saz da parça-parça oldu, ustaniñ başı da. Usta güsə özünü bir təhər bayırə saldı, başladı havar çəkməyə ki: «Ay havar, qoymayıñ Koroğlu məni öldürdü».

Rum şəhərində dam altında bir nəfər adam deyəsən, qalmadı. Bir su içim saatda məmə yeyəndən pəpə deyənə hamı yığıldı meydana.

Bəlli Əhməd dükandakı sazlardan bir yaxşısını seçdi. Pulunu qoydu piştaxtanın üstünə. Sazı ciyininə salıb çıxdı bayır. Gördü vallah, burada bir ərəsəti-məhşərdi ki, elə bil meydanda dörd bir tərəfinə ətdən divar çəkibsən. Amma heç kəs yaxına gəlmir. Hamı elə uzaqdan durub tamaşa eləyir. Bu tərəfdən də xəbər gedib çatdı Rum paşasına. Paşa qoşun böyüyünü çağırıb əmr verdi ki:

Koroğlu

– Bu saat qoşun götürüb meydanı halqa-mə`rəkə elə! Hər nə təhər olsa, gərək onu tutub gətirəsən mənim yanımı. Əgər tutub gətirdin, qızım Məhbub xanımın kəbinini kəsdirib verəsəyəm sənə. Yox, əgər gətirə bilmədin, boynunu vurdurasağ am.

Bəlli Əhməd bir də baxdı ki, qoşun ətrafi büründü. Gördü day ayrı əlas yoxdu. Sazı ciynindən çıxarıb bir tərəfə atdı. Misri qılınsı çəkib, özünü vurdu qoşuna. Qaş qaralana qədər meydanda bir qiyamət oldu ki, gəl görəsən. Bəlli Əhməd qoşundan o qədər qırdı ki, meydanda leş-leşə dayandı. Day, o nesə deyərlər, ayaq qoymağın yer qalmadı. Gördülər yox. Beləliklə olmayıasaq. Gesəni araya versə əldən çıxasaq. Məsləhət, məşvərət...Axırda, meydanın günbatan əlində bir köhnə quyu vardı, gətirib onun üstünə çır-çırrı töküb örtdülər. Qurğunun qəsdən elə qurdular ki, Bəlli Əhmədin ağzını saldılar quyuya tərəf. Bəlli Əhməd də işdən xəbərsiz. Nə bilsin yaziq, sağa-sola qılıns vurur. Sağə vurdu, sola vurdu, ortaya vurdu ki, özünə bir yol açıb çıxsın, bir də guppultu ilə getdi quyunun dibinə.

Paşaya müştuluqçu getdi ki, bəs, gözün aydın olsun. Koroğlunu saldıq quyuya. Paşa əmr elədi ki:

– Bu saat tutun, gətirin mənim yanımı!

Gedən xəbər gətirdi ki, bəs, paşa deyir bu saat tutun gətirin mənim yanımı. Qoşun qaldı məəttəl ki, nə eləsin. Nə təhər onu tutsun. Qorxudan quyuya kim girə bilər ki, kim də onu tuta. Qoşun böyüyü özü getdi paşanın yanına ki:

– Paşa sağ olsun, onu tutmaq heç bir vəshlə bizim işimiz deyil. Qılınsı da əlində dayanıb quyunun dibində. Elə bir adamın quyuya düşməyini gözləyir ki, başını bədənindən ayıra.

Paşa dedi:

– Onda başına daş tökün, ölsün. Sonra ölüsunü çıxardin, gətirin!

Koroğlu

Qoşun böyüyü qayıtdı dala. Hökm elədi bir-iki dənə böyük daş gətirsinlər. Qoşun daş yiğmaqda olsun, Bəlli Əhməd quyunun dibində, eşit Məhbub xanımdan.

Məhbub xanım küləfirəngidən baxırdı. Elə ki gördü əsgərlər daş yiğirlər, məsələni başa düşdü. Tez əmisi qızı Şirin xanımı da yanına alıb, özünü yetirdi atasının yanına.

Məhbub xanım atasının aqlına, kamalına bələd idi. Həmişə deyərdi ki, bir qara toyuq mənim atamdan ağıllıdır. Baxdı ki, atasının keyfi yaman sazdı. İçəriyə girdi. Ədəb salamını yerinə yetirib dayandı. Paşa soruşdu:

– Hə, nə var? Nəyə gəlmisən? Yoxsa sən də Koroğluya tamaşa eləmək istəyirsən? Dayan, bu saat gətirəsəklər. Amma ki diri tutmaq olmur. Demişəm öldürüb, ölüsunü gətirsinlər.

Məhbub xanım dedi:

– Ata, sən onu öldürüb nə eləyəsəksən?

Paşa dedi:

– Başını kəsdirib göndərəsəyəm xotkara.

Məhbub xanım dedi:

– Yaxşı, göndərdin. Sonra?

Paşa dedi:

– Sonra da bədənini asdırasağam qala qapısından. Qoy bütün osmanlı torpağında məni tanışınlar. Görsünlər ki, Rum paşası kimdir.

Məhbub xanım dedi:

– Yaxşı, tanıdlar. Sonra?

Paşa dedi:

– Day nə sonra? Sonra da olasağam xotkarın sədrəzəmi.

Məhbub xanım dedi:

– Bunların hamısı çox yaxşı. Sən mənə de görüm, Koroğluya nesə savab verəsəksən?

Paşa güldü. Dedi:

Koroğlu

– Qızım, elə quyuya saldıqımız Koroğlu da.

Məhbub xanım dedi:

– Eşit və agah ol, ata! Quyudakı Koroğlu deyil. Koroğlunun İap nəverim dəlilərindən birisidir. Adı da Bəlli Əhməddi. İnanmırısan get İap özün soruş!

Paşa getdi fikrə. Məhbub xanım dedi:

– Sən indi onu öldürdüñ. Sabah da Koroğlu yeddi min yeddi yüz yetmiş dəli ilə kəsdi şəhərin kənarını, görüm onda xotkar sənin harayına gələsəkmi? İndiyə kimi hansı paşanın harayına gedib ki, sənin də harayına gələ. Xotkar Koroğlunun qorxusundan heç gesələr evində yata bilmir. İgiddi getsin, qızı Nigar xanımı onun əlindən alsın da...

Paşa gördü Məhbub xanım doğru deyir. Dedi:

– Yaxşı, qızım, bəs nesə eləyək? Buraxaq çıxsın getsin? Bu heç bizim şə`nimizə yaraşar?

Məhbub xanım dedi:

– Yox, niyə buraxırsan? Biz gərək Koroğlunun özünü tutub xotkara verək. Onda hə... sədrə `zəm də olarsan, İap ondan da böyük olarsan.

Paşanın kefi duruldu. Dedi:

– Bəs onu biz nə təhər tuta bilərik?

Məhbub xanım dedi:

– Qoy elə quyuda nesə ki qalıb, eləsə də qalsın. Koroğlu əvvəl-axır dəlisinin dalısında gələsək. Onda onu da tut, bir yerdə göndər xotkara.

Paşa dedi:

– Yaxşı, bəs sən bu saat elə özün dedin ki, biz yeddi min yeddi yüz yetmiş dəlini nesə tuta bilərik?

Məhbub xanım dedi:

– Sən bu saat qoşun böyüyünü çağır. Bir namə ilə göndər xotkarın yanına ki, bizə tez kömək göndərsin. O vaxtasan da şəhərdə nə qədər qoşun varsa göndər dağlardan daş yığıb gətirsinlər. Elə ki, daş hazır

Koroğlu

oldu, ondan başlayıb şəhərdən kənarda, yeddi min yeddi yüz yetmiş quyu qazsınlar. Elə ki Koroğlu dəliləri ilə gəldi, ağızlarını salarıq haman quyulara, elə ki hərəsi düşdü bir quyuya, biz də daşları tökərik başlarına.

Paşa dik qalxdı ayağa ki:

– Afərin! Mərhəba! Afərin belə tədbirə!

O saat hökm elədi ki, day daşları tökməsinlər, qoşun böyüyünü də onun hüzuruna çağırınsınlar. Sonra üzün vəzirə tutub soruşdu:

– Hə, vəzir, bu tədbirə sən nə deyirsən?

Vəzir dedi:

– Tədbirə söz yoxdu. Məhbub xanım çox ağıllı tədbir töküb.

Paşa dedi:

– Bəs nəsə? Bəs sən nə bilirdin? Gör bir o kimin qızıdır? Bəs mənim qızımın tədbiri pis olar?

Vəzir dedi:

– Xeyr paşa sağ olsun! Allah eləməsin. Ansaq bu yeddi min yeddi yüz yetmiş quyunu inanmiram bir qaza bilək.

Məhbub xanım tez onun sözünü kəsib dedi:

– Nə qədər qaza bilərik qazarıq. Hökm deyil ki, elə hərəsinə bir quyu çatsın.

Paşa da tez onun sözünü kəsib dedi:

– Hə də... Olmasın yeddi min, olsun onun yarısı. Gördük quyu çatışdır, ikisini salarıq bir quyuya.

Qərəz, paşa qoşun böyüyünü bir namə ilə İstambula xotkarın yanına göndərdi. Qoşuna da hökm elədi elə o gündən düşdülər dağlara daş yiğmağa. Məhbub xanım elə ki, bu işləri gördü qurtardı, qayıdır gəldi öz mənzilinə. O qədər gözlədi ki, oldu gesənin yarısı. Hamı yatdı. Ondan durub birinsi dəfə aşiq Sünunu, sonra da Bəlli Əhmədi onun yanına gətirmiş olan qarabaşı çağırıdı öz otağına. Kapıları bağlayıb, aranı xəlvət eyləyəndən sonra dedi:

Koroğlu

– Sən bilirsənmi ki, bizim aşığımızı tutublar?

Qarabaş dedi:

– Bilirəm, xanım! Hələ onu da bilirəm ki, o aşiq deyilmiş, Koroğluymuş.

Məhbub xanım dedi:

– Yox. Yalan sözdü. O Koroğlunun dəlisidi. Özü deyil. İndi sən mənə qulaq as!

Məhbub xanım bütün əhvalatı qarabaşa danışdı. Axırda dedi:

– Biz indi gərək bir şey eləyək. Gərək elə bir yol tapaq ki, hələ nə qədər qoşun böyüyü burada yoxdu, qoşun da şəhərdə deyil, Çənlibelə xəbər çatdırıraq, gəlib onu qurtarıb aparsınlar.

Qarabaş dedi:

– Sənə qurban olum, xanım, tədbirin çox yaxşı tədbirdi.

Məhbub xanım dedi:

– Tədbir gözəldi. Amma çətindi. Çənlibelə bu xəbəri kim çatdırasaq?

Qarabaş dedi:

– San Məhbub xanım, sən bunun fikrini heç çəkmə! Ölməmişəm ki?

Xəbəri Çənlibelə mən çatdıraram.

Məhbub xanım qulaqlarına inanmadı. Bir də soruşdu ki:

– Sən?

Qarabaş dedi:

– Bəli, mən qurban olum ləp sənə də, Koroğluya da, onun dəlisinə də.

Məhbub xanım getdi fikrə. Dedi:

– Mən sənin qoçaqlığına bələdəm. Ansaq axı sən ki Çənlibeli tanımirsan.

Qarabaş dedi:

Koroğlu

– San Məhbub xanım, sən onun da fikrini çəkmə! Mənim bələdçim var.

Məhbub xanım tələsik dedi:

– Yox, yox... Bu sırrı heç kəsə vermək olmaz.

Qarabaş dedi:

– Mənim bələdçim elə bələdçidir ki, sırrı ya ona dedin, ya quyuya dedin, ikisi də birdi.

Məhbub xanım soruşdu:

– Axır kimdi sənin bu bələdçin?

Qarabaş dedi:

– Dur gedək göstərim.

Qarabaş Məhbub xanımı gətirdi tövləyə. Məhbub xanım Düratı görən kimi işi başa düşdü. Qarabaşın fikrinə aferin dedi.

Qarabaş dedi:

– Bundan yaxşı bələdçi? Özü birbaş məni aparasaq Çənlivelə.

Məhbub xanım dedi:

– Doğru deyirsən. Onda sən hazırlaş. Mən də Koroğluya bir namə yazım.

Qərəz, baş ağrısı olmasın, qarabaş atı tez yəhərlədi, yüyənlədi, çəkdi bayıra. Məhbub xanım da gəldi. Deməlisin dedi, tapşırmalısın tapşırıldı. Naməni də verib yola saldı. Qız düşdü yola. Ta şəhərdən çıxana qədər atı yavaş-yavaş sürdü. Elə ki şəhərdən çıxdı, atın başını boşladı.

Dürat elə bil ki, işi başa düşmüştü. Elə ki başını boş gördü, dördnala Çənlivelə tərəf yol başıladı. Qarabaş hər nə qədər elədisə, atın başını yiğə bilmədi. Axırda gördü olmayıasaq, yapışdı atın yalından, özü də sərildi yəhərə.

İndi qulaq as, sənə kimdən deyim, Koroğludan.

Sübh zamanı idi. Koroğlu genə də Ağ qayada dayanmışdı. Yollara baxındı. Bir də baxdı ki, budu, yolda toz dumana qarışdı, duman toza.

Koroğlu

Diqqət elədi, gördü Düratdı. Özü də elə gəlir, elə gəlir ki, nallarından od qalxır. Hay vurdu, dəlilər hamısı töküldü. Dürat gəlib düz Koroğlunun qabağında dayandı. Baxdilar ki, atın üstündə bir qız xeylağı var. Soruşdular: kimsən?

Qız Məhbub xanımın naməsini uzatdı. Koroğlu naməni oxuyanasañ Dəli Mehtər qızı atdan düşürdü. Koroğlu baxdı ki, Məhbub xanım yazıb:

«Koroğlu!

Bəlli Əhməd ölüm ayağındadı. Naməm sənə çatan kimi, ya özün gəl, ya da bir tədbir töküb, onu ölümdən qurtar».

Altında da qol qoyub: «Rum paşasının qızı Məhbub xanım».

Koroğlu döndü qızı ki:

– De görüm, bu nə olan əhvalatdı? Bəlli Əhməd hardadi? Sən kimsən?

Qız əhvalatı əvvəldən axırasan Koroğluya danışdı. Elə ki Koroğlu işdən agah oldu, Dəli Mehtərə hay vurdu ki:

– Tez Qıratı yəhərlə!

Dəli Mehtər o saat Qıratı ifçin yəhərləyib, çəkdi Koroğlunun qabağına. Koroğlu ayağını üzəngiyə qoyanda Nigar xanım dedi:

– Dayan, Koroğlu! Əvvəlindən mənim bu işdən gözüm su içmir. Bu Məhbub xanımda bir tülkülük var. Bu səfərə sən getməyəsəksən. Qoy Bəlli Əhmədin dalısında uşaqlardan biri getsin.

Koroğlu dedi:

– Yox, Nigar, özüm gedəsəyəm. Mən gərək o Rum paşasına bir divan tutam ki, tarixlərə yazıla.

Bu sözdə Tanrıtanımañ yeridi qabağa, tutdu atın yüyənidən. Dedi:

– Koroğlu, indiyə kimi hər səfərə sən gedibsən. Mən Çənlibeldə qalmışam. Amma bu səfərə mən gedəsəyəm.

Koroğlu

Koroğlu Tanritanımadın xatırını çox istəyirdi. Heç onun bir sözünü iki eləməzdi. Yavaşça ayağını üzəngidən çıxartdı. Dedi:

– Sözüm yoxdu. Get! Amma tək getmə! Özünə yoldaş götür!

Tanritanımadın bir dəlilərə baxdı. Gördü hamı ayaqdadı ki, ay allah, məni aparayırdı. Üzünü Tüpdağıdانا tutub dedi:

– Tüpdağıdan, hazırlaş gedək!

Elə bil ki, yeri-göyü verdilər Tüpdağıdانا. Sevinə-sevinə qaçdı tövləyə. Nigar yanaşdı Tanritanımaza ki:

– Tanritanımadın! Bax, deyirəm. Məbada, məbada Rumda dava-zad eləyəsiz. Elə eləyin ki, sizi heç tanımasınlar... Gesəni salın arıya. Bəlli Əhmədi qurtarın, götürün gəlin! Qisas qoy sonraya qalsın. Biz də düz üç gün sizi gözləyəsəyik. Gəldiz, gəlibsiz, gəlmədiz, onda uşaqlar dalınızsa gələsək.

Tanritanımadın əlini gözünün üstünə qoyub dedi:

– Baş üstə!

Elə ki, Tüpdağıdan da atı hazırlayıb bayıra çəkdi, dəlilər hamıyla görüşüb üzəngiyə ayaq qoymaq istəyəndə qarabaş durdu ayağ a. Soruşdular:

– Sən haraya?

Qarabaş dedi:

– Bəs mən getmirəm?

Koroğlu dedi:

– Yox. Sən uşaqlar qayıdırınsa burada qalmalısan. Kişi olsaydın səni zənsirə çəkdirəsəkdim, ansaq ki qızsan. Qalarsan xanımların yanında.

Ondan üzün Telli xanıma tutub dedi:

– Telli xanım, onun üstündə gözün olsun!

Bəli, dəlilər ikisi də Koroğlu ilə, dəlilərlə, xanımlarla görüşüb, atları minib yola düşdülər. Aşırımlar aşdilar, keçirimlər keçdilər, özlərini Ruma yetirdilər. Onlar çatmaqda olsunlar, sənə kimdən deyim, paşadan.

Koroğlu

Paşa axır bir az ağıldan kəm idi. Məhbub xanım hər nə demişdisə hamisəna inanmışdı. Elə ki qoşun böyüyünü İstanbula, xotkarın yanına, qoşunu da dağlara daş yiğmağa göndərdi, özü durub- gəldi quyunun ağzına. Dedi:

– Hə... Mənə də Rum paşası deyərlər. Sənin o Koroğlunu bir Koroğlu eləyim ki, biri də yanından çıxsın.

Bəlli Əhməd güldü. Dedi:

– Paşa, Koroğluya kələ-kələlər nə eliyə bilib ki, sənin kimi kərtənkələlər nə eləsin?

Paşa özündən çıxdı. Əlini atdı böyük bir daşa ki, həllayib salsın onun başına. Nə qədər zor verdi, güsü çatmadı. Hirsi soyudu. Dedi:

– Salardım daşı başına, elərdim səni xınsım-xınsım. Ansaq lə`nət şeytana. Koroğlunun xatirinə, gərək o gəlinsə səni saxlayam. Elə ki o gəldi, onu da tutub ikinizi birgə öldürəm.

Bəlli Əhməd dedi:

– Paşa, Koroğlunu heç əhrimənlər tuta bilmir. İndi Koroğlu o qədər ölü oldu ki, sənin kimi dılıgıra bas verdi?

Paşa yenə hırslındı. İstədi əlini atsın daşa. Ansağ daşın yekəliyini görsək yenə də hirsi soyudu. Dedi:

– Tutaram, tutaram. Buna Məhbub xanım tədbiri deyərlər. Səni quyuya salan, onu da salar. Onda danışarıq.

Paşa sözünü deyib getdi. Bəlli Əhmədin dərdi bir idi, oldu iki. Öz dərdi yadından çıxdı. Qaldı Koroğlunun hayına ki, onu işdən nesə xəbərdar eləsin. Amma ki nə qədər fikirləşdi, bir çarə tapa bilmədi. İndi Bəlli Əhməd qalsın burada, sən eşit dəlilərdən.

Dəlilər Ruma çatanda gesə idi. Hamı yatmışdı. Şəhəri dolanırdılar, bir də gördülər ki, bir meydandı, amma bunun bir tərəfində beş-altı əsgər keşikdədi. Tüpdağıdan yavaşa atdan düşüb yüyəni verdi Tanrıtanımaza, özü əsgərlərə yanaşıb soruşdu ki:

Koroğlu

– Gesə vaxtı burada nə eləyirsiz?

Əsgərlərdən biri dedi:

– Dustaq var, keşik çəkirik.

Tüpdağıdan ətrafa baxdı, dedi:

– Bura ki, meydandı. Meydanda da dustaq olar?

Tüpdağıdan elə eləyirdi ki, quyunun səmtini öyrənsin. Çünkü qarabaş demişdi ki, Bəlli Əhmədi meydanda quyuya salıblar. Əsgər dedi:

– Bax odu ey... Ora quyudu. Dustaq da quyudadı.

Tüpdağıdan soruşdu ki:

– Kimdi dustağıınız?

Əsgər dedi:

– Bir quldurun biri. Nə bilək? Biri deyir Koroğludu, biri deyir onun yoldaşdı. Heç əslini biləm yoxdu.

Bu arada Tanrıtanımañ atları bir tərəfdə bağlayıb gəlib onlara çatdı. Dəlilər bir də baxdılardı ki, deyəsən, uzaqdan bir oxumaq səsi gəlir. Diqqətlə qulam asıb gördülər Bəlli Əhməddi; quyuda oxuyur. Baxdılardı ki, Bəlli Əhməd deyir:

Tanrı, yaman yerdə düşmüşəm dara,

Mənə özün kömək ol, aman, aman!

Tutulub bəndərgah, kəsilib bərə,

Tapmiram çıxmağa yol, aman, aman!

Yağı düşmən özün burda bildirər,

Ağladıban göz yaşıımı sildirər,

Hiylə qurar, Koroğlunu öldürər,

Olar başımıza kül, aman, aman!

Bəlli Əhməd girər olsa meydana,

Koroğlu

At oynadar, qılıns çalar düşmana,
Qolu bağlı salınmışam ovdana,
Çatmır bir tərəfə əl, aman, aman!

Tüpdağıdan Bəlli Əhmədin səsini eşitsək əl qılınsa sumdu əsgərlərin üstünə. Tanrıtanımad işi davasız qurtarmaq istəyirdi. Elə ki gördü Tüpdağıdan belə elədi, day dayanmayıb o da döşəndi əsgərlərə. Ola beş-altı nəfər paşa əsgəri qaranlıq gesədə düşə Koroğlu dəlilərinin əlinə. Heç gözlərini açmağa masal tapa bilmədilər. Bir su içim saatda onların işini bitirib özlərini atdırıqlar quyuya tərəf.

Tüpdağıdan dedi:

Dara düşübsən, Bəlli Əhməd,
Yetişdik, budu yetişdik.
Hara düşübsən, Bəlli Əhməd?
Yetişdik, budu yetişdik.

Bəlli Əhməd səsi eşitsək tanıdı, dedi:

Yaxşı yetişdin dadıma.
Tüpdağıdan, Tüpdağıdan!
Bəlkə çatam muradıma,
Tüpdağıdan, Tüpdağıdan!

Tüpdağıdan aldı sözün o biri bəndini dedi:

Ağsa Qumuz şığıtmağ a,
Düşman qanın axıtmağ a,
Zindanları dağıtmağ a,

Koroğlu

Yetişdik, budu yetişdik.

Aldı Bəlli Əhməd:

Peymanamdı dolhadolda,
Halqa zənsir bağlı qolda,
Məhbub xanım gözü yolda,
Tüpdağıdan, Tüpdağıdan!

Tüpdağıdan dedi:

Misri qılınsılar tovladıq,
Dərin dəryalar boyladıq,
Keşikçiləri qovladıq,
Yetişdik, budu yetişdik.

Bəlli Əhməd dedi:

Dəlilər qaynayıb soşa,
Şəspəri getməyə boşə,
Qaça qabağından paşa,
Tüpdağıdan, Tüpdağıdan!

Tüpdağıdan Çənlibeldən özü ilə bir uzun zənsir gətirmişdi. Tez zənsiri atdlar quyuya. Çəkib Bəlli Əhmədi çıxartdilar. Elə ki görüşdülər, öpüşdülər, Bəlli Əhməd dedi:

– İndi mən bu paşaya bir divan tutum ki, sümükləri oynasın.

Tanritanımad dedi:

Koroğlu

– Yox, Nigar xanım tapşırıb səssiz gəlib, səssiz də gedək. Bu saat buradansa geri dönmək lazımdı. Paşa elə bu saat ölmədi ki... Allaha şükür, o durur, biz dururuq. Qisas üçün sonra gələrik.

Bəlli Əhməd Tanrıtanımazin sözünün üstündə söz deyə bilmədi.
Dedi:

– Neynək. İndi ki Nigar xanım deyib, sözüm yoxdu. Gedək deyirsiz gedək.

Üçü də bir yerdə döndülər atların yanına. Baxdılar ki, onların atı iki idi, olub üç. Bir dənə də yəhərli, yüyenli at bağlanıb atların yanına, tərkində də bir dənə balıns. Elə fikirləşirdilər ki, görsünlər bu nə sirrdi, bir də gördülər atlardan bir az aralı bir qaraltı var. Yaxınlaşıb baxdılar ki, Məhbub xanım. Bəlli Əhməd onu görsək işi başa düşdü. Ona tərəf yaxınlaşanda baxdı ki, Məhbub xanımın əlində bir dənə də saz var.

Soruşdu:

– Məhbub xanım, bu nədi?

Məhbub xanım dedi:

– Sazdı. Aşıq Sünun üçün qayırtdımışam.

Bəlli Əhməd əlini uzadıb sazı Məhbub xanımdan aldı. Basdı döşünə, dedi:

Yolum düşüb Çənlibelə
Ala gözlü Məhbub xanım!
Atlan, gedək bizim elə,
Şirin sözlü Məhbub xanım!

Aldı Məhbub xanım:

De görək, bu nə səfərdi?
Bəlli Əhməd, Bəlli Əhməd!

Koroğlu

Paşa bundan bixəbərdi,
Bəlli Əhməd, Bəlli Əhməd!

Aldı Bəlli Əhməd:

Qızıb çəkərəm haşanı,
Sən qılsan tamaşanı,
Bir muy saymaram paşanı,
Qəmər üzlü Məhbub xanım!

Məhbub xanım dedi:

Düşmən səndən qisas alar,
Meydan açıb, qılıns çalar,
Axar qanın göl-göl olar,
Bəlli Əhməd, Bəlli Əhməd!

Aldı Bəlli Əhməd:

Bəlli Əhməd mayil saçına,
Müştəqdi üzdə maçına,
Qarğalar neylər laçına?
Ala gözlu Məhbub xanım!

Aldı Məhbub xanım:

Məhbub xanım qadan alsın,
Eşqin dəryasına dalsın,
Sanım sənə qurban olsun,

Koroğlu

Bəlli Əhməd, Bəlli Əhməd.

Söz tamama yetişdi. Üçü də atlandılar. Bəlli Əhməd Məhbub xanımı aldı tərkinə. Elə atları sürmək istəyəndə qaranlıqdan bir adam birdən tullandı, tutdu Bəlli Əhmədin atının yüyənindən. Məhbub xanım belə baxanda gördü əmisi qızı Şirin xanımdı. Şirin xanım dedi:

– Əmi qızı, ta Aşıq Sünun bura gələndən bu günəsən olan bütün işləri bilirəm. O sirri ki, sən Koroğluya deməyə gedirsən, mənim də sinəm elə haman sirrin xəzinəsidi, mən də səninlə gedirəm.

Tanritanıma z dedi:

– Min sən də Tüpdağıdanın tərkinə.

Tüpdağıdan o saat əlini uzadıb Şirin xanımı dik götürüb aldı tərkinə.

Səhər tezdən gün elə təzəsə çıxırdı ki, dəlilər özlərini yetirdilər Çənlivelə. Elə ki, dəlilər, xanımlar hamısı yiğışdılar, hamısı görüşdülər qurtardılar, ondan Koroğlu Tanritanıma zdan soruşdu:

– Yaxşı, Rum paşasının qızı Məhbub xanım bunların hansıdır?

Tanritanıma z dedi:

– Odu, o ki Bəlli Əhmədin tərkindədi, Rum paşasının qızı Məhbub xanımdı. O ki Tüpdağıdanın tərkindədi, o da Məhbub xanımın əmisi qızı Şirin xanımdı.

Onda Koroğlu döndü Məhbub xanıma, dedi:

– Məhbub xanım, siz ikiniz də bizə xoş gəlibsiniz. İndi buyur görək o hansı sirrdi ki, səni oradan buraya gətirib?

Məhbub xanım qabaqsa başını aşağı saldı. Ansaq baxdı ki, yox, beləliklə olmayıasaq. Hamı gözünü dikib onun ağızına. Savab gözləyirlər. Amma nə qədər elədisə, utandığından deyə bilmədi. Deyəsən, elə bir az da Koroğlunun vahiməsi onu basmışdı. Şirin xanım gördü əmisi qızı danişa bilmir, utanır, dedi:

Koroğlu

– Koroğlu, rüsxət versən, sirri sənə mən deyərəm.

Koroğlu dedi:

– Rüsxətdi. De!

Şirin xanım dedi:

– Koroğlu, bizi buraya gətirən o sirrdi, hansı ki Nigar xanımı İstambuldan, Telli xanımı Ərzrumdan, o biri xanımları da öz yerlərindən buraya gətirib.

Koroğlu məsələni başa düşdü. Bir Şirin xanıma baxdı, bir də Məhbub xanıma baxdı. Soruşdu ki:

– Məhbub xanım, doğrudurmu?

Məhbub xanım dedi:

– Bəli, doğrudu.

Koroğlu ona sataşmaq üçün gülə-gülə dedi:

– Çox əsəb eləmisiniz ki, gəlmisiniz. Ansaq axı bu xanımlar, elə ləp Nigar xanım olsun, Telli xanım olsun, ya o biriləri olsun, Çənlivelə gəliblər, amma heç o sirri bizə deməyiblər. İndi Məhbub xanım, gəlsənə, o sirri sən deyəsən, biz də bilək.

Məhbub xanım gördü Koroğlu keçdi zarafata. O da gülə-gülə dedi:

– Koroğlu, o elə bir sirrdi ki, hamiya demək olmaz. O sirr ansaq bir adama deyilər. Onu da mən gələndə yolda Bəlli Əhmədə demişəm.

Hamı dönüb Bəlli Əhmədə baxdı. Gördülər Bəlli Əhməd başını salıb aşağı dayanıb.

Düzdü, Məhbub xanım sözü dedi, amma özü də pul kimi qıpçırmızı qızardı. Koroğlu baxdı ki, Məhbub xanım utanır. Onun ürəyini almaq üçün dönüb Tanrıtanımadan soruşdu:

– Tanrıtanımad, bu sözə sən nə deyirsən?

Tanrıtanımad dedi:

– Koroğlu, mən sözümü Rumdan çıxanda demişəm.

Koroğlu soruşdu:

Koroğlu

– Nesə?

Tanrıtanımañ dedi:

– Görmürsən, elə əvvəlindən Məhbub xanımı Bəlli Əhmədin, Şirin xanımı da Tüpdağıdanın tərkinə mindirmişəm. İndi birsə qalıb Nigar xanımının, bir də sənin razılığın.

Nigar xanım irəli yeriyib qızların ikisinin də üzündən öpdü, xoşgəldin elədi. Sonra gülə-gülə dedi:

– Amma yaman haramzada şeysiz. Sizin bu sırrınız məni şübhəyə salmışdı. Sən demə, işin içində iş varmış.

Ondan üzün Koroğlu tutub dedi:

– Koroğlu, söz sənindi. Di razılığını ver!

Koroğlu dedi:

– Day mən nə deyim? Sən ki razısan, qurtardı. Elə bu söhbətdə birdən Dəli Mehtər dəlilərin içindən çıxdı ki:

– Yox, hələ qurtarmayıb, hələ bir iş də qalır.

Nigar xanım soruşdu:

– Dəli Mehtər, o nə işdi ki, hələ qalıb deyirsən?

Dəli Mehtər dedi:

– Nigar xanım, vallah deməyə də utanıram. Bilirsən, dünən mən Qıratı aparırdım suvarmağa. Tövlənin qabağında atı mindim. Bir də gördüm bir şey tullanıb daldan mindi mənim tərkimə. Özü də bərk-bərk yapışdı məndən. Əvvəl-əvvəl yaman qorxdum. Sonra baxdım ki, tərkimə minən Məhbub xanımın qarabaşıdı. Dedim:

– Nə eləyirsən? Tərkimə niyə minirsən?

Dedi:

– Tanrıtanımañ mənə dedi ki, Məhbub xanımı Bəlli Əhmədin, Şirin xanımı da Tüpdağıdanın tərkinə mindirmişəm. Day sən belə piyada qalma. Get sən də Dəli Mehtərin tərkinə min!

Dəlilər, xanımlar hamısı gülüsdülər.

Koroğlu

Koroğlu yeddi gün, yeddi gesə toy eləyib Məhbub xanımı Bəlli Əhmədə, Şirin xanımı Tüpdağıdana, qarabaşı da Dəli Mehtərə verdi.

KOROĞLUNUN BAYAZİD SƏFƏRİ

İndi eşit, sənə kimdən danışım, Toqatda Hasan paşadan.

Biz qalmışdıq o yerdə ki, Hasan paşa Bolu bəyi Ərzinsana, Keçəl Həmzəni də Çənlibelə yola salandan sonra bir namə də Bayaziddə Əhməd tasırbaşıya göndərmişdi.

Elə ki qasid gəlib Bayazidə çıxdı, Əhməd tasırbaşı naməni oxuyub gördü Hasan paşa yazıb: «Səninlə çox vasib işim var. Başını orada islat, burada qırxdır».

Əhməd tasırbaşı elə oradasa yerindən durub tövləyə gəldi. Bir yüyrək at minib, durma gəldim – özünü Hasan paşanın yanına çatdırıldı. De xoş, on beş, əyləşdilər danışmağa. Hasan paşa dedi:

– Əhməd tasırbaşı, sən tüssarlıq işini beş barmağın kimi bilirsən. Özü də igid bir adamsan. Başında yaraqlı-yasaqlı adamların, nökərnayıbın da var. Budu, sənə deyirəm. Eşit və agah ol! Bir dənə karvan Koroğlunun əlindən qurtarıb bizim torpağa keçə bil mir. Hamısını tutub mallarını qarət eləyir, özlərini də öldürdüyüünü öldürür, öldürmədiyini də iki quruşa möhtas eləyib yola salır. İndi sən gərək güslü bir karvan düzəldəsən. Gedib mal gətirəsən. Onu da deyim ki, bunu tapşıran xotkar özüdü.

Əhməd tasırbaşı bir az fikirləşdi, o nesə deyərlər, ölçüdü, biçdi, götürdü, qoydu, axırda razı olub, tədarük görməyə başladı. De düşdü şəhərbəşəhər gəzməyə. Beş gün, on gün, bir ay, almalısın aldı, bağlamalısın bağladı, dəvələri, qatırları çatdı, yükünü tutdu, güslü bir

Koroğlu

karvan ilə yola düşdü. Amma getməmişdən iki dənə çoxbilmiş, haramzada iş gördü. Bu işlərin biri bu oldu ki, getməmişdən qabaq Bayazid paşası Xəlil paşanın yanına getdi. Dedi:

– Paşa sağ olsun, mən gedirəm. Hələ bu yaşa gəlmışəm, indiyə kimi mənim karvanımı bir quldur, qaçaq dəstəsi soya bilməyib. Yeddi ağasdan yeddi ağasa bir qaraltı görsək baxmışam, seçmişəm, quldur, qaçaq olduğunu bilən kimi karvanı götürüb, yolu azdırışam. İndi genə də gedirəm. Allah mənə yar olsa, inşallah bu dəfə də karvanı sağ-salamat gətirəsəyəm. Amma ki şər deməsən, xeyir gəlməz. Bu dəfə səfərim qorxuludu. Koroğlunu çox haramzada deyirlər. İşdi eyhəna, birdən tutulsam onda bir qurğu qurub Koroğlunu Bayazidə göndərəsəyəm. Gözdə-qulaqda ol ki, gələndə onu tutub Hasan paşaya xəbər çatdırısan.

Xəlil paşa Əhməd tasırbaşının bu tədbirinə aferin dedi.

Əhməd tasırbaşı paşanın yanından mürəxxəs olub, evinə gəldi. Bir dənə özü kimi haramzada qara qulu var idi. Ərəbistandan alıb gətirmişdi, onu yanına çağırıb dedi:

– İstəyirəm səni evləndirəm, qulluqdan azad eləyəm, özünə də maya verib bir dükan açam. Nə deyirsən?

Qul yixıldı Əhməd tasırbaşının ayaqlarına. Əhməd tasırbaşı dedi:

– Ansaq bu işin bir şərti var. Əgər o şərti yerinə yetirə bilsən, dediklərimi eləyəsəyəm. Yox, yetirə bilməsən, ömrünün axırınasan elə beləsə qul oğlu qulsan.

Qul dedi:

– Ağ a, sən şərti de? Hər nə olsa sanla, başla yerinə yetirməyə hazırlam.

Əhməd tasırbaşı dedi:

– Budu, bir nesə gündən sonra mən səfərə gedirəm. Sən gərək elə bu gün gedəsən Çənlibelə, qoç Koroğlunun yanına. Qorxma, sənə heç bir şey eləməz. Deyəsən ki, bəs gəlmisən ona dəli olmağa. Qalasan onun

Koroğlu

yanında. Ta o vaxta qədər ki, ya mən özüm sənə xəbər göndərib çağırtdıram, ya da ki, özüm oraya gələm. Özü də sənə deyim ki, bu iş qırx gündən artıq çəkməyəsək.

Qul razı oldu. Səhər tezdən almalısın aldı, götürməlisin götürdü, payi-piyada Çənlibelə tərəf yola düşdü. O nesə deyərlər, çəkdi çarığının dabanını, qırdı yerin damarını, günə bir mənzil, az getdi, üz getdi, dərə, təpə düz getdi, günlərin birisində gəlib Çənlibelə çatdı. Keşikçilər onu Çənlibelin həndəvərində görüb, tutub Koroğlunun yanına gətirdilər. Koroğlu soruşdu:

– Balam kimsən? Nəçisən? Haradan gəlmisən?

Qul dedi:

– Qoç Koroğlu, Ərəbistandan gəlirəm. Qulam. Adım da İmirzədi. Sənin adını eşidib, gəlmışəm sənə dəli olam.

Koroğlu bir onun bazburutuna baxdı. Gördü qollu basaqlı yekəpər bir adamdı. Bir boynu var ki, elə bil kəl boynudu. Özü də qapqaradır. Elə ikisə gözləri ağarır, bir də dişləri. Dedi:

– Oğul, heç qılıns-zad oynatmağı, at minməyi, şəşpər atmağı basarırsanmı?

Qul dedi:

– Yox. Mən elə həmişə qul olmuşam. Onun-bunun qapısında işləyib, dolanmışam. Öyrədərsiz, öyrənərəm.

Koroğlu belə dönüb bir dəlilərə baxdı. Gördü hamı dövrə vurub oturub. Dəmirçioğlu da oturub lap qulun böyründə. Hal vurub dedi:

– Ayə, verin mənim sazımı!

Sazı verdilər Koroğluya. Ondan üzün Dəmirçioğluya tutub dedi:

– Ayə, Dəmirçioğlu!

Dəmirçioğlu dedi:

– San Koroğlu!

Koroğlu dedi:

Koroğlu

– Sən onun qollarını al əlinə, gözlərini də tik gözlərinə. Mən çalıb oxuyasağam. Baxarsan, əgər mənim sazım, səsim, sözüm ona əsər elədi, bil ki, mərd adamdı. Halal süd əmib. Yox, əgər əsər eləmədi, bil ki, namərd adamdı.

Dəmirçioğlu qulun qollarının qarısını aldı əlinə, gözlərini də tikdi gözlərinə. Koroğlu sazı basdı döşünə. Başladı, görək nə dedi:

Söylə görüm Ərəb oğlu,
Sanından küsdüyün varmı?!
Dost yolunda bu dünyada
Başından keçdiyin varmı?!

Xan Eyvaz oturmuşdu Koroğlunun yanında, Koroğlu dönüb bir ona baxdı. Ondan üzün qula tutub, aldı sözün o biri xanəsini, dedi:

Eyvazım on beş yaşında,
İgiddi ər savaşında.
Usa dağların başında
Yel təki əsdiyin varmı?

Eyvazım xəras alanda,
Hələbə talan salanda,
Düşmən çox, sən tək olanda
Hirslənib soşduğun varmı?

Meydanda açıb savaşı,
Düz eyləyib dağı, daşı,
Qançırğadan qanlı başı
Döyüşdə asdıgün varmı?

Koroğlu

Durub əsəl ayağında,
Mərd igidin dayağında,
Namərd düşmən qabağında
Diksinib çasdığın varmı?

Koroğluyam, almam deyin,
Çıxardaram olmaz oyun,
Bir qılınsa yeddi boyun
Endirib kəsdiyin varmı?

Söz tamam oldu. Dəmirçioğlu dedi:

– Koroğlu, sözlərinin misli-bərabəri yoxdu. Əvəzsiz sözdü. Amma sən deyən sıfətdən bu adamda əsər yoxdu.

Koroğlu dedi:

– Oğul, mənim ki nə sazım, nə səsim, nə sözüm səni əsər eləmədi, səndən Koroğlu dəlisi olmaz. Amma mən namərd deyiləm. Ətəyimdən tutan əli kəsmərəm. Qal, ye, iç, dolan! Özü də dəlilərlə gəz, otur, dur, məşq elə! Öyrənərsən, öyrənərsən, öyrənə bilməsən də ki heç.

Qul bu qalmaqla qaldı Çənlibeldə. İndi bu burada qalmaqdə olsun, sənə kimdən deyim, Əhməd tasırbaşından.

Gün o gün oldu ki, Əhməd tasırbaşı qəflə-qatırla gəlib çıxdı Çənlibelin on beş, iyirmi ağaslığına. Hey vurdu, karvan əyləndi. Özü sərkarını, sarbanını, bir də nökərlərinin gözə gələn igidlərini götürüb çıxdı bir usa təpənin başına. Sağ əlini kölgəlik eləyib qoydu gözlərinin üstünə. Diqqət eləyib Çənlibelin qaraulxanasında keşikçiləri gördü. Onları yanındakı adamlara göstərib dedi:

– Görürsünüz mü? Koroğlunun keşikçiləri yolu marıtdayıblar.

Koroğlu

Yanındakı adamlar hər nə qədər baxdılar, hər nə qədər diqqət etdilərsə, heç bir şey görə bilmədilər. Əhməd tasırbaşı İovğa-İovğa dedi:

– Siz görə bilməzsiniz. Amma mənim gözümdən quş quşluğun ilə yayına bilməz.

Deyirlər ki, Əhməd tasırbaşının gözləri doğrudan da çox işıqlı imiş. Anası onu ləp körpəliyində həmişə xalı-xalça üstündə gəzdiribmiş. Ayağı quru yerə dəyməyibmiş. Odu ki gözləri pişik gözü kimi alısı imiş.

Sarban dedi:

– İndi ki deyirsən keşikçilər oradadı, onda day – biz haraya gedirik?

Ya hələ gözləyək, ya da qayıdaq, çıxaq gedək.

Əhməd tasırbaşı dedi:

– Yox, siz bilmirsiniz. Mən Koroğlunun xasiyyətini bilirəm. Onun belə bir xasiyyəti var ki, kənar yerlərdən gələn karvanları soymur. Elə birsə xəras alıb buraxır. Amma vay geri dönən karvanların halına. Bir quruşa möhtas eləməmiş buraxmir. İndi bizim də əsil bəlamız qayıdan başdadı. İndi bizə heç bir zaval yoxdu. Öhd eləsə, bir az maldan-puldan alıb ötürəsək. Qayıdan başdan da ki qorxmayıñ. Bu göz ki məndə var. Yüz dənə Koroğlu ola genə də quyruq ələ vermərəm.

Qərəz, Əhməd tasırbaşı təpədən düşdü, hay vurdu, karvan təzədən qalxıb yola düşdü.

İndi karvan Çənlibel yolu ilə gəlməkdə olsun, Əhməd tasırbaşı da karvanın qabağında, eşit, sənə kimdən deyim, Çənlibeldən.

Sən demə keşikçilər də Əhməd tasırbaşının karvanını görübmüşlər. Tez gəlib əhvalatı Koroğluya xəbər verdilər. Koroğlu çağırıldı Dəli Həsəni ki:

– Uşaqlardan götür, get o tasirlə haqq-hesabı çək!

Dəli Həsən dedi:

– Koroğlu, sözün bir az ikibaşlıdı. Nə sür haqq-hesab çəkim? Pulla haqq-hesab çəkim, yoxsa misri qılınsla?

Koroğlu

Koroğlu soruşdu:

– Karvan gələn karvandı, ya gedən karvandı?

Dəli Həsən dedi:

– Gələn karvandı.

Koroğlu dedi:

– Sən haqq-hesabını pul ilə çək! Bas-xəras al, burax getsin. O biri haqq-hesabı mən özüm qayıdan baş onunla çəkərəm.

Dəli Həsən «baş üstə» deyib hay vurdu, dəlilərdən bir neçəsi atlandı. Gəlib kəsdilər yolun üstünü. Elə ki Əhməd tasirbaşının karvanı gəlib çatdı, dəlilər pusqudan çıxıb kəsdilər başlarının üstünü. Aldı Dəli Həsən dedi:

Yaxşısa düşdün əlimə,
Xosa, tez mənə xəras ver!
And gətirmişəm dilimə,
Xosa, tez mənə xəras ver!

Əylən, bir qulaq as sözə,
Sürüb qəflən, getmə düzə,
İndi sənə vurram nizə,
Xosa, tez mənə xəras ver!

Yoxsa tanımadın məni?
Qırram Hələbi, Yəməni,
Vuraram öldürrəm səni,
Xosa, tez mənə xəras ver!

Dağıdırıb allam pulunu,
Soyaram dövlət, malını,

Koroğlu

Kəsərəm sənin yolunu,
Xosa, tez mənə xəras ver!

Dəli Həsən gəldi dilə,
Misri qılıns aldı ələ.
Apararam Çənlibelə,
Xosa, tez mənə xəras ver!

Söz tamama yetdi. Dəli Həsən dedi:
– Tasırbaşı, yoxsa məni tanımirsan?
Əhməd tasırbaşı döş basıb dedi:
– Niyə tanımiram? Sən Çənlibelli qoç Koroğlunun sərkarı Dəli Həsənsən. Mal da, pul da, qətlə də, qatır da, nökər də hamısı qurbanı sənə.

Dəli Həsən dedi:
– O yağlı dili saxla, bazarda sənə lazım olar. Xərası ver, keç get!
Əhməd tasırbaşı əmr elədi, sərkar Dəli Həsənə hər nə ki, istəyirdi verdi. Onlar dönüb Çənlibelə gəldilər, karvan da yol alıb Qafın bu biri tayına addadı.

Bəli, Əhməd tasırbaşı başladı xırıda. O şəhər sənin, bu kənd mənim, bazar açdı, sövda qurdu, gətirdiyi malların hamısını satdı. Hasan paşanın tapşırıldığı malları alıb, təzədən qəflə-qatırı yükləyib düz qırx gündən sonra yola düşdü. Gəlib Çənlibelin düz on beş aq aslığında bir təpənin dibində mənzil elədi. Adamlarını başına yiğib dedi:

– İndi əsil mə'rəkə burdadı. Ya Koroğluya verən allah, ya mənə. Görək indi kim kimə dov gələsək.

Yenə də çıxdı təpənin başına, sağ əlini kölgəlik eləyib qoydu gözlərinin üstünə, başladı Çənlibelin qaraulxanalarına baxmağ a.

Koroğlu

Bunlar burada baxmaqda olsunlar, indi sənə kimdən deyim, Koroğlu dan.

Koroğlu bilirdi ki, Əhməd tasirbaşı qayıdasaq. Özünün də nesə çoxbilmiş olduğunu bilirdi. Gözlərinin işığına da bələd idi. Odu ki, özü başladı onun yolunu gözləməyə. De beş gün, on gün, on beş gün, axırda gün gəlib o gün oldu ki, Əhməd tasirbaşı karvanla gəlib Çənlibelin on beş aqaslığına çatdı.

Əhməd tasirbaşı karvanı əyləyib təpənin başına çıxanda Koroğlu Ağ qayada, qaraulxanada idi. Durub yollara baxırdı. Gördü ki, bəli, karvan gəldi, düşdü. Ansaq çox uzaq idi deyin lap əməlli seçə bilmədi ki, görsün Əhməd tasirbaşının karvanı, yainki başqa karvandı. Bu tərəfdən Əhməd tasirbaşı da baxıb qayanın başında Koroğlunu gördü. Ansaq çox uzaq olduğunu görə yaxşı seçə bilmədi. Hay vurdu adamlarına ki:

– Qəflə-qatırı çəkin, tez geri qayıdaq. Deyəsən, qaraulxanada adam var. Əl-ayaq eləyin ki, yoxsa bu saat üstümüzü alarlar.

Bir su içim saatda karvan qatarlanıb geri döndü. Koroğlu bildi ki, karvan Əhməd tasirbaşının karvanı. Özü də onu qayada görüb, odu ki, qorxudan dönüb qaçır. Tez özü yerə sindi, yapısını qayadan dərəyə tulladı. Dalınsa da bir sərnis qatıq atdı.

Əhməd tasirbaşı hələ təpədən düşməmişdi. Baxdı ki, qayanın başından bir qara şey qalxıb dərəyə tərəf endi. Dalınsa da bir ağ şey düşdü. Hay vurub, karvanı əylədi. Dedi:

– Qorxmayın! Gözlərim məni aldadıb. Qayadakı adam deyilmiş. Qaraquşmuş. Zil atıb uçub getdi.

Karvan əyləndi. Koroğlu da ki gizlənib. Sərkər Əhməd tasirbaşından soruşdu:

– İndi nə deyirsən? Düşək? Ya gedək?

Əhməd tasirbaşı dedi:

Koroğlu

– Nesə ki yə`ni düşək? Qaraulxanada adam olsayıdı o quş oraya qona bilməzdi. Bu saat Çənlibeldə adam yoxdu. Genə görəsən haraya çapqına gediblər. Tez olun, sürün karvanı, keçək gedək.

Bəli, karvan təzədən yol başladı. İndi karvan gəlməkdə olsun, görək Koroğlu nə elədi? Koroğlu elə ki arxayınlasdı ki, karvan gəlir, yavaşa qayadan düşdü, Qıratı minib başladı gözləməyə. O qədər gözlədi ki, karvan gəlib Çənlibelin yanına çatdı. Koroğlu birdən pusqudan çıxdı. İldirim kimi şığıylıb karvanın başının üstünü aldı. Karvan əhli bir-birinə dəydi. Bir çaxnaşma düşdü ki, gəl görəsən. Koroğlu bir həmlədə Əhməd tasırbaşının qabağına gəlib dedi:

Ağır halaylar döşlərəm,
Tök malını, get bəzirgan!..
Çox belə fellər işlərəm.
Tök malını, get bəzirgan!..

Əlimdən gələrsən sana,
Misri qılıns siğ mır qına.
Çəksəm boyanarsan qana,
Tök malını, get bəzirgan!..

Sənsən Əhməd tasırbaşı,
Tökdürrəm didəndən yaşı,
Başlamamış tər savaşı,
Tök malını, get bəzirgan!..

Qaya başında dururam,
Müxənnət boynun buraram,
Sənə bir əmud vuraram,

Koroğlu

Tök malını, get bəzirgan!..

Koroğluyam, bir aslanam,
Qılıns deyiləm paslanam.
Çətin dinsələm, yaslanam,
Tök malını, get bəzirgan!..

Əhməd tasırbaşı gördü iş işdən keçib. Təzədən Koroğlu buna mal verəsi deyil. Özlərini də elə pis yerdə bəndərgaha salıb ki, dava eləmək fikrinə düşsə, hamısı qırıłasaq. Hiylə niqabın üzünə çəkib dedi:

– Kor olsun mənim anam. Uşaqlıqda bir dəfə məni ayaqyalın kilim üstündə gəzdirib. Odu ki, gözüm bir az işiqdan düşüb. Yoxsa o olmasayı yapısını qaraquşdan seçərdim. İndi qoç Koroğlu, keçənə güzəşt deyərlər. Olasağ a çarə yoxdu. Sən mənə dov gəldin. Ansaq bu karvan Toqat paşası Hasan paşanın karvanıdı. Day bundan sonra mən onun üzünə çıxa bilmərəm. İndi ki, malları aparırsan, elə özümüzü də apar. Sənin yanında qalaq. Xeyrimizdən savayı zərərimiz dəyməz.

Koroğlu dedi:

– Malları aparmağ a aparasağam. Nə qədər ki, mən sağam Qafın bu üzündən o üzünə gərək bir arşın bez də getməyə. O ki qaldı sizi Çənlibelə aparmağ a. Mən mərdəm. Qonaq ki var mənim əzizim, iki gözümdü. Düşün qabağıma!

Əhməd tasırbaşı qətlə-qatırı da, nökər-nayibi də götürüb düşdü Koroğlunun qabağına. Birbaş gəldilər Çənlibelə.

Bəli, yetişdilər. Dəlilər hamısı yiğışdı. İşdən əhval-pürsan olanda Əhməd tasırbaşı özü Koroğlunun nesə fənd gəlib, onları aldatmağına afərin dedi. Koroğlu üzünü Əhməd tasırbaşıya tutub dedi:

Koroğlu

– Əhməd tasırbaşı, indi siz mənim qonağımsız. Deyin görüm, könlünüz nə istəyir, hazır elətdirim. Onda görərsiniz ki, Hasan paşanın məslisi yaxşı olur, ya Koroğlunun.

Əhməd tasırbaşıya da elə bu lazım idi. Dedi:

– Koroğlu, əgər bizə yaxşı hörmət eləmək istəyirsənsə Bayazid yazısında yaxşı seyranlar olur. Göndər, onlardan vurub gətirsinlər, bizə seyran kababı ver!

Koroğlu dedi:

– Əhməd tasırbaşı, mən elə bildim ki, sən məndən çox qiymətli bir şey istəyəsəksən. Seyran kababı nədi ki? Bu çox asan işdi. Sizə seyran kababı vermək mənə bors olsun.

Koroğlu belə desək Eyvaz yeridi irəliyə ki:

– Koroğlu, izin ver, qonaqlarımıza seyran əti gətirməyə mən gedim.

Koroğlu izin verib dedi:

– Yaxşı. Halaypozanla Toxmaqvurani da özünə yoldaş götür, get! Ansaq tez gəl!

Eyvaz tez yaraqlandı, yasaqlandı. Halaypozanla Toxmaqvurani da yanına götürüb getmək istəyəndə dəlilər, xanımlar yerbeyerdən töküldülər Koroğlunun üstünə ki:

«Sən seyran ətindən ötrü bunları niyə Bayazid kimi uzaq səfərə göndərirsən? Gedərlər, başlarına bir iş-zad gələr». Dəlilər belə deyəndə Koroğlu ayağa durub dedi:

– Koroğlu sözü bir dəfə deyər. Onlar getməsələr özüm gedəsəyəm. Mən qonağa verdim sözdən dönmərəm.

Dəlilər də, xanımlar da gördülər yox, Koroğlunu sözündən döndərmək olmayısaq. Bir də ki, söz verib qurtarıb. Bundan sonra heç döndərmək də yaxşı düşməz. Çar-naçar razı oldular. Eyvazgil atları minəndə Koroğlu aldı sazi. Dedi:

Koroğlu

Eyvaz, atı yaxşı saxla,
Döşdü Bayazid yolları.
Yollar ayrisını yoxla,
Beşdi Bayazid yolları.

Halaypozan qollar bükər.
Toxmaqvuran qəhrin çəkər.
Ərəb at nal-mixin tökər,
Daşdı Bayazid yolları.

Bayazid xoş mənzərədi,
Tülək, tərlana bərədi,
Qayadı, dağdı, dərədi,
Qaşdı Bayazid yolları.

İstərəm ər bağrı yaran,
Qanlı meydanlarda duran,
Duman, çovğun, soyub, boran
Qişdı Bayazid yolları.

Koroğluyam, hovur, hovur,
Açma qanlı yaram soyur.
Namərd qaçıır, somərd qovur,
Leşdi Bayazid yolları.

Xan Eyvaz, Halaypozan, Toxmaqvuran Koroğlu ilə, dəlilərlə,
xanımlarla görüşüb atlarını mindilər. Yol başlamaq istəyəndə Nigar xanım
dedi:

Koroğlu

– Eyvaz, de görüm, sizi nə vaxta gözləyək? Neçə günə gələrsiz?

Eyvaz dedi:

– Bu gün yolda, sabah ovda, birisi gün axşam inşaallah burdayıq.

Bunu deyib atları sürdülər. Bayazidə tərəf yol başlıdılardı. O nesə deyərlər aşırım aşdırılar, keçirim keçdilər, axşam üstü özlərini Bayazid kövşəninə yetirdilər. Baxdılardı ki qaranlıq qovuşur. Düşüb atları yansıdar eləyib ota buraxdılardı, özləri də bir balasa çəmənlilikdə başlarının altını dik eləyib yatdlılar ki, səhər tezdən durub ova başlasınlar. Atlar otlamaqda olsunlar, bunlar da yuxlamaqda, sənə kimdən deyim, kimdən deyim, Əhməd tasırbaşından.

Əhməd tasırbaşı gesəni araya salıb, özünü verdi qulun yanına. Bir tərəfə çəkib dedi:

– De görüm, əhdinə vəfalısan, ya yox?

Qul dedi:

– Mənim sözüm sözdü, ağa! Bu neçə müddətdə səni gözləmişəm.

Əhməd tasırbaşı dedi:

– Səhərə yaxın gərək bir at oğurlayıb düşəsən yola. Hər nesə olsa, özünü yetirəsən Toqatda Hasan paşaya. Bizim tutulmağımızı da ona xəbər verəsən, Eyvazgilin Bayazidə getdiyini də. Amma gərək elə gedəsən ki, bir adam səni görməyə. Yoxsa bilsələr ki, səni mən göndərmişəm, mənim burada dərimə saman təpərlər.

Sözünü deyib, Əhməd tasırbaşı yenə də qayıtdı öz yerinə. Qul o qədər gözlədi ki, gesə lap keçdi. Durub özünü verdi Yağı qoruğuna. Ərəb atı tutub mindi, bir baş Toqat sənsən deyib yola düşdü.

İndi eşit, sənə deyim Bayazid paşası Xəlil paşadan. Elə ki Xəlil paşa gördü Əhməd tasırbaşının verdiyi və `dədən keçdi, bildi ki, onun başında bir iş var. O saat Əhməd tasırbaşının dediyi sözlər düşdü onun yadına. O gündən bütün yollara, bəndlərə, yazılırlara, kövşənlərə adamlar qoydu ki, «gözdə-qulaqda olun. Gərək bu yaxınlarda Koroğlu bu tərəflərə gələ. Kim

Koroğlu

onu görüb xəbərini mənə gətirsə, onu dünya malından qəni eləyəsəyəm». Özü də əlaltı tədarük görüb, qoşun-zad hazırladı.

Qərəz, az keçdi bilmirəm, çox keçdi bilmirəm, bir gün səhər tezdən keşikçilərdən biri gəldi ki:

– Paşa sağ olsun? Deyəsən o adamlar ki, sən deyirdin, gəlib çıxıblar.

Xəlil paşa qorxudan bir boy atlandı. Soruşdu:

– Ədə, nesə adamlar? Bir əməlli-əməlli danış görüm, nə deyirsən?

Keşikçi dedi:

– Vallah, paşa sağ olsun, kövşəndə üç nabələd adam var. Heç bizim yerlərin adamına oxşamırlar. Elədirlər ki, hərəsi bir kəl boyda. Səhərdən kövşəndə seyran ovlayırlar.

Xəlil paşa o saat qoşun böyüyünü çağırdı ki:

– Öyrən, gör o adamlar kimdir?

Tez adam göndərdilər, bələdçi saldılar, əl altından öyrəndilər ki, yox Koroğlu deyil, amma Koroğlunun dəlilərindəndirlər. Özü də biri Koroğlunun oğlu Eyvazdı. Xəlil paşanın kefi açıldı. O saat əmr elədi pəhlivanlar, sərkərdələr hamısı yığılsın. Məslis açıb başladılar məşvərətə. Axırda çox götür-qoydan sonra hamısı belə dedilər ki: bəs, əgər biz kövşəndə dava başlasaq, onları tuta bilməyəsəyik. Qırğıqlarını qırıb, öldürdüklərini öldürüb, özləri də qaçıb əldən çıxasaqlar. Xəlil paşa dedi:

– Yaxşısı budu ki, qarabaqara dallarında göz qoyub gözləyək, görək axırda nə eləyəsəklər. Əgər şəhərə gəldilər, nə yaxşı. Şəhərdə tutmaq asan olar. Yox əgər elə oradan geriyə dönmək istəsələr, day onda ayrı əlas yoxdu. Başlarıq davaya. Ya onlara verən allah, ya bizə.

Bu tərəfdən də dəlilər işdən bixəbər seyran ovla yirdılar. De bir seyran vurdular, beş seyran vurdular, baxdılar ki qaranlıq qovuşur. Eyvaz dedi:

Koroğlu

– Gəlin gesəni burada keçirək. Səhər tezdən durub bir neçəsini də vurub, axşam özümüzü Çənlibelə çatdırarıq.

Dəlilər Eyvazın fikrini bəyəndilər. Seyranları da, atları da götürüb bulaq başına gəldilər. Atları yenə də yansidar eləyib ota buraxdılar, özləri də bir az kabab bişirib yedilər, sərin sudan içdilər, toqqanın altın bərkidib uzandılar.

Xəlil paşa da elə bu lazım idi. Qoşuna hökm elədi ki:

– Gözləyin, elə ki yuxuya getdilər, üçünü də tutub əl-ayaqlarını bağlayın!

Bəli, bir saat gözlədilər, iki saat gözlədilər, dəlilərin səs-səmiri kəsildi. Xəlil paşa pəhlivanlardan bir neçəsini ayırib dedi:

– İndi meydan sizində. Yeriyyin! Amma elə gedin ki, oyanmasınlar.

Pəhlivanlar pusqudan çıxıb, yavaş-yavaş ayaq aldlılar dəlilərə tərəf. İndi eşit, sənə deyim kimdən. Halaypozandan.

Halaypozan çox ehtiyatlı adam idi. Özü də elə sayıq yatardı ki, lap sərçə kimi. Balasa şıqqıltı oldu, oyanardı. Bir də bir hənirtiyə gözlərini açdı. Gördü ki, qaranlıqda, budu, bir neçə adam sinə-sinə gəlir. Tez dümsükləyib yoldaşlarını oyatdı ki:

– Uşaqlar durun! Üstümüzə düşmən gəlir.

Dəlilər oyandılar. Amma heç birisi yerindən tərpənmədi. Gözlədilər ki, görsünlər gələnlər kimdirler, nə eləyəsəklər?

Bəli, pəhlivanlar gəlib lap yaxınlaşdırılar. Elə əllərindəki ipləri hazırlayıb onların üstünə atılmaq istəyəndə dəliləh yerdən qalxdılar. Misri qılınsılar çekildi. Birinci dəstə pəhlivanlardan bir baş qaldı, bir də leş. Xəlil paşa işi belə görüb, hökm elədi qoşun yeridi. Dəlilər tez atları mindilər. Özlərini vurdular qoşuna. Deyirlər ki, dəlilər düz səhərin özünəsən dava elədilər. Bir gündə nə qədər seyran vurmuşdularsa dörd, beş o qədər Xəlil paşanın qoşunundan qırıldılar. Səhər açılanda Xəlil paşa gördü beləliklə bir

Koroğlu

kar hasil olmayasaq. Bunlar qosunu qırıb tərk eləyəsəklər. Özləri də ki ələ keçməyəsəklər. Qosun böyüklərini çağırıb hökm elədi ki:

– Atlarını vurun, piyada qalsınlar.

Qosun böyükləri hər tərəfdən döşəndilər atların üstünə. At ha at, axırda ki atların üçünü də vurdular. Dəlilər qaldılar piyada. Xəlil paşanın qosunu hər tərəfdən şalğam eləyib, onları arakəsməyə salıb təklədi.

Şirin davada Eyvazın ayağı ilişib üzü qoylu yixıldı. Day yanında yoldaş yoxdu ki, başının üstünü kəsdirib qorusun. Düşmən hər tərəfdən töküldü. Tutub əllərini bağladılar. Halaypozanla Toxmaqvuranın Eyvazı tutulmuş görəndə əlləri boşaldı. Elə bilə-bilə düşmənə təslim oldular. Xəlil paşa hökm elədi, üçünün də ayağına kündə vurub, zindana saydılar. Qapiya da yüz yaraqlı-yasaqlı keşikçi qoydular. Ondan Xəlil paşa götürüb Toqatda Hasan paşaya bir namə göndərdi ki: «Koroğlunun üç dəlisini tutmuşam. Durma gəl!».

Qasid naməni aparmaqda olsun, dəlilər zindanda yatmaqda, sənə kimdən deyim, Nigar xanımdan.

Nigar xanım və`də günü axşamasan gözlədi, Eyvazgil gəlib çıxmışdır. Nigar döndü balasını itirmiş marala. Çənlibeli götürdü başına. Dəlilər, xanımlar yığıldılar. Dəlil-dəlayil, axırda bir təhər sakitləşdirildilər ki: «səhərəsən gözləyək, gəlməsələr dallarınsa gedərik». Gesə döndü oldu bir səhənnəm. O nesə deyərlər, ilan vuran yatdı, çayan vuran yatdı, Nigar xanım yata bilmədi. Elə gözünü yumsaq uşaqlar gəlib durdu gözünün qabağında. Qərəz, fikir, xəyal, gesənin bir aləmində yuxu onu apardı. Elə gözlərini təzəsə yummuşdu, gördü qandan bir dəryadı, Halaypozan, Toxmaqvuran, Eyvaz da bu dəryanın içində. Amma Eyvaz elə az qalır ki, batsın. Nigar dəli kimi yerindən sıçrayıb özünü saldı Koroğlunun üstünə. Aldı, görək nə dedi:

Verdiyi və`dədən keçdi,

Koroğlu

Gəlmədi, Eyvaz gəlmədi.
Yağılar qanını içdi,
Gəlmədi, Eyvaz gəlmədi.

Çənlibelin obasında,
Könlüm xan Eyvaz yaşında,
Çalxanır qan dəryasında,
Gəlmədi, Eyvaz gəlmədi.

Düşmüsdüň boğaz lovuna,
Yolladın seyran ovuna,
Qurbanam Eyvaz boyuna,
Gəlmədi, Eyvaz gəlmədi.

Sərdar ölmə, ələm yatar,
Müxənnət məqsədə çatar,
Çənlibelim yasa batar,
Gəlmədi, Eyvaz gəlmədi.

Eyvazı yolladın Şama,
Qılınsından qanlar dama,
Və `də vermişdi axşama,
Gəlmədi, Eyvaz gəlmədi.

Bayazid qıraqı sazdı,
Göllərində ördək-qazdı,
Düşmən çoxdu, onlar-azdı,
Gəlmədi, Eyvaz gəlmədi..

Koroğlu

Eyvaza bəslədim güllər,
Ötüşməz şeyda bülbüllər,
Ay Nigar, başına küllər!..
Gəlmədi, Eyvaz gəlmədi.

Nigarın ağlamağı Koroğlunu soşdardı. Aldı, onun savabında görək nə dedi:

Ürəyimi eləyib qan,
Ağlama, Nigar, ağlama!..
Olum gözlərinə qurban,
Ağlama, Nigar, ağlama!..

İgid olan səfa çəkər,
Dost yolunda qanın tökər,
Ağlamağın bağ rım sökər,
Ağlama, Nigar, ağlama!..

Qəmli könül dəmə gəlməz,
Dərdi olan ağlar, gülməz.
Qorxaqlar ər qədri bilməz.
Ağlama, Nigar, ağlama!..

Dəlilərim gələr soşa,
Müxənnət eylər tamaşa,
Qan qusasaq Xəlil paşa,
Ağlama, Nigar, ağlama!..

Meydanda nə `rə çəkərəm,

Koroğlu

Göydən od-alov tökərəm,
Dağlar, qayalar sökərəm,
Ağlama, Nigar, ağlama!..

Qızıb soşmamışam hələ,
Sidayla qumaş ölçülə,
Əsir gələ Çənlibelə
Ağlama, Nigar, ağlama!..

Koroğluyam ər götürərəm,
Mən Bayazidə yetirrəm,
Eyvazı alar, gətirrəm,
Ağlama, Nigar, ağlama!..

Söz tamama yetişdi. Koroğlu hay vurdu Dəli Həsəni çağırıb hökm elədi ki:

– Eyvazın, Halaypozanın, Toxmaqvuranın dəstələri atlansınlar. Hər dəstə öz sərkərdəsinin dalınsa gedəsək.

Ondan dönüb Dəli Mehtərə dedi ki, Qıratı yəhərləyib gətirsin.

Bir su içim saatda dəlilər toplandı. Koroğlu üzün dəlilərə tutub aldı:

Qoç dəlilər, qulaq asın!
Gedənlər axı gəlmədi.
Gəlin dolaq at belinə,
Gedənlər axı gəlmədi.

Qışa döndü gözəl yazım,
Sanasan ki sindi sazım,

Koroğlu

Mən bu dərdi hara yazım?
Gedənlər axı gəlmədi.

Qanlı fələk nesə qıydı,
Koroğlunun qəddin əydi.
Qarı düşmən genə çekdi
Sinəmə dağı, gəlmədi.

Söz elə təzəsə tamama yetişmişdi, bir də Dəli Mehtər başı lovlu qayıtdı ki:

– Nə oturubsuz? Bəs, Ərəb at atların içərisində yoxdu.

Çənlibel dəydi bir-birinə. Hər yeri axtardılar. At tapılmadı ki, tapılmadı. Koroğlu hay vurdı ki, yoxlayın görün, kim yoxdu.

Bir anda hər sərkərdə öz dəstəsini yoxladı. Tasirlər yoxlandı, nökər-nayib yoxlandı, Dəli Həsən baxdı ki, Ərəbistandan gələn qul yoxdu.

Koroğlu heç bir kəlmə də kəsmədi. Getdi fikrə. Az fikirləşdi, çox fikirləşdi, çağırıldı Dəli Həsəni.

Dedi:

– Mən gəlinsə Əhməd tasırbaşının əllərinə, ayaqlarına zənsir vurub zindana salarsan.

Əhməd tasırbaşı addımının birini qabağa qoyub dedi:

– Koroğlu, sizdə qonağa beləmi hörmət eləyirlər?

Koroğlu dedi:

– İnsimə! İnsallah qul tapılandan sonra hamısının əvəzini çıxardarıq.

Ondan Dəmirçioğlunu çağırıb dedi:

– Gürsüoğlu Məmmədlə Tanrıtanımazi da yanınса götür, gəl!

Koroğlu

Bəli, dəlilər atlandı. Dəmirçioğlu, Koroğlu, Məmməd, Tanrıtanımazdə atlanıb hazır dayandılar. Bu tərəfdən də Dəli Mehtər Qıratı ipçin yəhərləyib çəkdi ortaya. Koroğlu hər şeyi hazır görəndə Kosa Səfərə dedi:

– Birbaş Bayazidə gələrsiniz. Mən sizi orada gözləyəsəyəm.

Ondan dönüb Dəmirçioğlugilə dedi:

Bir qul qaçırmışam Ərəbistana,
Arayın, axtarın, tapın, gətirin!
Əgər girmiş olsa dəlikli daşa,
Aparın Fərhadı, çapın, gətirin!

Bir qulum qaçıbdı adı İmirzə,
Verməzdim əlliyyə, altmışa, yüzə,
Varını-yoxunu tökün Təbrizə,
Dəyərin dəyməzə satın, gətirin!

Axtarın Hələbi, gəzin Misiri,
Bağlayın yolları, kəsin səsiri,
Qol-qola bağlayın, tutun əsiri,
Səğirin kəbirə qatın, gətirin!

Xəbər alın o namərdin zatını,
Aparıbdı mərd igidin atını,
Tutun, kəsin rizə-rizə ətini,
Atlar torbasında ətin gətirin!

Koroğlu içibdi düşmən qanını,
Qoyar dava günü şirin sanını,
Qırın vəzirini, tutun xanını,

Koroğlu

Qolunu qoluna çatın, gətirin!

Söz tamama yetdi. Dəli Mehtər atın üzəngisini basdı. Koroğlu sıçradı Qıratın üstünə. At Koroğlunu üstündə görsək elə kişnədi ki, Çənlivelə səs düşdü. Koroğlunun ürəyi atlandı, beyni qızdı, gözləri tərlan gözü kimi alovlanıb yandı. Saz əvəzində misri qılınsı çəkib dedi:

Yığılsa məxluqat, qurulsa məhşər,
İsrafil surunu çala, qoymaram.
Çəkərəm qılınsı, gırəm meydana,
Uçurdaram, burda qala qoymaram.

Koroğlu elə sözün birinci bəndini demişdi. Aşıq Sünun elə bir bayatı çəkdi ki, hamının bədəni lərzəyə gəldi. Dedi:

Mən aşiq Təhlədənəm.
Tək evli Təhlədənəm.
Arasbar tərlaniyam,
Sonalar təklədənəm.

Koroğlu dedi:

Xəbər olsun Bayazidin elinə,
Düşməyiblər mən dəlinin felinə.
Hay deyib minmişəm Qırat belinə.
Bu qisası Rüstəm-Zala qoymaram.

Yenə də Aşıq Sünun əlin qoydu qulağına. Dedi:

Koroğlu

Mən aşiqəm şonqara.
Ş ahin gərək şonqara,
Sik-sik deyən sərçələr
Neylər şahin-şonqara?

Koroğlu dedi:

Bir igid ki, atasından var ola,
Tülək, tərlan qürbət eldə sar ola.
Bayaziddə neçə dəlim var ola,
Aya aparmasam, ilə qoymaram.

Sünun dedi:

Mən aşiq Ordubada.
Salmasdan Ordubada,
Sərkərdə qoçaq olsa,
Heç verməz ordu bada.

Koroğlu dedi:

Badələr içmişəm, hələ sərxoşam,
Qorx o günümədən ki, qaynayam, soşam,
Tüləklər sindiran bir tərlan quşam,
Sarlar şikarımı ala qoymaram.

Sünun dedi:

Mən aşiq, ovun ovlar.

Koroğlu

Ovçular ovun ovlar.
Alvízdan qalxan tərlan
Murğuzda ovun ovlar.

Koroğlu dedi:

Qırram qayaları, yıxaram dağı,
Xanlar zəhər içər, sultanlar ağı.
Çənlibeldi qoç Koroğlu oylağı,
Şah da gəlsə, Çənlibelə qoymaram

Sünun gəldi İap Koroğlunu yanına dedi:
– Koroğlu! Sözlərimə qulaq as!

Mən aşiq ləngəridi.
Gəmidi, ləngəridi,
Çox bilib, az danışmaq
İgidin ləngəridi.

Söz Koroğlunu aldı dedi:
– Aşıq Sünun, sözünü başa düşdüm.

Sünun dedi:
– Get, Koroğlu! Yolçu yolda gərək. Yadından çıxartma! Aşıq deyib ki:

Mən aşığım bu daşa,
Bu qaynaya, bu daşa,
Elə vur ki yağıını
Kəlləsindən bud aşa!

Koroğlu

Koroğlu dedi:

– Aşıq Sünun, indi ki belə oldu, sabah axşama uşaqları burada məndən istə!

Bunu deyib Koroğlu atın başını çevirdi. Dəlilər, xanımlar elə birsə bunu gördülər. Koroğlu elə bil ki, bir ox oldu, qaranlığa atıldı.

İndi qabaqda Koroğlu, onun dalınsa Dəmirçioğlugil, onların da dalınsa dəlilər getməkdə olsunlar, sənə kimdən deyim, quldan.

Qul nesə ki Çənlibeldən çıxdı, günortaya kimi bir baş at sürdü. Elə ki arxayınlasdı ki, day dalınsa gəlib eləyən yoxdu, bir bulağın başında düşüb mənzil elədi. Bir az at otladı, bir az da özü dinsəldi, qalxıb yenə də yol başladı. Amma day elə san dildən at sürmürdü. Belə-belə sabahısı səhərə yaxın gəlib bir yol ayrısına çıxdı. Bir də qulağına bir səs dəydi. Dönüb dala baxanda gördü vallah, ayın aydınlığında daldan bir atlı elə gəlir, elə gəlir ki, elə bil oxdu, yayından çıxbıb sözür. Tez atı yoldan çıxardıb özünü verdi təpənin dalına. Baxdı ki, gələn Koroğludu. Koroğlu gəlib ildirim kimi qulun yanından keçdi, getdi. Qul öz-özünə dedi: «Ey dili-qafıl, yəqin işin üstü açılıb. Əhməd tasırbaşı əhvalatı Koroğluya deyib. O da mənim dalımsa Toqata gedir». Təzədən qul olan bəndə Toqata gedər? Yavaşsa yolunu dəyişib, düşdü ikinci yola. İndi qul ikinci yol ilə getsin, biz görək Koroğlu nesə oldu? Qırat səhərəsən yol gedib, gün təzə çıxanda Koroğlunu çatdırıldı Bayazidə. Koroğlu elə atın üstündə girdi şəhərə. Bir az o yana dolandı, bir az bu yana dolandı, gəlib çıxdı bir yerə. Baxdı ki, burada yüzəsən yaraqlı-yasaqlı adam dayanıb keşik çəkir. Çatıb onlara, soruşdu:

– Ayə, kimsiniz? Burada nə dayanıbsınız?

Savab verdilər ki: «Koroğlunun dəliləri burada, zindanda dustaqdırlar. Onlara keşik çəkirik».

Koroğlu

Koroğlu bir fikirləşdi ki, hələ heç bir şey eləməyib dəliləri gözləsin, bir də Sünunun sözü yadına düşdü. Nigarın ağlamağı gözünün qabağına gəldi. Elə bil ki, dünya başına hərləndi. Misri qılıncı çəkib keşikçilərə hüsum elədi. Bir sağa vurdu, bir sola vurdu, bir də dönüb ortaya vurdu. Keşikçiləri qatım-qatım qatlayıb qabağına qatdı. Xəlil paşaya xəbər çatdı. Paşa hökm elədi qoşun yeridi Koroğlunun üstünə. Koroğlunun gözü elə qızmışdı ki, dalbadal qoşun gəlməyini görmürdü. Şirin davada bir də gözü sataşdı, gördü Xəlil paşa durub bir usa yerdə, qoşuna ürək-dirək verir. Bir dəli nə`rə çəkib dedi:

Eyvaz deyib Çənlibeldən gəlmışəm,
İndi burda məhşər quraram paşa!
Dəlilərim tutduğunu bilmışəm,
Gedər, zindanını qıraram, paşa!

Soşub oxuyaram dövran içində,
Görərsən özünü al qan içində,
Şir kimi qızaram meydan içində,
Təpinib bağrını yararam, paşa!

İndi mən eylərəm yaman halını,
Yıxaram qalanı, sah-səlalını,
Yığaram, aparram dövlət, malını,
Taxtına od-alov vuraram, paşa!

Koroğlu sözün üç xanəsini deyib bir də özünü vurdu dəryayı-
ləşgərə. Qıra-qıra çatdı meydanın başına. Bir də oradan geri dönəndə
gördü budu dəlilər gəlir, nə gəlir. Dəliləri görsək Koroğlunun ürəyi
atlandı. Aldı sözün o biri xanəsini, dedi:

Koroğlu

Bir nə`rə çəkərəm dəlilər yerir,
Günün qabağında səsədin sürür,
Duman tək yurdunu, yuvanı bürür,
Tamam dağıt, daşı yararam, paşa!

Koroğlu qayıtmaz tufan salmasa,
Sida işlətməsə, qılıns çalmasa,
Eyvazı əlindən bu gün almasa,
Dişlərini bir-bir qıraram, paşa!

Dəlilər daha heç nəfəs almayıb, siyirməqılıns özlərini vurdular qosuna. Koroğlu özünü zindana yetirdi. Atdan düşüb zindanın qapısına elə bir əmud vurdu ki, dəmir qapı pul-pul olub yerə töküldü. İçəriyə girib, uşaqların əllərini-ayaqlarını açıb bayıra çıxartdı. Ondan atı minib, durma gəldim, özünü yetirdi Xəlil paşaya. Xəlil paşa əl-ayaq açınsa Koroğlu onun başının üstünü aldı. Amma Xəlil paşanı öldürə bilmədi. Elə əlini qılınsına atmaq istəyirdi ki, Qırat ağızını dəyirman kimi ayırib, Xəlil paşanın başını saldı ağızına.

Xəlil paşa bayaq ha səhənnəmə vasil oldu. Qoşun paşanı ölmüş görüb təslim oldu. Koroğlu hökm elədi, dəlilər davadan əl çəkdilər. Qoşuna aman verdi. Ondan sazi döşünə basıb dedi:

Xəbər olsun Bayazidin elinə,
Aparram Eyvazı, qala qoymaram.
Deyin sultanlara köç eləməsin,
Bu qisası Rüstəm-Zala qoymaram.

Bilmirəm baxaram, yoxsa ki qışam,

Koroğlu

Qorx o zamandan ki, qaynayam, soşam,
Qırılmaz qayayam, tərpənməz daşam,
Fərhad külüngünü çala qoymaram.

Aladı gözləri, qaşları yağı,
Nigar olub xan Eyvazın dustağı,
Çənlibeldi Koroğlunun ovlağı,
Şah da gələ Çənlibelə qoymaram.

Koroğlu Eyvazı, Halaypozani, Toxmaqvurani da götürdü, dəlilərlə
birlikdə Çənlibelə döndülər.

Q U L U N Q A Ç M A Č I

Eşit quldan!

Elə ki qul Koroğlunun qorxusundan yolu dəyişirdi, dayanmayıb,
birbaş atı sürdü Ələmqulu xanın yanına.

Ələmqulu xan bir varlı-karlı, dövlətli xan idi. Kəndləri, bağları,
sürüləri, ilxiləri, naxırları, o nesə deyərlər, birsə donuzu əskik idi. Dövləti
yer batırırdı. Deyərlər ki, hərə bir şeyin bazı olar. Bu Ələmqulu xanın da
bir xasiyyətini sənə deyim ki, yaman atbaz idi. Bunun bir ilxisi vardı ki,
dünyada olan atların hər rəngindən, hər yaşarından bu ilxida bir süt var
idi: bir erkək, bir dişi.

Elə ki qul gəlib çıxdı bura, Ələmqulu xana xəbər verdilər ki, bəs bir
qara qul gəlib amma altında bir at var, bir at var ki, ruzigarın gözü belə at
görməyib. Özü də səni görmək istəyir.

Koroğlu

Xan hökm elədi. Qulu atı ilə bərabər çəkdilər onun hüzuruna. Ələmqulu xan baxdı ki, doğrudan da at, nə at?.. At deyil, bir bəzəkli gəlindi. Özü də yerlə, göylə oynayır. Ələmqulu xanın gözü düşdü Ərəb ata. Üzün qula tutub soruşdu:

– De görüm, kimsən? Nə karasan? Haradan gəlib, haraya gedirsən?

Qul dedi:

– Xan sağ olsun, mən Əhməd tasirbaşının quruyam. Qafın anrı üzünə xırıda getmişdik. Qayıdan baş quldurlar düşdülər üstümüzə. Maldövləti aldılar. Karvan əhlinin də hamisini əsir eləyib apardılar. Birsə bu atın sayəsində mən sanımı qurtarıb qaçdım. İndi man gərək bu xəbəri Toqatda Hasan paşaya çatdırıram. Ansaq qorxudan gedə bilmirəm. Quldurlar mənim qaçmağımı görüb dalımsa at saldılar. İndi yəqin ki, bütün bəndərləri, yolları kəsiblər.

Ələmqulu xan getdi fikrə. Dedi:

– Yaxşı, əgər mən bu xəbəri Hasan paşaya çatdırısam, mənə nə verərsən?

Qul dedi:

– Xan sağ olsun, mən bir qul adamam. Mənim nəyim var ki sənə də nə verim? Dari-dünyada bir bu sanımdı ki, o da öz ixtiyarında deyil. Amma ki sən bu xəbəri Hasan paşaya çatdırıb, Əhməd tasirbaşını ölümən qurtarsan, o səni dünya malından qəni elər. Hasan paşanın da yanında hörmət sahibi olarsan.

Ələmqulu xan dedi:

– Mənə dünya malı lazım deyil. Mən bu xəbəri Hasan paşaya çatdırıram. Amma bir şərtlə.

Qul dedi:

– Bu sanım qurban olsun sənə, xan, o şərt nə şərtdi?

Ələmqulu xan dedi:

Koroğlu

- Şərt budu ki, gərək bu atı satasan mənə. Özün də ta ağań qurtarınsan mənə qonaqsan. Gedəndə də sənə ilxıdan ürəyin istəyən bir at verərəm.

Qul dedi:

- At da sənə qurbanı, mənim sanım da. Ansaq adam göndəriləndə mənim də o adama tapşırılası sözüm var.

Ələmqulu xan dedi:

- Yaxşı.

O saat əmr olundu, qasid hazırlandı. Namə yazıb verdilər qasidə. Üstəlik bir namə də qul yazdırıb verdi ona ki, bəs:

«Hasan xan, Əhməd tasırbaşı Koroğlunun üç dəlisini seyran əti adı ilə aldadıb göndərib Bayazid yazısına. Tez qoşun yeridim-onları tutasan».

Bəli, elə ki namələr hazır oldu, qasid bir yüyrək at minib düşdü yola.

İndi qasid şəhərdən çıxməqda olsun, qul da Ələmqulu xanın yanında qalmaqda, sənə kimdən deym Dəmirçioğluqildən.

Dəmirçioğlu, Gürsüoğlu Məmməd, bir də Tanrıtanıma zəhər təzəsə açılında çatdılardı haman yol ayrısına. Xoşbaxtlıqdan o gesə də yaman şəh düşmüşdü. Baxdılardı ki, at ləpirləri ayrıldı. Ləpirin biri gedir Bayazidə tərəf. Amma o biri ayrılib düşüb ikinci yola. Dəlilər bildilər ki, Bayazidə tərəf gedən ləpir Qıratındı, ikinci yola gedən Ərəb atın. Onlar da atların başını döndərib düşdülər haman yola. Gəlhagəl, gəlhagəl, gəlib çatdılardı Ələmqulu xanın kövşəninə. Elə şəhərə tərəf gedirdilər, bir də baxdılardı ki, budu, bir atlı çaparaq gəlir. Dəmirçioğlu dedi:

- Dayanın, bu atlı şəhərdən gəlir. Qoy gəlsin, bəlkə bundan bir şey öyrəndik.

Dayanıb başladılar gözləməyə. Atlı gəlib çatdı. Sən demə bu Hasan paşanın yanına gedən qasiddi. Tanrıtanıma zəhər qırmans göstərib, aldi qasidin başının üstünü. Dedi:

Koroğlu

– Ayə, dayan görüm kimsən? Haradan gəlib, haraya gedirsən?

Qasid dedi:

– Ələmqulu xanın qasidiyəm, Toqata gedirəm. Hasan paşaya namə aparıram.

Tanrıtanımız soruşdu:

– Nə namə?

Qasid dedi:

– Əhməd tasırbaşını qudlurlar soyublar. Malların alıb, özünü də əsir eləyiblər. İndi onun xəbərini aparıram Hasan paşaya.

Elə bu sözdə Dəmirçioğlu çatdı. Dedi:

– Ələmqulu xan bu işi haradan bilib?

Qasid dedi:

– Əhməd tasırbaşının qulu xəbər gətirib. Altın da da bir yaxşı at var idi, bağışladı Ələmqulu xana. O da əvəzində ona söz verdi ki, xəbəri Hasan paşaya çatdırırsın.

Tanrıtanımız dedi:

– Naməni bəri ver görüm!

Qasid dedi:

– Niyə verim?

Qasid elə bunu deməyini gördü. Bayaq Tanrıtanımız tutdu qasidin xirdəyindən ki:

– Ayə, nesə yanı niyə verim?

Qasidin gözləri çıxdı kəlləsinə. Dəmirçioğlu bir təhər ki qasidi onun əlindən alıb buraxdı. Elə ki qasidin ağılı başına gəldi, Dəmirçioğlu ona dedi:

– Əhməd tasırbaşını qudlurlar tutmayıb. Əhməd tasırbaşını tutan Koroğlu. O qul hər nə deyibsə, hamisini yalan deyib. O at da ki, o, xana bağışlayıb o da Koroğlunun atıldı. İndi buradan birbaş qayıdarsan

Koroğlu

Ələmqulu xanın yanına. Ona deyərsən ki, Koroğlunun üç dəlisi gəlib, qulu da, atı da istəyirlər.

Qasid birbaş qayıtdı Ələmqulu xanın yanına. Ələmqulu xan əhvalatdan xəbərdar olsaq, hökm elədi qoşun yeridi. Dəmirçioğlu baxdı ki, qulun əvəzinə, budu qoşun gəlir.

Başa düşdü ki, Ələmqulu xanın fikri özgədi. Üzün yoldaşlarına tutub dedi:

Dağlara düşüb alasa,
Payızdımı, yazdımı ola?
Deyəsən qurd-quş hərlənir,
Qarğadımı, qazdımı ola?

Üstümüzə gəlir qənim,
Gəldiyini sizə deyim.
Yarı sizin, yarı mənim,
Söhbətdimi, sazdımı ola?

Dəlilər baxdılardı ki qoşun gəlir. Sən demə Dəmirçioğlu qoşunu qarğaya, qaza oxşadırmış. Gürsüoğlu Məmməd dedi:

– Dəmirçioğlu, orasını çox düz deyirsən ki, «söhbətdimi, sazdımı ola» çoxdandı ki, dava eləməmişik. Bu dava bizim üçün elə söhbət-saz kimi bir şey olasaq. Amma yarı özünə götürüb, yarı bizə verməkdə yaxşı eləmirsən. Bu yoldaşlıq olmadı. Sən bizim ikimizi bir adam, özünü də bir adam hesab eləyirsən. İndi ki belə oldu, mən gedirəm.

Dəmirçioğlu gördü ki; söz Gürsüoğlu Məmmədə dəyib. Aldı sözün üçünsü xanəsini, dedi:

Qarşımızda şikar gördüm.

Koroğlu

Gizlin deyil, aşkar gördüm.
Hər nə ki var, sənə verdim,
Yoxsa payın azdımı ola?

Elə bu sözdə qoşun gəlib çatdı. Tanrıtanıma zla Gürsüoğlu Məmməd qılıncları çəkdilər ki, dava başlasınlar. Dəmirçioğlu qoymadı, dedi:

– Dayanın! Qoy görək hələ bunun fikri nədi? Biz ondan öz atımızı istəyirik. O bizdən nə istəyir ki, belə qoşun gətirib.

Atını sürüb gəldi qoşunun qabağına. Aldı görək Ələmqulu xana nə dedi:

Gəl sənə söyleyim, Ələmqulu xan!
And verirəm, bu gün döyüş olmasın!
Kükəyib aslan tək axıdaram qan,
And verirəm, bu gün döyüş olmasın!

Çəkərik qılınsı kəsərik yolu,
Bizik dəlilərdə üç dəli-dolu,
Hələ gəlməyibdi o qoç koroğlu,
And verirəm, bu gün döyüş olmasın!

Mərd igidlər müxənnətdən sapılsın,
Qarı düşmən dərələrə təpilsin,
Gərək Koroğlunun atı tapılsın,
And verirəm, bu gün döyüş olmasın!

Ələmqulu xan elə bildi ki, Dəmirçioğlu belə deməkdə qoşundan qorxur. Hay vurdu ki:

Koroğlu

- Tutun, qollarını bağlayın! Atlarını da əllərindən alın!
Qoşun yeridi dəlilərin üstünə. Misri qılınslar çekildi. Dəmirçioğlu
üzünü yoldaşlarına tutub dedi:

Misri qılıns alın ələ,
Siz o yandan, mən bu yandan!..
Al qanı döndərək selə
Siz o yandan, mən bu yandan!..

Düşmənin qəddini bükək,
Başlar kəsib, yerə tökək,
Xan qoruğunda turp əkək
Siz o yandan, mən bu yandan!..

Haydi düşmənin tuşuna,
Qan udduraq bu qoşuna,
Gələk Koroğlu xoşuna,
Siz o yandan, mən bu yandan!..

Söz tamam oldu. Dəlilər as qurd kimi özlərini vurdular Ələmqulu
xanın qoşununa. Axşam qaş qaralana san bu qoşuna bir vay verdilər ki,
dünyanı Ələmqulu xanın başına dar elədilər. Xan dava başlamağına
peşman oldu. Ansaq day iş o yerdən getmişdi. Axşam üstü xan hökm
elədi. Qoşun qayıdır şəhərə doldu. Qapıları da bərk-bərk bağladılar.
Onlar oturub səhəri gözləməkdə olsunlar, eşit dəlilərdən!

Dəlilər dedilər: «Beləliklə biz nə atı, nə də qulu ala bilməyəsəyik.
İndi şəhərə də girsək onları tapmaq olmayıasaq. Bəs biz nə eləyək ki, bu
özü atı da versin, qulu da versin».

Tanritanımad dedi:

Koroğlu

– O məndə.

Soruşdular:

– Nesə?

Dedi:

– Biz səhər gələndə Ələmqulu xanın ilxisi, bax, o dərənin içində idi. Gəlin gedək ilxiçiləri tutaq. Əl-ayaqlarını bağlayaq. Özünə də sifariş göndərək ki, ya atı, qulu ver, ya da ki ilxini aparırıq. Onda sanının dərdindən gətirib verər.

Tanrıtanımazın tədbiri dəlilərin beyinlərinə batdı. Durub atları minib, özlərini verdilər haman dərəyə. Baxdılarsa ki, ilxi doğrudan da dərədədi. Hay demədən düşdülər ilxiçilərin üstünə. İlxiçilar qısqını bərk görüb təslim oldular. Dəmircioğlu onlara dedi:

– Bu saat gedərsiz xanınızın yanına. Deyərsiniz ki, ya qulu da, atı da versin, ya da budu ki, bütün ilxini haylayıb aparasağıq.

İlxicişilar özlərini yetirdilər Ələmqulu xanın yanına ki:

– Taxtın taras olsun, yəhərin qanla dolsun, nə oturmusan? Bəs həkayət belə. Koroğlunun dəliləri bu saat əyləşiblər dərənin gədiyində, özləri də belə deyirlər.

Ələmqulu xan soruşdu:

– Ədə, bir əməlli-əməlli danışın görüm. Hansı dərədə?

İlxicibaşı dedi:

– Belə daşlı dərədə ey... daşlı dərədə. Başının çarəsini tap!

Ələmqulu xan getdi fikrə. Handan-gesdən dedi:

– Bəli, onlar ki girdilər daşlı dərəyə, bir il də – orada qalsalar nə biz onlara bata bilərik, nə də ilxini onlardan ala bilərik.

İndi sənə deyim daşlı dərədən, gör nesə dərə idi.

Daşlı dərənin girəsəyi dar bir gədik idi. İki adam güslə girə bilərdi. Çixasağı da beləsə dar idi. Özü də çıxasağına iri bir daş düşüb yolu elə kəşmişdi ki, kim dərəyə girsəydi, gərək yenə də qayıdırıb girəsəkdən geri

Koroğlu

çıxayıdı. Odur ki, adına daşlı dərə deyirdilər. İndi ilxi dərənin içində idi. Dəlilər də kəsmişdilər haman o dar gədiyi. Odur ki, Ələmqulu xan bu sözü ilxicılardan eşitsək əl-ayağı yerdən-göydən üzüldü. Döndü qoşun böyüklerinə ki:

– Tədbir! Deyin görək nə təhər eləyək?

Heç kəs bir məsləhət verə bilmədi. İş belə olanda Ələmqulu xan hökm elədi ki:

– Qızım Ruqiyə xanıma deyin, gəlsin mənim hüzuruma!

Xəbər getdi Ruqiyə xanıma. Ruqiyə xanım durub gəldi Ələmqulu xanın məslisinə.

Ruqiyə xanım ki var idi, Ələmqulu xanın birsə qızı idi. Daridünyada bu qızdan başqa züriyyəti olmamışdı. Odur ki, Ələmqulu xan əlindən gələni Ruqiyə xanım üçün eləmişdi. Day elm qalmamışdı, kitab qalmamışdı ki, ona oxutmamış olsun. Qız özü də çox fəhmi-fərasətli idi. Bütün elmləri əzbər eləyib, açarını qoymuşdu sibinə. Ələmqulu xan həmişə çətin işə düşəndə Ruqiyə xanımı məsləhətə çağırardı. İndi də ona görə çağırtdırmışdı.

Qərəz, Ruqiyə xanım gəldi atasının yanına. Ələmqulu xan əhvalatı nesə ki olmuşdu ona danışib məsləhət istədi. Ruqiyə xanım bir öz fikrində götür-qoy eləyib dedi:

– Ata! Bu gələn hələ Koroğlunun üç dəlisidi. Sabah, birisi gün Koroğlu görsə ki, dəlilər gəlmədi, durub özü də gələsək. Sən bir fikir elə gör, onda nə olasaq.

Ələmqulu xan dedi:

– Yaxşı, bəs nesə eləyək?

Ruqiyə xanım dedi:

– Nesə eləyəsəksən? Gərək qulu da, atı da verəsən. Onlar ki sənə bir pislik eləmirdilər. Elə genə də eləmirlər. Öz atlarını, bir də düşmənlərini istəyirlər.

Koroğlu

Ələmqulu xan dedi:

– Qızım, iş o yerdən keçib. Əgər dünən elə qasidi göndərəndə versəydim, sən deyən düz idi. Ansaq indi versəm, bütün xanların, paşaların içindəbihörmət olub gedərik. Hər yerdə deyərlər ki, Ələmqulu xan üç adamın əlində asiz qalıb təslim olub.

Ruqiyə xanım dedi:

– Sən niyə elə eləyirsən ki? Götür onlara bir namə yaz! Yaz ki, bəs mən bilməmişəm ki, siz Koroğlunun dəlilərindənsiniz. Mən çoxdan Koroğlu ilə dost olmağa fürsət axtarırdım. Naməni lap elə mən özüm götürüb vəzir, vəkil ilə gedim onların yanına. Gətirim onları evə. Bir neçə gün qonaq saxla. Hörmət elə. Atı da, qulu da ver, getsinlər. Eşidənlər də desinlər ki, Ələmqulu xan Koroğlunun dostudu. Ondan sonra qorxudan bir xan, bir paşa sənin həndəvərindən keçə bilməz.

Məslisdəkilərin hamısı Ruqiyə xanımın məsləhətinə afərin dedi. Tez namə yazıldı, Ruqiyə xanım vəzir-vəkil, ağ saqqal-qarasaqqalları da yanına alıb, daşlı dərəyə tərəf yol başladı. Dəlilər bir də baxdılardır ki, budu, bir dəstə adam gəlir, qabaqlarında da bir qız. Heç birinin də yaraq-yasağı yoxdu. Dəmircioğlu dedi:

– Afərin sənə, Tanrıtanıma! Tədbirin yaman baş tutdu. Ələmqulu xan barışığa gəlir.

O qədər gözlədilər ki, dəstə gəlib yaxınlaşdı. Baxdılardır ki, vallah, bu qız elə bir qızdı, elə bir qızdı ki, şam kimi şö`lə verir, çıraq kimi işiq salır. Elə bil ki, zalimin qızı büllurdan yaranıb. Gürsüoğlu Məmməd dedi:

– Dəmircioğlu, Koroğluya məndən salam yetirərsən. Deyərsən ki, Gürsüoğlu Məmməd oldu eşq dəlis! Day ondan Koroğlu dəlisi çıxmaz. Məndən ümidiñi-üzsün. Mən dönüb oluram Məsnun. Boynuma bir zənsir bağlayasağ am, usunu da verəsəyəm bu qızın əlinə. Hara çəkər, özü bilər.

Dəmircioğlu masal tapmadı ki, Gürsüoğlu Məmmədin savabını versin. Ələmqulu xanın adamları gəlib çatdılardı. Ruqiyə xanım salam verdi.

Koroğlu

Dəmirçioğlu ədəblə onun salamını alıb, əleyk dedi. Ruqiyə xanım Ələmqulu xanın naməsini verdi. Dəlilər oxuyub namədən hali olsaq Gürsüoğlu Məmməd dedi:

– Gedək!

Dəmirçioğlu dedi:

– Sən dayan!

Sonra üzünü Ruqiyə xanıma tutub dedi:

– Biz xanın məslisinə gedərik. Ansaq şərtimiz var.

Ruqiyə xanım soruşdu:

– Şərtiniz nədi?

Dəmirçioğlu dedi:

– Şərtimiz budu ki, qulu da, alı da gətirib buradasa verəsiniz bizə.

Bizlərdən bərimiz onlara gərək tez aparıb Koroğluya çatdırı. İkimiz gələrik xanın hüzuruna.

Ruqiyə xanım dedi:

– Baş üstə! Siz gözləyin. Biz yarım saatə gələrik.

Bunu deyib, Ruqiyə xanım adamları da götürüb geri qayıtdı. Elə ki onlar gedib gözdən itdilər, dəlilər başladılar məşvərətə.

Dəmirçioğlu dəlilərdən soruşdu:

– Deyin görüm, məsləhətimiz nədi?

Tanrıtanıma z dedi:

– Mənim məsləhətim budu: o qədər gözləyək ki, at ilə qulu gətirsinlər. Elə ki gətirdilər, ikisini də götürək. Birbaş çıxıb gedək. Bizim Ələmqulu xanın yanında nə işimiz var? Sonra ortalıqda hiylə-miyələ olar. Xan tayfasına bel bağlamaq olmaz.

Gürsüoğlu dedi:

– Yox, Tanrıtanıma z, hər nə desən de, bunu demə. Biz gərək xanın yanına gedək. Getməsək heç olmaz.

Dəmirçioğlu dedi:

Koroğlu

– Tanritanıma, Gürsüoğlu ayrı fikirlə deyir. Amma ki biz xanın yanına getməliyik. Yoxsa sən deyən kimi eləsək, elə biz də olarıq xanların, paşaların tayı. Day ondan sonra heç kəs bizim sözümüzü inanmaz. Bir də deyərlər ki, Koroğlu dəliləri qorxdular. Lap hiylə də olsa, biz gərək gedək. Amma ki işimizi də möhkəm tutaq.

Dəlilər soruşdular:

– Nesə?

Dəmirçioğlu dedi:

– Belə ki, bizim birimiz gərək atla qulu götürüb Çənlibelə apara, Koroğluya çatdırı ki, işdi bir hiylə-zad olsa, atla qul əldən getməsin. İndi deyin görüm, Çənlibelə hansınız gedəsəksiniz?

Gürsüoğlu Məmməd üzün Tanritanıma tutub dedi:

– Tanritanıma, sən özün bilirsən ki, mən dost yolunda sandan keçərəm. Amma bu yerdə gərək sən mənə kömək eləyəsən. O nesə deyirlər, ölmüşəm, yerdən götür. Mən gərək o xanın məslisinə gedəm. O qızı heç olmasa bir doyunsa baxam. Mən ölüm, sözümü yerə salma!

Tanritanıma dedi:

– Sən niyə ölürsən? Qurban olsun sənə at da, qul da, Ələmqulu xanın özü də. Hələ desən, lap Ələmqulu xanın.

Gürsüoğlu Məmməd tez onun sözünü kəsdi ki:

– Amandı, elə söz demə!

Dəlilər gülüşdülər. Bu dəmdə bir də gördülər ki, dəstə gəlir. Ərəb atı da gətirirlər, qulu da. Tanrı tanımaz dedi:

– Eybi yoxdu. Siz gedin Ələmqulu xanın yanında kef eləyin. Mən də bu kefin əvəzini yolda puldan çıxasağ am.

Dəmirçioğlu dedi:

Ansaq biz Ələmqulu xanın yanında birsə gün qalasayıq. Sabah axşam Çənlibeldə olasayıq. Olduq, olduq. Olmadıq, onda bilin ki, o nesə

Koroğlu

deyərlər, başımız əlimizdə deyil. Koroğluya elə beləsə deyərsən. Sonrasını özü bilər. Hər nesə ki eləmək lazımdır, özü elər.

Bəli, dəstə gəlib çatdı. Ruqiyə xanım atı da, qulu da Dəmirçioğluna verib dedi:

Əl-əhdi minəl-vəfa. Biz öz vədimizi yerinə yetirdik. Siz də öz sözünüzün ağası olun!

Dəmirçioğlu dedi:

– Bizə Koroğlu dəlisi deyərlər, xanım! Bizzə xilaf söz olmaz.

Ondan Dəmirçioğlu götürüb, qulu mindirdi Tanrıtanımaızın atına. Ayaqlarını da atın qarnının altın da möhkəm-möhkəm bağladı. Qul başladı yalvarmağa ki:

– Bir qələtdi eləmişəm.

Dəmirçioğlu dedi:

– Bizə heç zad demə! Hər nə ki sözün var, Çənlibeldə Koroğluya deyərsən.

Elə ki, qulun işi düzəldi, ondan Tanrıtanımaız da Ərəb atı minib onu saldı qabağına. Elə yol başlamaq istəyəndə Dəmirçioğlu dedi:

– Ayə, Tanrıtanımaız, sən tanrısız, allahsız bir adamsan. Yolda aşağı tutar, ona bir şey-zad eləyərsən ha... Bax, Çənlibelə salamat apar çıxart!

Tanrıtanımaız dedi:

– Tanrını da tanımasam, Koroğlunu tanıyıram. Elə şey eləmərəm.

Bunu deyib, Tanrıtanımaız ata dəydi. Qul da qabağında Çənlibelə tərəf yol başladı. Dəmirçioğlu o qədər gözlədi ki, onlar gedib gözdən itdilər. Ondan üzünü Ruqiyə xanıma tutub dedi:

– Xanım, indi biz sizin qulluğunuzda hazırlıq. Haraya deyirsən gedək!

Ruqiyə xanım dedi:

– Qul sahibi olasınız! Buyurun!

Koroğlu

Ruqiyə xanım düşdü qabağ'a. Dəmirçioğlu sağ tərəfində, Gürsüoğlu Məmməd sol tərəfində, qalan adamlar da onların dalınsa şəhərə tərəf yol başlıdır.

Bəli, şəhər qapıları taybatay açıldı. Qoşun çıxdı istiqbala. Qurbanlar yixıldı yerə, sahi-səlal ilə gəlib çatdılar xanlar qapısına. Ələmqulu xan özü yerindən durub onları pişvaz elədi. Əllərindən tutub məslisə gətirdi. Birini sağ tərəfində oturtdı, birini də sol tərəfində. Vəzir, vəkil, hamı yerli- yerində əyləşdi; sonra məslisin yuxarı tərəfində bir ipək pərdə asdlar. Ruqiyə xanım da öz başının qızları ilə gəlib bu pərdənin dalında qərar tutdu. Ələmqulu xan başladı söhbətə. Bir az oradan danışdı, bir az buradan danışdı, axırı mətləb üstə gəlib dəlilərdən üzrxahlıq elədi.

Amma məslisdə nə danışıldisa Gürsüoğlu Məmməd heç birini eşitmədi. Gözləri elə zillənib qalmışdı pərdənin dalında. Dəmirçioğlu hətta bir-iki dəfə onu dümsüklədi də, bir şey çıxmadı.

Elə ki xan üzrxahlığıni elədi, yemək-içmək başlandı. Saqı girdi məslisə. Ələmqulu xan dəlilərə burada bir qonaqlıq verdi, bir qonaqlıq verdi ki, nə deyim. Yedilər, içdilər, çalğıçılar çaldı, oxuyanlar oxudu, gesədən də bir pas keçmiş məslis dağıldı. Dəmirçioğlu ilə Gürsüoğlu Məmmədə də yer salıb, çəkilib getdilər. Hamı yatdı. Amma sən gəl ki ilan vuran yatdı, amma nə Dəmirçioğlunun gözünə yuxu getdi, nə də Gürsüoğlu Məmmədin. Səhəri beləsə açdılar. Dan yeri söküldən Dəmirçioğlu qalxdı ki:

– Dur! Getmək lazımdı.

Gürsüoğlu dedi:

– Dəmirçioğlu, ölümə desən bu saat gedərəm. Amma ki, Ruqiyə xanımı aparmamış buradan gedəsi deyiləm.

Dəmirçioğlu dedi:

Koroğlu

– Ayə, dəli olma, axmaq olma, biz qızı nesə apara bilərik? Buna aləm nə deyər? Koroğlu nə deyər? Biz kişi ilə dost olmuşuq, çörək kəşmişik.

Gürsüoğlu dedi:

– Bəs nesə eləyək?

Dəmirçioğlu dedi:

– Heç zad. Nesə eləyəsəyik? Gedərik, mən əhvalatı Koroğluya deyərəm. Elçi göndərərik, alarıq.

Gürsüoğlu dedi:

– Onda bir gün də qalaq. Heç olmazsa birsə dəfə də, pərdə dalından da olsa, onu görüm, sonra gedək.

Dəmirçioğlu nə qədər elədisə bir şey çıxmadı. Gürsüoğlunu yola gətirə bilmədi. Axırda çar-naçar qaldı.

İndi bunlar burada qalmaqdə olsunlar, eşit Çənlibeldən.

Tanrıtanımız sağ-salamat Çənlibelə gəlib atı da, qulu da Koroğluya verdi. Qul düşdü Koroğlunun ayaqlarına. Koroğlu heç ona tərəf baxmadı da. Dəli Həsənə işarə elədi ki:

– Apar, sal ağasının yanına. Qoy uşaqlar da gəlsinlər, sonra onların işinə baxasağ am.

Qulu da Əhməd tasirbaşının yanına salıb, başladılar Dəmirçioğlugili gözləməyə. Gündüzü gözlədilər, gesəni gözlədilər, sabahı da axşamasan gözlədilər, dəlilər gəlib çıxmadı. İş belə olanda Koroğlu aşıqlandı. Hay vurdu, bir Dəli Mehtərdən, bir də xanımlardan başqa Çənlibeldə nə qədər dəli var idi, hamısı atlandı. Gesə ilə yeddi min yeddi yüz yetmiş dəli duman kimi Ələmqulu xanın şəhərini araya aldı. Elə ki səflər düzəldi, dəstələr hərə öz yerini tutdu, Koroğlu Tanrıtanımızı çağırıldı ki:

– De görüm, nə məsləhət görürsən? Gesə ikən şəhərə girək, ya səhəri gözləyək?

Koroğlu

Tanrıtanıma dedi:

– Koroğlu, biz yaxşı eləyib gəlmışik. Ehtiyat ki var, yaxşı şeydi. Amma ki mənim ürəyim çox sakitdi. Dəlilərin başında heç bir şey yoxdu. Yəqin elə Gürsüog'lunun şuxluğunu tutub. Qızın yanından ayrıla bilmir.

Dəmircioğlu da ona görə dayanıb qalıb. Hər halda səhəri gözləmək yaxşısı. Sonra xəsalətli olarıq.

Dəlilər Tanrıtanıma fikrini bəyəndilər, o qədər gözlədilər ki, səhər açıldı. Şəhər əhli duran-duran baxdı ki, şəhərin ətrafi tutulub. Samaati vahimə aldı. Töküldülər xanlıq qapısına. Ələmqulu xan durub gördü bəli, nesə ki, deyirlər elədi. Şəhərin ətrafi elə tutulub, elə tutulub ki, elə bil ətdən divar çəkilib. Tez vəziri çağırıb göndərdi ki, bilsin-görsün bu nə olan işdi. Vəzir gəlib çatanda gördü nə.

Gələn Koroğludu... Koroğlu vəziri görsək dedi:

Qarı düşmən, fənd-felini bilirəm,
Dəlilərim bu şəhərdə qalıbdı.
Saat yarım sizə möhlət verirəm,
Dəlilərim bu şəhərdə qalıbdı.

Şəhərin yerində kotan əkərəm,
Zər-zibasın Çənlibelə çəkərəm,
Misri qılıns çəkib al qan tökərəm,
Dəlilərim bu şəhərdə qalıbdı.

Koroğlu fərmani mərdi-mərdana,
Dəlilərim yerikləyir al qana.
Qataram şəhərdə tozu dumana,
Dəlilərim bu şəhərdə qalıbdı.

Koroğlu

Vəzir başı İovlu qayıdıb əhvalatı Ələmqulu xana danışdı. Ələmqulu xan Ruqiyə xanımı çağırıldı. Ruqiyə xanım dedi:

– Qorxma! Mən bu saat işi yoluna qoyaram.

Oradan birbaş gəldi Dəmirçioğlugilin otağına. Dəlilər də işdən bixəbər hazırlaşırdılar ki, yola çıxsınlar.

Ruqiyə xanım aldı görək nə dedi:

Dərdiz alım, qoç qardaşlar,
Bir umudum sizə gəlir...
Çox çətin olubdu işlər,
Bir umudum sizə gəlir...

Kəsiblər dörd bir yanımı,
Dağıdarlar xanmanımı,
Axıdarlar al qanımı,
Bir umudum sizə gəlir...

Şad ürəyim olubdu qan,
Könlüm olubdu pərişan,
Ruqiyə xanım sizə qurban,
Bir umudum sizə gəlir...

Dəlilər soruşdular:

– Nə olub?

Ruqiyə xanım hal-əhvalatı danışdı. Dəmirçioğlu dedi:

– Sən heç qorxma, Ruqiyə xanım. Bu saat biz özümüz gedərik onun yanına.

Koroğlu

Bunu deyib, ikisi də bayıra çıxdı. Atları minib, birbaş Koroğlunun yanına gəldilər. Koroğlu elə ki, dəliləri sağ-salamat gördü, arxayınladı, onları məzəmmət etməyə başladı. Dedi:

Barakallah, səd mərhəba!..
Tez gələn beləmi əyləni?
Yaxşı yaradız qulluğa,
Tez gələn beləmi əyləni?

Fikrinizə nə qoyubsuz?
Qeyri yollara uyubsuz, ..
Görünür məndən doyubsuz,
Doymayan beləmi əyləni?

Demə dünya gedər belə,
Uymayın fitnəyə-felə,
Koroğlunu gətdiz dilə,
Tez gələn beləmi əyləni?

Dəlilər ikisi də başlarını saldılar aşağıya. Dəmirçioğlu dedi:

– Koroğlu, biz taqsırkarıq. Hər nə eləsən ixtiyar san.

Bunu deyib Dəmirçioğlu qılınsını çıxarıb iki əlinin üstündə Koroğlunun qabağına qoydu, özü də diz çökdü. Koroğlu onun qolundan yapışış qaldırdı. Sonra soruşdu:

– De görüm, əsil müqəssir kimdir? Sənsən, ya Gürsüoğludu.

Dəmirçioğlu dedi:

– Elə ikimizin də taqsırımız birdi. Bir-birindən nə əskikdi, nə artıq.

Koroğlu nə qədər elədi ki, Dəmirçioğlu işin əslini desin, demədi.

Elə birsə bunu dedi ki:

Koroğlu

– İkimizin də taqsırımız birdi.

Koroğlu işi bilirdi. Bilirdi ki, Dəmirçioğlu Gürsüoglu Məmmədə görə gesikib. Amma onu da bilirdi ki, Dəmirçioğlu ölüm də olsa, yoldaşı pis ayaqda tək buraxmaz, namərdlik eləyib yoldaşı ələ verməz.

Odu ki onu bir də sınamaq üçün belə qısnayırdı. Elə ki gördü Dəmirçioğlu sözündən dönmədi, yoldaşın sırrını açmadı, dedi:

– Mərhəba! Mən səni qəsdən sınayırdım. Sağ ol!

Sonra dönüb Gürsüoglu'dan soruşdu:

– Hə... nə var, nə yox, Gürsüoglu? Deyəsən Ələmqulu xanın qızı çox xoşuna gəlib.

Gürsüoglu başını saldı aşağı. Elə bunlar bu sözdə idilər, Ələmqulu xan öz vəzir-vəkili ilə gəlib çatdı. De əl verdilər, görüşdülər. Ələmqulu xan dedi:

– Qoç Koroğlu, mən səninlə dost olmaq istəyirəm. Bütün dəlilərinlə mənə qonaqsan.

Koroğlu nə qədər boyun qaçırmış istədisə olmadı.

Axırda Ruqiyə xanım irəli yeriyb dedi:

– Qoç Koroğlu, sən buradan elə beləsə çıxıb getsən, atamı bütün dünyada bədnəm elərsən. Kişi dostluq üçün uzanan əli kəsməz.

Koroğlu Ruqiyə xanımın sözündən keçə bilmədi. Ansaq şəhərə də girmədi. Hökm elədi, şəhərin kənarında çadırlar quruldu. Üç gün, üç gesə yemək, içmək oldu. Ələmqulu xan Koroğluya bir qonaqlıq verdi ki, hələ ruzigarın gözü belə qonaqlıq görməmişdi. Elə ki üç gün tamam oldu, Koroğlu Ələmqulu xanı çağırıb dedi.

– Xan elədiyin hörmətə görə sağ ol! Ansaq mənim səndən bir təvəqqəm var.

Xan dedi:

– Təvəqqə nədi? Sən əmr elə, mən yerinə yetirim.

Koroğlu dedi:

Koroğlu

– Yox. Bu elə bir şeydi ki, əmrlə olmaz. Belə ki, ansaq təvəqqədən aşar.

Xan dedi:

– Buyur!

Koroğlu sazı basdı döşünə dedi:

Qulluğ una birsə kəlmə sözüm var,
Mənim o sözümdən insimə ay xan!
O sözlər bu yerin sözü döysə də.
Sən allah, o sözdən insimə, ay xan!

Xan dedi:

– Əş, insimək nədi? Sən lap öhd eləsən mənim başımı istəyəsəksən, o da ki sənə qurbanı. Sözünü de!

Koroğlu dedi:

Lazımdı araya elçi salaydım,
Neçə minnətciylə dilçi salaydım,
Qayda buydu, gedib, bir də gələydim,
Mənim bu işimdən insimə, ay xan!

Xan məsələni başa düşdü. Ansaq gözlədi ki, görsün sözün axırı nə olur. Koroğlu aldı sözün o biri xanəsini, dedi:

Koroğlunun sözün yazma qələtə,
Hesab etmə qanmaza, nabələdə,
Ruqiyə xanımı gəl ver Məmmədə,
Sən gəl bu sövdadan insimə, ay xan!

Koroğlu

İnsimək nədi? Xan allahdan belə bir qohumluq axtarırdı.

O saat molla, qazı çağırıldı. Ruqiyə xanımın kəbini kəsildi Gürsüölu Məmmədə. Toy təzədən başlandı. Üç günün üstünə bir dörd gün də gəldilər, oldu yeddi gün, yeddi gesə. Yeddi günün tamamında istədilər gəlini tapşırınlar bəyə. Koroğlu razı olmadı. Dedi:

- Çənlibeldə dəlilərin də, xanımların da anası Nigardı. Mən gərək aparıb bir toy da orada eləyəm.

Dəlilər atlandı, Ruqiyə xanımı da götürüb Çənlibelə gəldilər. Xanımlar işdən xəbərdar oldular. Nigar Ruqiyə xanıma xoşgəldin elədi. Toy təzədən başladı. Sazlar səs-səsə verdi, saqi məslisə girdi. Koroğlu belə baxdı Nigarı sağ yanında gördü, belə baxdı Eyvazı sol yanında gördü, qabağ a baxdı yeddi min yeddi yüz yetmiş dəlini qabağında gördü. Ürəyi atlandı, qəlbi soşdu, üçtelli sazı sinəsinə basdı, dedi:

Məslis qurduram həmişə,
İşrətim, damağım ola!...
Əmliklər çəkdirəm işşə,
Bir ağır yiğ nağım ola!.

Çənlibeldə köcüm, qonum,
Atlasdan biçilər donum,
Ortadan qalxmaya xonum,
Gündə yüz qonağım ola!..

Vuram xotkar, tutam paşa,
Xanlar məndən çəkə haşa.
Bu dövranım vara başa,
Sönməyən çıraqım ola!..

Koroğlu

Eyvaz imdadıma çata,
Dəmirçioğlu şeşpər ata,
Sıçrayam, minəm Qırata,
Bəlli Əhməd dayağım ola!..

Şir qanı ola qanımda.
Qorxu olmaya sanımda,
Dəlilər olsa yanımda,
Qırram yüz min yağım ola!..

Düşmən qanın içəm, doyam,
Müxənnət gözlərin oyam,
Çəkəm bəzirganlar soyam,
Tasirlər dustağım ola!..

Koroğluyam savaşımda,
İgid dəlilər başımda,
Nigar əyləşə qarşımda,
Keçən savan çağım ola!..

D Ü R A T I N İ T M Ə Y İ

Yenə də yaz ayları gəlmışdı. Çənlibeldə başqa bir aləm var idi. Hər tərəf ala-yaşla bürünmüştü. Elə idi, elə idi ki, gül gülü, bülbül bülbülü çağırırdı. O nesə deyərlər, lalələr bənövşələrə göz vururdu. Sıldırım qayalarda xınalı kəkliklər qaqqıldaşındı. Bülbüllər Koroğlunun səsinə səs verirdi. Çənlibelin ətəklərində ot adam boyu qalxmışdı. Koroğlunun ipə-

Koroğlu

sapa yatmayan, qoruq-qaytaq bilməyən ayğırları ilxi ilə göy ota buraxılmışdı. Koroğlu bu yaz Düratı da ilxiya qatdirmışdı.

Dürat ola, çöl ola, xam dəli ayğırlar ola. Olmuşdu dəlisov bir şey. Day bir at ilə yola getmirdi. Çəcikləşirdi, qapışındı, vuruşurdu. Day, o nesə deyərlər ilxini götürmüdü başına, eləmişdi ləlik-giryan.

Yenə də günlərin bir gündündə Düratın nadinsliyi tutdu. Başladı ayğırlarla gisiməyə. De birini vurdı, birini qapdı, birini çəciklədi, axırda hamısını qabağına qatdı, Çənlibeldən aşağı töküb qovmağa başladı. İlxinin ağ zi düşdü çöllü bərri-biyabana. Gethaget, gethaget, ilxi dağlar aşdı, düzənlər keçdi, yamaslar dırmandı, enişlər endi, gəlib Ballısada. Qaraxan deyilən bir xan var idi, onun qoruğuna doldu. İndi eşit Qara xandan.

Qara xan əzazıl bir xal idi. Çox az adam tapılardı iki, onun əlindən sinədağlı olmasın. Özü də yaman tamahkar idi. Kimdə bir yaxşı şey görsəydi ya xoşlaya hiylə ilə, ya da ki, bunların heç birisi baş tutmayanda, zorlu tutub əlindən alardı. Day samaat onun əlindən zinhara gəlmişdi. Hər yerdə özünü elə göstərirdi ki, guya İran padşahının qohumudu. Odu ki qorxudan heç kəs ona bir söz deyə bilmirdi.

Elə ki Koroğlunun ilxisi gəlib onun qoruğuna doldu, nökərlər gəlib əhvalatı Qara xana xəbər verdilər.

Qara xan o saat hökm elədi ki, ilxini haylayıb gətirsinlər.

Qara xanın adamları ilxini aparmaqda olsunlar, sənə kimdən deyim, Koroğludan.

Koroğlu Çənlibeldə idi. Ələmqulu xanın yanından qayıdanan sonra hələ heç bir səfərə-zada getməmişdi. Bir də ilxiçi başı lovlu gəldi ki, bəs ilxi itib.

Koroğlu əvvəl-əvvəl buna əhəmiyyət vermədi. Elə ki eşitdi ki, bəs Dürat da itib, qəzəbləndi. Elə bir nə `rə çekdi ki, bütün Çənlibel titrədi. Dağlar, daşlar səs səsə verdi. Dəlilər hamısı tökülüb gəldilər.

Koroğlu

Aldı Koroğlu görək nə dedi:

Hoydu dəlilərim, hoydu oğullar,
Hardasa Düratım, tapılsın gərək!..
Aman çəksin əlimizdən yağılar,
Müxənnət obası çapılsın gərək!..

Durub mərd meydanda göstərrəm hünər,
Qənimlər nə rəmdən eləyər həzər,
At üstə sağ-sola işlədək şəspər.
Qoşun qayalara səpilsin gərək!..

Qoç ığid yalıyar özü öz qanın,
Koroğlu, hər yana işlər fərmanın.
İndi bəy, paşanın, xotkarın, xanın,
Dərisinə saman təpilsin gərək!..

Dəli Mehtər tez atlanı. Dəlilərdən, mehtərlərdən də bir neçəsini
yanına alıb, ilxını axtarmağa getdi.

Amma sən de ki, ilxi hayanda idi? İlxi odu Qara xanın qoruğunda,
Dəli Mehtər axtarır Çənlivelin kövşənlərini. Hər yeri bir-birinə vurdular.
Dağı-daşı əldən-ayaqdan saldılar. Axırda kor-peşman Çənlivelə
qayıtdılar.

Koroğlunun dərdi bir idi, oldu min. Dəlilər başladılar ona ürək
verib yoşutmağa ki:

- Ay Koroğlu, niyə bu qədər səzə-fəzə eləyirsən? İlxitidi, görəsən
ağzı hayana düşüb, çıxıb gedib. İtməyəsək ki? Harada olsa tapılsaq.
Qorxudan kim sənin ilxına gözünün usu ilə baxa bilər?

Koroğlu

Dəlilər çox dedilər, Koroğlu az eşitdi. Nə qədər elədilər, yoşumadı ki, yoşumadı. Elə olmuşdu, elə olmuşdu ki, asığından biğlərini gəmirirdi. Nigar gördü yox, Koroğlu soyumaq bilmir. Elə bil ki, yanmış kürədi, getdiksə qızır. Axırda dedi:

– Ay Koroğlu, hirslənəndə soyumaq bilmirsən. İndi nə olub axı? İlxi, itib, tapılar da.

Koroğlu Nigarın savabında aldı görək nə dedi:

Nigar, Düratın itməyi
Yandırır məni, yandırır....
Əməyim zaya getməyi
Yandırır məni, yandırır...

Alnimdakı qalın qatlar,
Düşmən görsə bağrı çatlar,
Sandan əziz bədöy atlar
Yandırır məni, yandırır...

Sinəmin düyüünü, dağı,
Müxənnət, meydan açmağı,
Mən dəliyə sataşmağı
Yandırır məni, yandırır...

Yaradan hoyuma yetə,
Bu müşkül mətləbin bitə
Dürat da Qıratdan ötə,
Yandırır məni, yandırır...

Koroğluyam, deyim düzü

Koroğlu

Saymaram əllini, yüzü,
Hərsayının tə`nə sözü
Yandırır məni, yandırır...

Söz tamama yetişdi. Nigar dedi:
– Yaxşı da... Axır asıqlanmaqdan, dodaqlarını çeynəməkdən ki, bir
şey çıxmaysaq. Tədbirin nədi, onu de!
Koroğlu sazı döşünə basıb, bir dəfə dəlilərə baxdı, dedi:

İndi bir mərd dəli gərək,
Tapsın mənim Düratımı.
Bəslənəndə quzu kimi,
Miniləndə kür atımı.

Kişnəyib meydanda gəzən,
Hərdən sağa-sola süzən,
Düşmanın başını üzən,
Bir əsrəmiş nər atımı.

Həmişə olan güsündə,
Şeşpər atıla üstündə,
Hünər göstərib dar gündə,
Düşürməyən ər atımı.

Koroğluyam, yol güdərəm,
Düşman bağ rını didərəm,
Atlannam, özüm gedərəm,
Çəkin mənim Qıratımı!..

Koroğlu

Dəlilər hamısı qalxdılar ayağa. Ləpirçilər düşdülər qabağ a. Koroğlu özü də başladı geyinməyə. Elə bu dəmdə bir də gördülər ki, budu, keşikçilər bir adam gətirir. Yaxınlaşanda Koroğlu baxdı ki, bu ciyində kəpənəyi, əlində dəyənəyi savan bir oğlandı. Özü də şəstli, bəstli, bazburutlu bir şeydi. Soruşdu keşikçilərdən ki:

– Kimdi bu?

Keşikçi dedi:

– Bilmirəm. Nə qədər elədik, demədi. Səni görmək istəyir.

Koroğlu dedi:

– Bala, kimsən? Nə istəyirsən?

Oğlan qabaqsa salam verdi. Koroğlu əleyk aldı. Ondan oğlan Koroğludan soruşdu:

– Hələ bir qabaqsa deyinən görüm, sizin ilxınız itib, ya yox?

Koroğlu dedi:

– Hə, itib? Nesə?

Oğlan elə bil arxayınladı. Dedi:

– Qoy hələ bir nəfəsimi dərim, yorulmuşam.

Koroğlu dedi:

– Əyləş!

Oğlan əyləşdi. Patavalarını açdı. Çarıqlarını çıxartdı. Silkib bir tərəfə qoydu. Ondan sorablarını çıxartdı. Onları da mafi-qayda silkib bir tərəfə qoydu. Ondan sonra başını qaldırıb dedi:

– Koroğlu, mən ballısalı Qara xanın mehtəriyəm. Budu, üç gündü ki, sənin ilxını Qara xan tutub. Gəlmışəm sənə xəbər verməyə. Dürat da ilxının içindədi. Mən də elə ondan bildim ki, ilxi sənindi.

Koroğlu elə bunu eşitsək dik yerindən qalxdı.

Dedi:

– Dəli Həsən!

Dəli Həsən dedi:

Koroğlu

– Bəli, qoç Koroğlu?

Dedi:

– Mən gəlinsə bu oğlanın üstündə gözün olsun.

Dəli Həsən dedi:

– Baş üstə!

Ondan Koroğlu üzün dəlilərə tutub dedi:

At belinə, mərd dəlilər,

Ballısayaya səfərim var!

Dava günü qurd dəlilər,

Ballısayaya səfərim var!

Hünər elər qoç oğlu qoç,

Qorxar, keçməz yanından köç,

Alın ələ misri qılıns,

Ballısayaya səfərim var!

Hədyan sözə bəli deməm,

Müxənnət çörəyin yeməm.

Qoy düşman bilsin mən kiməm,

Ballısayaya səfərim var!

Ş eşpərim susayıb qana,

Düşmanlarım gəlib sana,

Qan uddurram Qara xana,

Ballısayaya səfərim var!

Koroğluyam, budu sözüm,

Müşkül şışə nesə dözüm?

Koroğlu

Heç qovğadan doymaz gözüm,
Ballısayə səfərim var!

Koroğlu sözünü tamam eləyib, quş kimi sıçradı Qıratın belinə. At bir dəfə kişnəyib iki dal ayağı üstə qalxdı, dəstənin qabağına düşdü. Dəstə Ballısayə üz qoydu. Yolları, yamasları üz elədilər, dağları, daşları düz elədilər, ildırım kimi süzüb Ballısayə çatdılar. Koroğlu dəliləri kənarda qoydu, özü ilxıcı paltarı geyinib, altdan da misri qılıns bağladı, şəhərə girdi. Gəzə-gəzə, dolana-dolana gəlib Qara xanın yanına çıxdı. Qara xan üç gün idi ki, ilxını tutmuşdu. Amma bir dənə ilxıcı ilxını boynuna götürmürdü. Qara xan nə qədər döyürdü, söyüldü, qorxudurdusa, yenə də bir şey çıxmırıldı. Ilxıcılar, mehtərlər bilmisdilər ki, ilxi Koroğlunundu. Odu ki, bir adam baxım düşmürdü.

Yenə də Qara xan ilxıcıları, mehtərləri yiğmişdi başına. Bir də baxdı ki, budu bir adam gəlir, bir adam gəlir, elə bil ki, Rüstəm-Zaldı. Amma pal-paltarından ilxıcıya oxşayır. Ürəyində sevindi ki, bu çox yaxşı oldu. Elə bunu götürərəm ilxıcı, tapşıram ilxını buna.. Qərəz, o qədər gözlədi ki, Koroğlu gəlib çatdı. Ədəblə əlini döşünə qoyub, Qara xana salam verdi. Qara xan əleyk alıb soruşdu:

– Ayə, kimsən? Deyəsən pal-paltarından ilxıcıya oxşayırsan.

Koroğlu dedi:

– Bəli, ilxiciyam. Neçə il idi ki, Çənlibeldə Koroğlunun ilxisini otarırdım. Budu, bir ay olar ki, məni çıxardıb qovub.

Qara xan soruşdu:

– Niyə çıxardıb qovdu ki?

Koroğlu dedi:

– Mənə dedi ki, day bəsdi, bu qədər ilxıcı oldun. Gəl indi mənə dəli ol! Mən boyun qoymadım. O da qəzəblənib məni qovdu.

Qara xan dedi:

Koroğlu

– Səni Koroğlunun ilxisina göndərsəm gedərsənmi?

Koroğlu baxdı ki oğlan doğru deyirmiş. İlxi buradı. Özün bilməməzliyə vurub soruşdu:

– Nesə yanı Koroğlunun ilxisina?

Qara xan lovğalana-lovğalana dedi:

– Koroğlunun haman ilxisi bu saat buradadı. Gətirmişəm.

Koroğlu özünü lap avamlığa vurub soruşdu:

– Nesə gətirtmişən?

Xan dedi:

– Gətirtmişəm də... Nə işin var nesə gətirtmişəm. Mən gətirdərəm.

Koroğlu qəsdən soruşdu ki:

– Yaxşı, xan, birdən Koroğlu bildi. Onda nə eləyəsəksən?

Xan dedi:

– Bilsin də... Bilmiş mənə nə eləyəsək?

Day burada Koroğlu özünü saxlaya bilmədi. Dedi:

Meydana girəndə pələng pənsəli,

Dağıdar elini gəlsə, Qara xan!

Qıratın üstündə qılıns oynadar,

Lal elər dilini gəlsə, Qara xan!

Mənəm deyib, yekə danışma belə,

Görməmisən zərbi-dəstini hələ,

Qaldırar başına, qırar gürz ilə,

Belini yəqin bil, gəlsə, Qara xan!

Talar dövlətini, aparar malın,

Dağıdar varını, yaşılın-alın,

Yıxar evin, yaman eləyər halın,

Koroğlu

Sovdurar külünü gəlsə, Qara xan!

Çətin qoç Koroğlu qorxa, üzünə,
Yetər yağıların yeddi, beşinə,
Hayqıranda qatar Qırat döşünə,
Bağ layar qolunu gəlsə, Qara xan!

Koroğlunun bu sözünə Qara xanın asığı tutdu, dedi:

– Mən dedim mənə ilxiçi ol, demədim ki, Koroğlunu mənim üstümə çək gətir. Bir də sən nə çox Koroğlu, Koroğlu deyirsən? Koroğlu bir adsız-sansız gədənin birisi, mən xan. Özüm də İran padşahının qohumu. Koroğlu gəlmış mənə nə eləyəsək? Qoy lap gəlsin. Onu bir Koroğlu elərəm ki, biri də yanından çıxar.

Koroğlu baxdı ki, yox, Qara xan özündən çox müştəbehdi. Elə bir istədi paltarı atıb, desin, mən Koroğlu, özüm də budu, gəlmışəm. Sonra lə `nət şeytana eləyib aldı sazı, dedi:

– Yox xan, sən səhv eləyirsən.

Demə ki, Koroğlu təkdi,
Saysız-sansız dəlisi var.
Dəmircioğlu, Bəlli Əhməd,
Eyvaz, İsabalısı var.

Namərdlərdən durar iraq.
Mərdlər üçün arxa, dayaq,
Büllur şüşə, eyvan otaq,
Döşəməyə xalısı var.

Dara düşsən elər kömək,

Koroğlu

Dava günü dosta gərək.
Açar süfrə, verər yemək,
Qeyrəti var, namusu var.

Koroğlunun usa boyu,
Hər yerdə tutulur loyu,
Çənlibeldə götür-qoyu,
Ağır oba-ulusu var.

Qara xan bunun belə diri danışmağından şübhələnmişdi. Düzdü, Koroğlu olmayıINI güman eləmirdi, amma elə ürəyinə üzütmə düşmüdü. Dedi:

– Sən, deyəsən, şərə-şürə adamsan. Bizimki sənnən tutmaz. Yaxşısı budu ki, çıx burdan get. Səndən ilxiçi olmaz.

Bunu deyib Qara xan döndü getsin. Koroğlu baxdı ki, Qara xan əkilmək istəyir. Aman verməyib, onu yaxaladı. İlxiçi paltarını soyunub kənara atdı. Bir nə`rə çəkdi. Qara xanın qulaqları batdı. Tez adamlarını köməyə çağırıldı. O tərəfdən də dəlilər Koroğlunun nə`rəsini eşidib, siyirməqilins töküldülər. Ara qarışdı. Dava başladı. Davanın şirin yerində Koroğlu özünü Qara xana yetirdi. Misri qılıns havada parıldayıb, Qara xanın təpəsində elə gözdən itdi ki, elə bil ildirim yerə soxuldu. Qara xan bayaq ha səhənnəmə vasil oldu. Qoşun Qara xanı ölmüş görüb davam gətirə bilmədi. Qırılan qırıldı, qalan da qaçıdı, dağıldı. Dəlilər qiymətdə ağır, vəzndə yüngül nə vardısa götürdülər. Düratla bərabər ilxini da qabaqlarına qatıb, Çənlibelə yol başladılar. Dağ aşıb, düz keçib gəldilər Çənlibelə çatdılar.

Nigar xanım qabağa çıxdı. Koroğlu atdan düsdü. Qara xanın mehtərini gətirdilər. Koroğlu ona bir at, bir də bir qılıns bağışlayıb dəlilərin içində qatdı.

Koroğlu

Məslis quruldu, keflər duruldu, saqi dolandı, ruh tazalandı. Nigar əlində badə Koroğlunun yanına gəldi. Dedi:

– Ay Koroğlu, bilirəm, sən səfərdən davasız-şavasız qayıtmazsan.
De görüm, Ballısa səfərin nesə keçdi? Kimlə qabaqlaşdırın? Kimlə dalaşdırın?

Koroğlu badəni alıb içdi. Üçtelli sazı döşünə basıb dedi:

Nə süzürsən ala gözü,
Sənə deyim, telli Nigar?!
Məslisimin şirin sözü
Sana, deyim, telli Nigar!

Ballıada açdım meydan,
Müxənnət dilədi aman,
Qabağımdan qaçıdı düşman
Yana, deyim, telli Nigar!

Qoç dəlilərim dalaşda,
Ər ürəkləri talaşda,
Çəkdim qılıns tər savaşda
Xana, deyim, telli Nigar!

Nərəm davada, qızğın nər,
Dünyada göstərdim hünər,
Boyandı əlimdə şeşpər
Qana, deyim, telli Nigar!

Müxənnətin üzü gülməz,
Namərd dostun qədrin bilmək
Koroğlu hünəri gəlməz

Koroğlu

Sana, deyim, telli Nigar!

K O R O Ğ L U İ L E B O L U B E Y

Koroğlunun Ələmqulu xanla dostluq binası qoymağın bütün aləmə yayıldı. Bu xəbər gəlib axırda Toqatda Hasan paşa da çatdı. Hasan paşa düşdü fikir-xəyalı ki, nə təhər eləsin. Əgər xanlar, paşalar bir-bir başlayıb Koroğlu ilə dostluq binası qoysalar, day heç dünyasında ona batmaq olmaz. Odu ki, başladı xoşun böyüklərini tələsdirməyə. Əvvəl-əvvəl bir qasid Bolu bəyə, bir qasid də Ərəb Reyhana göndərib, ikisini də çağırtdırdı yanına. Elə ki ikisi də gəldi, Hasan paşa onlarla aranı xəlvət elədi, başladılar tədbirə. De yazdırılar, pozdular, götürdülər, qoydular, axırda bu tədbirə gəldilər ki, Bolu bəy öz qoşunu ilə Ərzinsandan, Ərəb Reyhan öz qoşunu ilə Qarsdan, Hasan paşa özü də Toqatdan yeriş eləsinlər. Elə ki məslis qurtardı, Hasan paşa Toqatda qaldı, Ərəb Reyhan qoşunu da götürüb Qarsa tərəf yollandı. Bolu bəy də Ərzinsana, öz qoşununun yanına qayıtdı.

İndi gəl sənə deyim paşaların məkrindən.

Bu paşalar üçü də çoxbilmiş, hiyləgər adamdılar. Bir-birinə bas-xəras verən deyildilər. O ki Hasan paşa idi, istəyirdi ki, Ərəb Reyhanla Bolu bəyi qızışdırıb göndərsin Koroğlunun üstünə, özü lap axırda getsin. Tədarükünü də elə başlamışdı. O ki Ərəb Reyhandı, istəyirdi bir təhər olsun ki, bunlardan biri Koroğlunun başını qatsın, özü sonra işə başlasın. O ki Bolu bəy idi, o da istəyirdi ki, hamidan qabaq özü gedib, işi də tək başına özü görsün ki, o biri paşaların adı çıxmasın. Odu ki, Hasan paşanın məslisindən mürəxxəs olub Ərzinsana çatsaq, dayanmayıb başladı yol tədarükü görməyə. De bir gün, iki gün... Elə ki hər şey hazır

Koroğlu

oldu, qoşunu götürüb Çənlibelə tərəf yola düşdü. Heç yerdə dayanmayıb, dinsəlməyib, gesə-gündüz at sürdü, gesələrin birində özünü çatdırıdı Çənlibelin ətəklərinə, Mehtər Murtuz bu yerləri görsək tanıdı. Bolu bəyin yanına gəlib dedi:

– Bolu bəy, mən bu yerləri tanıyıram. Bundan o yana Çənlibeldi. İndi biz gərək burda düşüb səhəri gözləyək. Koroğluunun fənd-felindən baş açmaq olmaz. Gesə vaxtı qoşunu aparıb tələyə salarıq.

Bolu bəy Mehtər Murtuzun fikrini bəyəndi. Hökm elədi, qoşun düşüb düşərgə saldı. Özü də Qəsər Alını, Mehtər Murtuzu, bir də say-seçmə sərgərdələrini-götürdü ki, ətrafi gəzib bələdləsin.

Bunlar burada öz işlərində olsunlar, bu tərəfdən də səhər tezdən Koroğlu çölə çıxmışdı, dolana-dolana gəlib çıxdı Ağ qayaya. Bir də baxdı Çənlibelin anrı ətəyində o qədər at var, adam var ki, elə bil qarğı-aquzğunu. Day geri qayıdıb dəlilərə xəbər eləməyə ərindi, elə ordan birbaş yüyürdü. Koroğlu qəsdən təpələrin dalı ailə gəlirdi ki, gözə görünməsin. Sən demə, Bolu bəygil də bu dəmdə elə buraları gözdən keçirilmişlər. Birdən Koroğlu ilə Bolu bəy çıxdılar üz-üzə. İş elə oldu ki, nə Koroğlu çekilib gizlənə bildi, nə də ki, Bolu bəy. Bolu bəy ondan soruşdu:

– De görüm, kimsən?

Koroğlu özünü səmləşdirib dedi:

– Qoruqçuyam.

Bolu bəy bir onun bazburutuna baxdı, bir boy-buxununa baxdı, dedi:

– Kimin qoruqçususan?

Koroğlu dedi:

– Çənlibel qoruqçusuyam.

Bolu bəy sevindi ki, yaxşı oldu. Bundan əhval-pürsan olub Çənlibeldən bir az xəbər tutaram.

Koroğlu

Dedi:

– Ayə, de görüm, Koroğlu bu saat haradadı?

Koroğlu dedi:

– Dünən axşam Çənlibeldə idi. Əgər gesə bir yerə getməyibsə Çənlibeldədi.

Elə bu sözdə daldan Mehtər Murtuz gəlib yetişdi.

Mehtər Murtuzu Koroğlunu görsək tanıdı. Özünü Koroğluya göstərməyib, yavaşsa keçdi onun dalı qatına. Ordan Bolu bəyə göz vurdu ki, evin yixılsın, yalan deyir, qoruqçu-zad deyil, Koroğlu özüdü.

Bolu bəy birdən hay vurdu, adamlar tökülüb Koroğlunu tutdular, əllərini, qollarını möhkəm-möhkəm bağladılar. Koroğlu belə baxanda Mehtər Murtuzu tanıdı. Bildi ki, onu satan Mehtər Murtuzdu.

Koroğlu baxdı ki, əgər burada Koroğlu olduğunu boynuna alsa, dinməz-söyləməz onu öldürəsəklər. Çənlibel uzaq, dəlilər işdən xəbərsiz, düşmən çox, özü də nə yaraq-yasağı var, nə də atı. Bir də deyirlər Koroğlunun bir belə xasiyyəti də vardı ki, düşmən əlinə keçəndə Koroğlu olduğunu heç boynuna almazdı. Deyərdi ki, düşmən məni tutulmuş bilsə, Çənlibelə ayaq alar. Odu ki, Bolu bəy hər nə qədər elədisə, Koroğlu olduğunu boynuna almadı. Elə «qoruqçuyam» dedi ki dedi. Bolu bəy hökm elədi, başladılar Koroğlunu döyməyə. Yenə də bir kar çıxmadi. Koroğlu elə dediyini dedi. Yaxında bir göl var idi. Bolu bəy hökm elədi onu əli-qolu bağlı saldılar suya. Az qaldı ki, boğulsun. Yenə də boynuna almadı. Başına nə iş gətirdilərsə elə dedi: qoruqçuyam ki, qoruqçuyam.

Axırda Bolu bəy də inandı ki, bu, Koroğlu deyil, qoruqçudu. İstədi ki, qollarını açdırıb buraxa. Mehtər Murtuz başladı özünü yeyib-tökməyə ki:

– Evin yixılsın, hara buraxırsan onu? Yalan deyir, Koroğludu.

Onda Bolu bəy üzünü ona tutub dedi:

Koroğlu

– Sən gəl öz xoşluqunla Koroğlu olduğunu boynuna al! Yoxsa birdi, səni öldürtdürəsəyəm.

İş belə olanda Koroğlu aldı, onun savabında dedi:

Nahaq yerə gəl eyləmə yamanlıq,
İnan Bolu, mən Koroğlu deyiləm.
İnnən belə yaxşılığın gündü,
İnan Bolu, mən Koroğlu deyiləm.

Koroğlu bir igid, əsli-zatı var,
Həm namusu, ari, həm qeyrəti var,
Dəmir silov altda Ərəb atı var,
İnan Bolu, mən Koroğlu deyiləm.

Ondan döndü Qəsər Aliya, dedi:

Gəl sənə söyləyim, ay Qəsər Ali,
Hələ eşitməyib qoç İsabalı,
Gəlsə bu qoşuna verməz masalı,
İnan Bolu, mən Koroğlu deyiləm.

Sonra Mehtər Murtuza dönüb, aldı sözün o biri xanəsini, dedi:

Koroğlu deyiləm, yırtma yaxanı,
Siyərimi eşq oduna yaxanı,
İgidin olmazmı qılıns-qalxanı?
İnan Bolu, mən Koroğlu deyiləm.

Koroğlu dediyin bir bəl-bəlidə,

Koroğlu

Çənlibeldə dövran quran dəlidi,
Öz adım Rövşəndi, atam Alıdı,
İnan Bolu, mən Koroğlu deyiləm.

Söz Bolu bəyə əsər elədi. Döndü Mehtər Murtuza ki:

– Sən bizi aldadırımişsan. Bu Koroğlu deyilmiş.

Mehtər Murtuz dedi:

– Bolu bəy, mən neçə illərlə buna mehtərlik eləmişəm. Mən bunun dabbaxda gönünü görsəm tanıyaram. Nesə yanı qoruqçudu. Koroğlu, lap bir də üstündən.

Bolu bəy qaldı məəttəl ki, nə eləsin. Məsləhət-məşvərətdən sonra qoşun böyükləri hamısı dedilər:

– Biz heç birimiz Koroğlunu tanımiriq. Birsə tanıyan bu kişi ki, bu da belə deyir. Day biz öz adamımızı qoyub onun sözünə niyə inanırıq? Götürüb gedək, vəssalam.

Bolu bəy hökm elədi, qoşun başladı hazırlaşmağ a.

Koroğlu gördü yox, bunu aparırlar. Dedi:

– Yaxşı, indi sən məni aparib xotkara verəsəksən ki, guya mən Koroğluyam, sən də məni tutubsan?

Bolu bəy dedi:

– Bəli. Bəs sənin fikrin nədi? Yoxsa elə bilirdin ki, səni toya, qonaqlığa aparıram?

Koroğlu gülüb dedi:

– Yaxşı, sənin ağlın yoxdu, bu adamın sözünə inanıb məni aparırsan, xotkarın da ağılı yoxdu? Ya mənim dilim yoxdu ki, onu başa salmayam? Niyə, xotkar görmür ki, mən yaraqsız-yasaqsız bir adamam? Belə də Koroğlu olar? Əgər Koroğlunu tutmaq belə asan olsaydı, onda nə var idi ki? Bir də Koroğlunu sən tanımirsan. O biri paşalar, xanlar ki,

Koroğlu

tanıyırlar. Xotkarın elə öz oğlu Bürsü Sultan da Koroğlunu tanıyor ki. Bəs onlara nə deyəsəksən?

Koroğlunun sözləri Bolu bəyi lap inandırıcı. Fikirləşdi ki, bunu aparram, birdən Koroğlu olmaz, dünyayı-aləmdə biabır olub gedərəm. Ondan sonra ya gərək özümü öldürəm, ya da ki guşənişin olub evdə oturam, samaat üzünə çıxmayam.

Qərəz, əmr elədi Koroğlunun əllərini açdırılar.

Koroğlu durub getmək istəyəndə Bolu bəy dedi:

– Deyirlər qoç Koroğlu çox igiddi. Heç zaddan qorxmaz. Heç zadı da gizlətməz. İndi olan oldu, keçən keçdi. Görürsən ki, bax, əllərin də açıqdı. İndi mərdi-mərdana özün de görək, sən Koroğlusan, ya yox?

Koroğlu güldü dedi:

– İndi ki sən mərdi-mərdana sorușursan, mən də mərdi-mərdana sənə savab verəsəyəm. Bəli, Koroğluyam.

Bolu bəy istədi qalxıb qoşuna hay vursun, Koroğlu dedi:

– Dayan! Nahaq yerə zəhmət çəkmə! Day sən məni tutu bilməzsən.

Ansaq de görüm, sən kimsən? Buraya niyə gəlmisən?

Bolu bəy hiylə niqabın üzünə çəkib dedi:

– Koroğlu, bil və agah ol! Mən ərzinsanlı Bolu bəyəm. Hasan paşa məni göndərib ki, səni tutub aparam, əvəzində onun qızı Dünya xanımı alam.

Koroğlu güldü. Dedi:

– Balam, bu Hasan paşa mənim yoluma qızlarını nə yaman hərras bazara qoyub satır? İndi ki, belədi, qoy olsun. Mənim usbatımdan onun bir qızı Həmzəyə gedib, qoy bu biri də sənə getsin. Görək indi evdə qalan arvad-uşağını kimə və `də verib, mənim dalımsa göndərəsək.

Ondan Bolu bəyə dedi:

– Mən Koroğluyam. Bir sözü ki dedim, ölüm də olsa ondan dönmərəm. İndi ki sən Hasan paşanın qızını almaq istəyirsən, o da qızın

Koroğlu

əvəzində səndən məni istəyir, eybi yoxdu. Mən raziyam. Qoy gedim, yaraq-yasağımı götürüm gəlim. Apar məni Hasan paşa təhvil ver, qızı al! Sonrası ilə sənin işin yoxdu.

Bunu deyib Koroğlu döndü, Çənlibelə yol başladı. Qoşun böyükləri hamısı ağız-ağıza verib Bolu bəyi məzəmmət elədilər ki:

– Nahaq yerə onu əldən buraxdın. Bu saat dəliləri töküb, hamımızı qırıb çatasaq.

Mehtər Murtuz dedi:

– Yox. Düzdü, Koroğlu çox fənd-fel adamdı. Amma hər nədisə mərddi. Onda namərdlik olmaz. Nesə ki deyib, elə də eləyəsək.

Bolu bəy dedi:

– Mən bilirəm o, gələsək. Qoy gəlsin. Sonrası ilə sizin işiniz yoxdu.

O Koroğludusa, mən də Bolu bəyəm.

Bu tərəfdən də Koroğlu özünü yetirdi Çənlibelə. Koroğlu bilirdi ki, əhvalatı dəlilərə, xanımlara danışsa, onu qoymayasaqlar getsin, Odu ki, heç kəsə bir söz deməyib gizlinsə geyindi. Yaraqlarını götürdü. Atı minib geri qayıtdı. Bolu bəygil bir də baxdırılar ki, budu, Koroğlu gəlir. Gəlir, amma nə gəlir? Elə bil ki, bir dənə ecdahadı, minib bir filə. Bolu bəyin qoşununun yarısı elə onun bu heybətindən qorxub ürək ağrısına düşdü.

Koroğlu gəlib çatdı. Üzün Bolu bəyə tutub dedi:

– Bolu bəy, mən və `dəmə doğru çıxbı gəldim. İndi səninlə gedəsəyəm. Ansaq sən bayaq məni tutmuşdun. Birdən elə fikir eləyərsən ki, elə məni doğrudan da tutub apara bilərsən. Odu ki, sənlə bir şərtim var. İndi gərək səninlə bir savaşam. Sən mənim güsühü görəsən, mən sənin. Ondan sonra gedək. Özü də sinəmə dörd xanə söz gəlib. Əvvəl qoy onu deyim, sonra vuruşaq.

Bunu deyib, Koroğlu Qıratı gətirdi sövlana. Bir o başa, bir bu başa sürüüb dik Bolu bəyin qabağında saxladı, dedi:

Koroğlu

Əli beldə durub əmr eyləyərdin,
Koroğlunu tutan dəmlər nesoldu?
Hərdən-hərdən asın-kəsin deyərdin,
Koroğlunu tutan dəmlər nesoldu?

Deyirdin zamana gedəsək belə,
Uymuşdun şeytana, fitnəyə, felə,
Hərdən hökm eləyib basırdın gölə,
Koroğlunu tutan dəmlər nesoldu?

Çənlibeldə dövran quran dəliyəm,
Hədyan sözə çox çətindi əyiləm,
Yeddi min dəlinin kəltə kəliyəm,
Koroğlunu tutan dəmlər nesoldu?

Koroğluyam, müxənnətə uymaram,
Qisasımı qiyamətə qoymaram,
Düşmanın qanından içsəm doymaram,
Koroğlunu tutan dəmlər nesoldu?.

Bolu bəy hiylə niqabın üzünə çəkib dedi:

– Ay Koroğlu, o nesə deyərlər, qul xətasız olmaz, ağa kərəmsiz.
Mərd basdığını kəsməz. İndi bir iş idi olmuşdu. Nesə ki sən istəyirsən, de,
elə də eləyək.

Koroğlu dedi:

– Yox. Qoşununa de, dava başlasın. Yoxsa hamınızi qırasağ am.
Bunu deyib Koroğlu misri qılınsı çəkdi. Qoşun böyükləri gördülər
yox, Koroğlu doğru-doğru dava başlayır. Qoşuna hay vurdular. Hər
tərəfdən töküldülər Koroğlunun üstünə. Koroğlu bir dəli nə`rə çəkib

Koroğlu

özünü vurdu qosuna. Bir sağa vurdu, bir sola vurdu. Qosunu qatım-qatım qatladı. Qosun şahin görmüş toyuq-süsə kimi pərən-pərənə düşdü. «Vay anal!» deyən kim, ağlayan kim, yalvaran kim. Bir qiyamət qopdu ki, nə təhər. Koroğlunun ürəyi atlandı, dedi:

Hay-hay deyib qənim üstə varanda,
Kellə gərək bu meydanda qalansın.
Mərd igidlər qovğa günü düşəndə,
Şərbət deyin öz qanına yalansın.

Qaldırram meydanın göyə tozunu,
Çıxardaram yamanların gözünü,
Gərək görəm Dünya xanım üzünü,
Ömür təzələnsin, san silvələnsin.

Koroğluyam, gədikləri busaram,
Qansırğadan qanlı başlar asaram,
Bolu bəy, sənə bir qılıns basaram,
Bağırsağın səmdəyinə dolansın.

Bolu bəy gördü qosun əldən gedir. Qəsər Aliya hay vurdu ki:

– Evin yixılsın, bəs mən səni bura niyə gətirmişəm? Qosun əldən getdi axı...

Qəsər Ali çar-naçar qılınsını çəkib girdi meydana. Koroğlu heç aman vermedi ki, Qəsər Ali bir əl-qol açıñ. Hələ lap uzaqdan şəşpəri qaldırdı. Bir dəfə əlində samlayıb elə tulladı ki, Qəsər Ali təpəsi üstə gəldi yerə. Bu il ölübsən, bildir, Qəsər Ali bayaq ha səhənnəmə vasil oldu. Bolu bəy işi belə görəndə, baxdı ki, day ayrı heç bir əlası yoxdu, özünü atdı Koroğlunun ayaqlarına.

Koroğlu

Koroğlu qızılıqış kimi özün atdan yerə atıb, çökdü Bolu bəyin sinəsinə, dedi:

Qollarını bağ ladaram,
Bolu, mən sənin, mən sənin.
Anasığın ağ ladaram,
Bolu, mən sənin, mən sənin.

Gözlərinə kül qoyaram,
Ovusuna pul qoyaram,
Nişanlığını dul qoyaram,
Bolu, mən sənin, mən sənin.

Mərd igidlərin gözüyəm,
Dəlilərin əziziyəm,
Bəbir oğlunun özüyəm,
Bolu, mən sənin, mən sənin.

Qızıb sinənə çökərəm,
Əlif qəddini bükərəm,
Üstünə alov tökərəm,
Bolu, mən sənin, mən sənin.

Koroğluyam, iş bitirrəm.
Səni dünyadan itirrəm,
Başın bədəndən götürərəm,
Bolu, mən sənin, mən sənin.

Söz tamama yetdi. Koroğlu Bolu bəyin sinəsindən qalxdı, dedi:

Koroğlu

– İndi mən sənin ixtiyarındayam. Hara istəyirsən, nesə istəyirsən, anar!

Bolu bəy ufuldaya–ufuldaya yerindən durub dedi:

– Rəhmətliyin oğlu, sən bizdə bir islahat qoydun ki, bizim ağılımız başımızda olsun, səni də aparmaq fikrinə düşək?

Koroğlu gülüb dedi:

– Eybi yoxdu. İnşaallah elə ki məni aparıb Hasan paşaya verdin, Dünya xanımı aldın, toyda hamısı yadından çıxar. De atlanın, gedək!

Bolu bəy bir o yanına baxdı, bir bu yanına baxdı, dedi:

– Yox qardaş, mən səni heç yerə aparası deyiləm.

Koroğlu dedi:

– Niyə?

Bolu bəy dedi:

– Göz gördüyündən qorxar. Mən səndə gördüyümü gördüm. Kefin istədi bir belə zarafat da yolda elədin. Səninlə sövda eləmək çətin işdi.

Koroğlu gülüb dedi:

– Qorxma! Heç bir şey eləmərəm.

Bolu bəy dedi:

– Yox, başına dönüm! Allah atana rəhmət eləsin mən nə Hasan paşanın qızını istəyirəm, nə də səninlə belə–belə zarafatlar eləmək istəyirəm

Koroğlu dedi:

– Ayə, mən Koroğluyam. Koroğlu söz verməz. Verdi, müxənnətlik eləməz. İndi ki ehtiyat eləyirsən, budu, gəl bağla qollarımı, elə apar.

Bolu bəyin də elə azarı bu idi. Tez adamlarına göz elədi ki, day fürsətdi, dayanmasınaqlar. Bir möhkəm zənsirlə o saat Koroğlunun qollarını bağladılar dalına. Sonra bir–iki kəndirlə də sarıldılara ata. Bolu bəy işi hazır görəndə hökm elədi qoşun atlandı. Koroğlunu qabaqlarına salıb Ərzinsana tərəf yol başladılar.

Koroğlu

Az getdilər, çox getdilər, yolun bir yerində Koroğlu geri qanrilıb Bolu bəyi çağırdı ki:

– Bolu bəy, amma yadında qalsın, qızı almamış məni Hasan paşa vermə ha!..

Bolu bəy soruşdu:

– Niyə?

Koroğlu dedi:

– O işi ki, mən onun başına gətirəsəyəm, ondan sonra o sənə qız verməz. Sən qabaqsa qızı gətizdir Ərinsana, sonra məni onun əlinə ver!

Bolu bəy baxdı ki, day Çənlibel sərhədindən çıxhaçıxdadılar. Dedi:

– Baş üstə! Sən nesə ki deyirsən, eləsə elərəm. Ansaq mən bir şey də eləmək istəyirəm.

Koroğlu soruşdu:

– Nə şey?

Bolu bəy dedi:

– Mən səni belə aparsam heç kəs inanmayasaq ki, səni mən tutmuşam. Genə Qəsər Ali sağ olaydı, fikirləşərdilər ki, yəqin o tutub. Onu da ki vurub, öldürdü. İndi bilirsən mən nə eləmək istəyirəm?

– Nə eləmək istəyirsən?

Bolu bəy qanrilıb bir dala baxdı, ondan atının başını döndərib Koroğluya dedi:

– Sən atını sür, mən qoşuna baxım, qayıdırıb deyərəm.

Bunu deyib Bolu bəy ata bir məhmiz göstərdi, geri döndü. Koroğlu işdən bixəbər qabaqda, Bolu bəy elə bir az Koroğludan aralansaq atı təzədən döndərdi. Koroğlunu marıtlayıb atı dördəmə buraxdı. İldirim kimi gəlib Koroğluya çatanda nə güsü var, təpəsindən bir qılıns vurdu. Dedi:

– Bax, belə eləmək istəyirəm, Koroğlu!

Ola qılıns, ola açıq baş. Qılıns neçə barmaq işlədi Koroğlunun başına. Üz-gözü qızıl qana boyandı.

Koroğlu

Dedi:

– Ay namərd!.. Belə niyə elədin?

Bolu bəy dedi:

– Elə elədim ki, inansınlar. İndi inanarlar. Mən gəlmışdım sənin ya başını aparam, ya leşini. İndi başını da aparıram, leşini də. Sən Koroğlusansa, mənə də Bolu bəy deyərlər.

Koroğlu elə birsə bunu dedi ki:

– Günah səndə deyil, məndədi. Mənə bu da azdı.

Koroğlunun başını da bağlamadılar. Elə qanı axa-axa düzəldilər yola. Koroğlunun əli hər yerdən üzüldü. Bu dar vaxtında Çənlibel, dəlilər, xanımlar, yadına düşdü. Qanrılib belə baxdı. Gördü uzaqdan Çənlibelin qoşa təpələri görünür. Ürəyi qubar elədi.

Dedi:

Qarşı yatan qarlı dağlar,
Dağlar, səndə qarım qaldı.
Əlim çatmaz, ünüm yetməz,
Dal budaqda narım qaldı.

Məni tutan Bolu bəydi,
Ağır zənsir boynum əydi,
Hamı bir-birindən yeydi,
İgid dəlilərim qaldı.

Məni tutdu qəm əsəli,
Öldürər, verməz masalı,
Göz qaralı, baş gisəli,
Sinəmdə dağlarım qaldı.

Koroğlu

Sanım Qırat, gözüm Qırat,
Səni minən alar murad.
Ağsaquzu, bir də Dürat,
Bağlı bədöylərim qaldı.

Yaxşdı igidin varı,
Namusu, qeyrəti, ari,
Hanı Koroğlunun yarı?
Nigar kimi yarım qaldı.

Bir az da getmişdilər qabaqdan bir karvan çıxdı.
Koroğlu baxdı ki, dostu Xosa Əziz də bəzirganların içindədi. Üzün
ona tutub dedi:

Pünhanı sövdayar qardaş,
Aparırlar pünhan məni.
Ərənlərə qurban bu baş,
Aparırlar pünhan məni.

Adımı qoydular yava,
Dərdimə bir yazın dava!
Dilimdən Eyvaza duva!
Aparırlar pünhan məni.

Koroğluyam, tək qalmışam,
Qollarımı bağlatmışam,
Bolu bəyə qul olmuşam,
Aparırlar pünhan mənim.

Koroğlu

Xosa Əziz əvvəl elə bildi ki, Koroğlu deyir aparırlar pirə məni. Fikirləşdi ki, yəqin Koroğlu dəli olub, dəlilər onu pirə aparırlar. Ürəyində çox vaysındı. Çox hayıfslandı. Sonra baxdı ki, Koroğlunun başı yarılib. Qolları bağlanıb. Dalınsa böyük bir qoşun gedir, qabaqlarında da Bolu bəy. Xosa Əziz o saat barmağıını dişlədi ki:

– Ey dili-qafıl, yəqin burda bir sərr var.

Day dayanmayıb, karvanı tapşırıdı yoldaşlarına, birbaş daban aldı Çənlibelə.

Xosa Əziz gəlib Çənlibelə gördü ki, dəlilərin heç bir şeydən xəbərləri yoxdu. Heç Koroğlunun harada olmağını da bilmirlər. Açıb əhvalatı, nesə ki görmüşdü, danışdı. Dəlilər qaldılar mat-məəttəl ki, bu nesə olan işdi. Biri inandı, biri inanmadı, biri belə dedi, biri elə dedi, bilmədilər ki, nə eləsinlər. Dəlilər elə götür-qoyda idilər, bir də baxdilar ki, budu Aşıq Sünun gəlir. Gəlir, amma elədi ki, qan-tərin içində. Aşıq Sünunun elə birinsi sözü bu oldu ki:

– Hanı Koroğlu?

Əhvalatı, nesə ki Qosa Əziz danışmışdı, ona dedilər. Aşıq Sünun əhvalatdan hali olan kimi iki əllərini dizinə vurub dedi:

– Koroğlu getdi.

Soruşdular:

– Axır bir de görək nə var? Hardan gəlirsən? Nə öyrənmisən?

Aşıq Sünun dedi:

– Eşidin, agah olun! Mən bu ayaq Toqatdan gəlirəm. Paşalar Çənlibelə qoşun çəkirlər. Bolu bəy Ərzinsan tərəfdən, Ərəb Reyhan Qars tərəfdən, Hasan paşa özü də Toqat tərəfdən. Xotkarın fərmanıdı. Mən dünən Toqatda eşitdim ki, Bolu bəyin qoşunu Çənlibelə yola düşüb.

Dəlilərin içində bir vəlvələ düşdü ki, hamısı başladı silov gəmirməyə.

Dəli Həsən hay vurdub Dəli Mehtərə ki:

Koroğlu

– Atı yəhərlə! Gərək Bolu bəyə bir toy tutam ki, qiyamətdə də yadından çıxmasın.

Dəlilər başladılar hazırlaşmağa. Nigar durdu ayağa, dedi:

– Yox, Dəli Həsən! Bu saat Çənlibeli başsız qoyub getmək olmaz. Bir də ki, getdiz, hara gedəsəksiniz? Nə bilirik ki, Bolu bəy Koroğlunu Ərzinsana aparasaq, Toqata aparasaq, ya elə birbaş İstambula aparasaq. Gedərsiz, səfəriniz uzun çəkər, düşmən Çənlibelə ayaq alar.

Dəli Həsən dedi:

– Bəs nə eləyək?

Nigar xanım dedi:

– Koroğlunun dalınsa qabaqsa bir adam getməlidir. Uşaqlardan biri gedər, yerini, yurdunu öyrənər, gələr, sonra baxarıq, görək nə eləyirik.

Nigar xanımın tədbirinə hamı razı oldu. Soruşdular:

– Bəs kim getsin?

Dəmirçioğlu durdu ayağa ki:

Mən, mən gedirəm.

Nigar xanım ona razı olmadı. Dedi:

– Yox, Dəmirçioğlu! Sən gedə bilməzsən. Eşitdin ki?.. Bizim üstümüzə iki tərəfdən düşmən gəlir. Bir Qars tərəfdən, bir Toqat tərəfdən. Qars budu bizim bu tərəfimizdi. Amma Toqat hayandadı? Bu biri tərəfimizdi. Gərək biz də dəliləri iki yerə bölək. Birinə sən baxasan, birinə də Dəli Həsən. Qoy ayrı adam getsin.

Onda İsabalı yerindən qalxdı ki:

– Nigar xanım, onda rüsxət ver, mən gedim.

İsabalının getməyinə hamı razı oldu. İsabalı o saat geyindi, kesindi, atını yəhərlədi, mindi, dəlilərlə, xanımlarla görüşdü. Getmək istəyəndə Nigar xanım dedi:

Koroğlu

– Qabaqsadan Ərzinsana gedərsən. Orda olmasa, Toqata sürərsən. Orda da olmasa, gərək İstambula gedəsən. Amma vaxtı-vaxtında xəbərin bizə çatsın.

İsabalı: – Baş üstə! – deyib atı vurdu. Ərzinsana tərəf yol başladı.

İndi İsabalı getməyində olsun, dəlilər hazırlaşmağında, sənə kimdən xəbər verim, Bolu bəydən.

Bolu bəy Koroğlunu birbaş gətirdi Ərzinsana, Zindana, zirzəmiyə e`tibar eləməyib, öz həyatində dərin bir quyu var idi, saldı o quyuya. Həyatın dörd bir ətrafına da çitəmə keşikçi düzdürü. Elə ki bu işləri görüb qurtardı, götürüb Hasan paşa belə bir namə göndərdi ki, «Hasan paşa, Koroğlunu tutub gətirmişəm. Bu saat Ərzinsandadı. Qaydası bu idi ki, gərək mən onu sənin yanına gətirəydim. Ansaq yanında küstaxlıq eləyirəm, bağıyla. Mən istəyirəm ki, Dünya xanımı bir günlüyü Ərzinsana göndərəsən, ta ki gəlib onu burada bir görmüm, sonra hara desən, nesə desən, nə vaxt desən gətirmək mənim gözüm üstə».

Hasan paşa naməni oxusaq məsələni başa düşdü. Bildi ki, Bolu bəy ona inanmır. İstəyir ki, bu yol ilə Dünya xanımı Ərzinsana aparıb, Koroğlunu sonra versin. Hirs vurdu təpəsinə. Bir istədi naməni sırsın, özü də belə bir fərman versin ki: «Sabah gün çıxanda gərək Koroğlu Toqatda ola». Sonra fikirləşdi: «Yaxşı, mən elə elərəm, o da götürüb yazar xotkara. Ondan sonra mən bir qızdan ötrü olaram xotkarın yanında üç quruşluq». Odu ki, çar-naçar bir kəsavə bəzətdirdi. Dünya xanımı öz başının adamları ilə guya ki, gəzmək adı ilə Ərzinsana göndərdi. Özü də atını minib xotkarın yanına göz aydınlığına getdi ki, oradan da xotkarın fikrini bilib, Ərzinsana qayıtsın.

İndi Hasan paşa getməkdə olsun, bu tərəfdən Bolu bəyə xəbər çatdı ki, bəs Dünya xanım gəlir. Bolu bəy dəm-dəsgahla çıxdı. Dünya xanımı pişvaz elədi, sahi-səlal ilə gətirib öz imarətinə qoydu.

Koroğlu

Dünya xanımın Bolu bəyi görəsi gözü yox idi. Elə ki eşitdi, Bolu bəy onu almaq üçün Koroğlunun üstünə gedir, – yaman sevindi. Fikirləşdi ki, çox yaxşı oldu. Qoy getsin. Bəlkə Koroğlu bunu mənim başımdan rədd eləyə. De sən gəl ki, iş vurdu, çıxdı tərsinə. Paşalara, xotkarlara qan udduran Koroğlu düşdü Bolu bəyə əsir. Dünya xanım qaldı mat-məəttəl ki, nə eləsin. Çox götür-qoydan, fikir-xəyaldan sonra ağlına gəldi ki, atasına yalvarıb, yaxarsın, bəlkə rəhm eləyə. Bu tərəfdən də Hasan paşa hökm elədi ki, bəs hazırlaşın, gedir Ərzinsana. İndi özün fikirləş gör, Dünya xanımın hali nesə olar? Yaziq elə olmuşdu, elə olmuşdu ki, elə bil payız yarpağı idı, elə bir küləyə bənddi ki, qırılıb düşsün. Amma ki yazıq nə eləsin? İxtiyarı nəyə çatırdı ki, nə də eləyəydi...

Qərəz, qaranlıq yavaş-yavaş başladı düşməyə. Elə ki hər yerdən səs-səmir kəsildi, Dünya xanım durdu ayağa. Pənsərəni açıb əyləşdi qabağında. Elə təzəsə oturmuşdu, bir də qulaqlarına bir səs gəldi. Huş-kuş ilə fikir verib gördü ki, səs həyətdən gəlir. Kim isə elə yanıqlı-yanıqlı oxuyur ki... Özü də səs elə dərindən gəlir, elə dərindən gəlir ki, elə bil lap quyunun dibindən çıxır. Çağırıldı qarabaşı ki:

– Bu nə səsdii? Gesənin bu vaxtı bu oxuyan kimdi?

Qarabaş dedi:

– Koroğludu, xanım! Bolu bəy tutub gətirib salıb quyuya. Dünən də belə oxuyurdu.

Dünya xanım fikir verdi, gördü Koroğlu deyir:

Usa dağların başından
Yolum, ay mədəd, ay mədəd!..
Yaman yerdə tutdu məni
Ölüm, ay mədəd, ay mədəd!..

Belimdə yoxdu qılınsim,

Koroğlu

Müxənnətə çatmır güsüm,
Nə yorğan var, nə də sesim,
Zülm, ay mədəd, ay mədəd!..

Hanı nizəm, hanı atım?
Kəsildi şanı–şövkətim,
Çənlibel kimi sərhəddim,
Elim, ay mədəd, ay mədəd!..

Sinəm odlandı köz kimi,
Miskin olarmı biz kimi?
Dada yetə Eyvaz kimi,
Dəlim, ay mədəd, ay mədəd!

Altıma döşərdim xalı,
Yoxdu mənim kimi dəli.
Bu günümədə İsabalı,
Gəlimi, ay mədəd, ay mədəd?!

Dünya xanım qarabaşdan yavaşa soruşdu:

- Məni gizlinsə o quyunun başına apara bilərsənmi?
- Qarabaşın sevindiyindən gözləri doldu. İçini çəkə–çəkə dedi:
  - Qurban olum sənə, ay xanım, elə apararam...
- Dünya xanım qalxdı ayaq a. Qarabaşı da yanına alıb, gəldi quyunun başına. Qarabaş tez Koroğlunu səsləyib dedi:
  - Hasan paşanın qızı Dünya xanım gəlib. Səninlə danışmaq istəyir.
- Koroğlu dedi:
  - Xoş gəlib, səfa gətirib.
- Dünya xanım dedi:

Koroğlu

– Koroğlu, bu nesə olub ki, sən qoç Koroğlu ola-ola Bolu bəy kimi bir adama tutulubsan.

Bir ah Koroğlu quyuda çəkdi, bir ah da qarabaş quyunun başında.

Koroğlu dedi:

– Olasağ a çarə yoxdur, xanım, bir işdi oldu.

Bu sözdə qarabaş bir də içini çəkdi. Dünya xanım qarabaşa baxdı. Qarabaşın qorxudan gözündəki yaş qurudu. Dünya xanım qarabaşın qorxduğunu görüb güldü. Qarabaş ürəkləndi. Dedi:

– Qurban olum sənə, ay xanım, gələsənmi bunu quyudan çıxardaq?

Dünya xanım üzün quyuya tutub dedi:

– Gedib ip gətirib, səni quyudan çıxarsaq nesə olar?

Koroğlu soruşdu:

– Neçə nəfərsiz?

Dünya xanım dedi:

– İki nəfər.

Koroğlu güldü, dedi:

– Xanım, iki yox ki, iyirmi nəfər də olsanız sizin güsünüz mənə çatmaz. Məni buradan çıxarda bilməzsınız.

Dünya xanım dedi:

– Bəs nə təhər olsun? Mən heç istəmirəm ki, sənin kimi bir adam Bolu bəyin əlində puça çıxsın.

Koroğlu dedi:

– Xanım, indi ki mənə kömək eləmək istəyirsiniz, onda gözdə-qulaqda olun, elə ki, dəlilərdən mənim dalımsa gəldi, yerimi nişan verin!

Dünya xanım dedi:

– Bəlkə dəlilərdən gələn olmadı. Onda?

Koroğlu dedi:

Koroğlu

- Heç ola bilməz ki, olmasın. Sabaha, birisi günə hökmən
Çənlibeldən mənim dalımsa adam gələr.

Dünya xanım dedi:

- Yaxşı, sənin yeməyin, içməyin nədi? Nə yollayım?

Koroğlu dedi:

- Xanım, yeddi qoyunun yarı şaqqası, yeddi batman unun çörəyi,
yeddi batman düyüünün aşı, yeddi tuluq şərab mənim bir öynəmin
xörəyidi. Gör düzəldə bilsən, göndər.

Dünya xanım dedi:

- Düzəldərəm. Lap gesəylə hazırlayıb səhərə yaxın göndərərəm.

Sabah axşam da ki, genə də özüm gələrəm.

Dünya xanım durub getmək istəyəndə aldı quyunun dibindən
Koroğlu, dedi:

Gəlhagəl, paşanın qızı,
Gəlinsən gözlərəm səni.
Sabah çıxan dan ulduzu
Çixınsən gözlərəm səni.

Qəbrimi qaz qatı-qatı,
Üstümdə bəzət Qıratı,
Haqqın bir gün qiyamatı
Olunsan gözlərəm səni.

Koroğlunun yarı göyçək,
Ağ üzünə töküb birçək,
Mədəd eylə, bir ənsam çək,
Çəkinsən gözlərəm səni.

Koroğlu

Qərəz, Dünya xanım oradan evə gəlib qarabaşa pul verdi. Koroğlu üçün nə ki demişdi, qarabaş hazırlayıb Koroğluya apardı.

İndi eşit kimdən? İsabalıdan.

İsabalı Ərzinsana çatanda səhər təzəsə açılırdı. Elə şəhəri gəzirdi, bir də gəlib çıxdı Bolu bəyin imarətinin qabağına. Dünya xanım da oturmuşdu pənsərədə, gözlərin dikmişdi yollara. Bir də baxdı ki, budu, bir atlı gəlir, təhər-töhründən heç bu tərəf adamlarına oxşamır. Rəng-rufundan görünür ki, dağ havasında böyümüş adamdı. Çağırıb soruşdu ki:

– Ay oğlan, kimsən? Haradan gəlib, haraya gedirsən?

Dünya xanımın savabında aldı İsabalı dedi:

Nə xan gördüm burda, nə də bir paşa,
Verin Koroğludan mənə bir xəbər!..
Yağı düşmanları bağlaram daşa,
Verin Koroğludan mənə bir xəbər!..

Mən as qurdam, qənim üstə ularam,
Müxənnəti öz qanına bularam,
Qılıns çəkib ölkənizi talaram,
Verin Koroğludan mənə bir xəbər!..

Olan yoxdu mənim dərdimdən hali,
Heç başımdan getməz onun xəyalı,
Koroğluya qurban qoç İsabalı,
Verin Koroğludan mənə bir xəbər!..

Söz tamam oldu. Dünya xanım dedi:

Koroğlu

- Adə, səsini başına atma, düşməni duyuq salarsan. Koroğlu buradadı. Düş atdan, gəl içəriyə.

İsabalı atı sürdü qapıya. Bu tərəfdən də qarabaş yüyürdü onun qabağına. Qarabaş onda yetirdi ki, hasar dibindəki qoşunun böyüyü Isabalı ilə çənə-boğazdadı. İçəriyə qoymaq istəmir ki, istəmir. Qarabaş özün yetirib hirsləndi qoşun böyüünün üstünə ki:

Sənin nə həddin var Dünya xanımın qonağını içəriyə qoymursan. Qoy gəlsin içəriyə. Hasan paşanın yanından gəlib, Dünya xanımıma namə gətirib. Qoşun böyüyü bir söz deyə bilmədi. Qarabaş Isabalını götürüb birbaş gətirdi Dünya xanımın yanına.

De xoş, beş, on beş. Dünya xanım Isabalını tanıdı, Isabalı Dünya xanımı. Dünya xanım dedi:

- Koroğlu burda quyudadı. Ansaq indi onu çıxartmaq olmaz. Gərək gözləyək qaranlıq düşə.

Isabalı gördü ki, Dünya xanım ağı illi söz danışır, razı oldu. Dünya xanım Isabalıya yer göstərdi. Isabalı əyləşdi. Yedilər, içdilər, Isabalı bir az uzandı ki, yol yorğunluğunu çıxartsın. Sən demə, qarabaş Isabalını içəriyə gətirəndən sonra qoşun böyüyü birbaş qaçıb əhvalatı Bolu bəyə danışıb.

Dünya xanım bir də baxdı ki, qoşun ətrafi aldı. Tez gəldi Isabalının yanına. Saçından üç yasəmən tel ayırib basdı mərmər sinəsinin üstünə. Dedi:

Yağı düşman dörd bir yanın alıbdı,
Oyan, əsəm oğlu, dur get bu yerdən!
Sənin dərdin bu sanımda qalıbdı,
Oyan, əsəm oğlu, dur get bu yerdən!

Koroğlu

İsabalı səld qalxdı ayağa. Baxdı ki, bəli, qoşun həyətin ətrafin tutub. Amma qorxudandı, nədəndisə heç birisi sür`ət eləyib içəriyə girə bilmir. Bəri dönəndə baxdı ki, Dünya xanım ağılayır. Aldı görək nə dedi:

Ağ lama, ağ lama, ay Dünya xanım!
Ölər əsəm oğlu, getməz bu yerdən.
Sənə qurban olsun bu şirin sanım.
Ölər əsəm oğlu, getməz bu yerdən.

Dünya xanım dedi:

Hay-hay deyib gədiklərdə yatandı,
Somərd düşmanları atdan atandı,
Bolu bəydi, Koroğlunu tutandı,
Oyan, əsəm oğlu, dur get bu yerdən.

İsabalı dedi:

Hay-hay deyib tövlələrdə yatandı,
Hansi düşmanları atdan atandı?
Koroğlunu al dil ilə tutandı,
Ölər əsəm oğlu, getməz bu yerdən,

Dünya xanım dedi:

Çoxdu aralıqda mənim yamanım,
Səndən ayrı göyə çıxar amanım,
Sənə qurban olsun bu Dünya xanım,
Oyan, əsəm oğlu, dur get bu yerdən.

Koroğlu

İsabalı dedi:

İgid gərək qürbət eldə yaslana,
Çətin misri qılıns qında paslana.
Min tülkü neyləyər bir as aslana?
Ölər əsəm oğlu, getməz bu yerdən.

Söz tamam oldu. İsabalı dedi:

– Day iş o yerdən keçdi. Gesəni gözləmək olmayasaq. Sən Koroğlunun yerini mənə nişan ver!

Durub bir yerdə gəldilər quyunun başına. İsabalı istədi haylasın.

Dünya xanım qoymadı. Dedi:

– Dayan!

Ondan üzün quyuya tutub dedi:

– Koroğlu, dəlilərindən gələn olmadı. Bəs nə təhər eləyək? Bolu bu gün səni asdırmaq istəyir.

Koroğlu dedi:

– Elə demə, xanım! Dəli mənimdisə, mən bilirom ki, gəlməmiş olmazlar. Harda olsa gəlib çıxarlar.

Dünya xanım dedi:

– Gəlsə kim gələsək? Heç olmasa bir adınsa da de, bilək.

Dünya xanımın savabında aldı Koroğlu dedi:

Genə yada düşdü mərd oğullarım,
Bu gün Dəmirçioğlu burda gərəkdi.
Hazaran oyunlu, diliballarım,
Bu gün xan Eyvazım burda gərəkdi.

Koroğlu

İgid məslisində boylu-busatlı,
Meydana girəndə o Ərəb atlı,
O misri qılınslı, aslan sufatlı,
Bu gün Dəli Həsən burda gərəkdi.

Koroğlu önündə mərdana duran,
Bənövşə biglərin dalından buran,
Bir əlində yeddi ifsin nal qıran,
Bu gün İsabəli burda gərəkdi.

İsabəli dedi:

– San Koroğlu, buradayam. Ansaq çalıb oxumaq vaxtı deyil.
Düşmən dörd tərəfimizi alıb. Tez ol çıx, görək nə eləyirik.
Sözü deyib İsabəli ipi atdı quyuya. Bir su içim saatda Koroğlunu
quyudan çıxartdı. Durub özlərini verdilər tövləyə. Atları çəkib mindilər
Koroğlu bir Dünya xanıma baxdı, bir İsabəliya baxdı, dedi:

– Dünya xanım, hazırlaş səni də aparasağam. Sənin toyunu gərək
özüm eləyəm.

Ondan Koroğlu qılınsı çəkib dedi:

Misri qılıns, ləzgi qəmə,
Mən səni tər saxlamışam,
Dolaşma sübbə-sovşənə,
Düşmana var saxlamışam.

Somərdlərə yaxınaram
Xədəng oxdan saxınaram,
Min igidə təpinərəm,
Sanda hünər saxlamışam.

Koroğlu

Dolandım qürbət ellərdə,
Tə`rifim gəzdi dillərdə,
Çardaqlı Çənlibellərdə
Əsrəmiş nər saxlamışam.

Koroğlu eylədi xata,
İndi sən bax bu busata,
Sanım qurban Ərəb ata,
Oynar, kişnər, saxlamışam.

Bunu deyib, Koroğlu özünü vurdu qoşuna. Qoşun elə birsə dəfə Koroğlunun boyunu gördü. Bayaq ha üz qoydu qaçmağa. Atalar deyiblər ki, göz gördüyündən qorxar. Qoşun da ki Koroğludan gördüğünü görmüşdü. Bir anda meydan boşaldı. Koroğlu baxdı ki, Bolu bəy işi pis görüb əkilmək istəyir. Bayaq ha kəsdi başının üstünü, dedi:

Bolu bəyim, tanı məni,
Gör nesə bəbir, bəbirəm.
Öldürrəm, insafım yoxdu,
Bir dinsiz gəbir, gəbirəm.

Mən dəryalara dalanda,
Şirin sana dərd salanda,
Dava zamanı olanda,
Əyilməz, sınmaz dəmirəm.

Usa dağları aşanda,
Könül atlanıb soşanda,

Koroğlu

Bu dişlərim qamaşanda,
İstərəm polad gəmirəm.

Koroğluyam, us almışam,
Xotkarlardan bas almışam,
Yüz desələr qosalmışam,
Hələ ki, Babay-Əmirəm.

Sözün tamam eləyib, Bolu bəyin təpəsinə elə bir qılıns vurdı ki, iki parça olub yerə düşdü. Belə dönəndə bir də gördü Mehtər Murtuz özün atdı Qıratın ayaqlarının altına ki:

– Koroğlu, bir qələtdi eləmişəm. Qul xatasız olmaz, ağa kərəmsiz.
Məni dolandır Eyvazın başına.

Koroğlu dedi:

– Dur, düş qabağıma!

Mehtər Murtuz sevinsək durub düşdü Koroğlunun qabağına. Gəlib çatdılardır İsabalıgilə. İsabalı soruşdu:

– Koroğlu, bu kimdi?

Koroğlu dedi:

– Bir yaxşı-yaxşı bax!

İsabalı diqqətlə baxıb dedi:

– Bu ki Mehtər Murtuzdu.

Koroğlu dedi:

– Özüdü ki var. Yaxşı tanııbsan. Bələdçilik eləyib Çənlibelə yağı
gətirən, məni Bolu bəyə nişan verən bu haramzada idi.

İsabalı əlini qılınsa aparmaq istəyəndə Koroğlu qoymadı.

Elə bu sözdə bir də baxdılardı ki, budu, Dünya xanım bir atın
üstündə, qarabaş da bir atın üstündə gəldi Dər. Koroğlu soruşdu:

– Dünya xanım, bəs bu kimdi?

Koroğlu

Dünya xanım dedi:

– Bu mənim qarabaşımıdı. Əgər bu olmasaydı, biz səni qurtara bilməyəsəkdir.

Koroğlu dedi:

– Bax, bu oldu. Mən elə bilirdim ki, bu dəfə Çənlibelə əliboş gedəsəyik. Amma ki, elə olmadı. Budu, uşaqlara iki dənə lap yaxşı töhfə aparırıq.

İsabəli soruşdu:

– Hani? Nə iki dənə töhfə?

Koroğlu Mehtər Murtuzu, bir də qarabaşı göstərib dedi:

– Bir məni tutduran bu ağanı, bir də məni qurtaran bu qarabaşı. Çənlibel üçün bundan yaxşı nə töhfa ola bilər?

Qərəz, Koroğlu, İsabəli, Dünya xanım, qarabaş Mehtər Murtuzu da qabaqlarına qatıb Çənlibelə tərəf yola düşdülər. O qədər at sürdülər ki, gəlib çatdılardan Çənlibelin dağlarına. Dağları görsək Koroğlunun ürəyi oynadı, gözləri doldu. Koroğlu çox qürbətlərdə olmuşdu. Amma heç belə qəribsəməmişdi. Bu dəfəki qürbət ona çox əsər eləmişdi. Üzün dağlara tutub dedi:

Bir zamanlar səfa sürüb gəzərdim,
Onda səndin mənim qardaşım, dağlar!
Nə zaman ki, yağı düşman gələndə
Səndə çox olurdu savaşım, dağlar!

Taladım şahları, hələ az dedim,
Türfə gözəllərə işvə, naz dedim,
Neçə tasır-tüssar səndə gizlədim,
Açmadın sirrimi, sirdaşım dağlar!

Koroğlu

Koroğluyam, gəzdiyimi tapardım,
Qayalar başında qala yapardım,
Ağ sürüdən əmlik quzu qapardım,
Yeyib qurtlarınlı ulaşım, dağlar!

KOROĞLUNUN QARS SƏFƏRİ

Koroğlunun Ərzinsandan sağ-salamat qayıdib gəlməyi Çənlibeldə toy-bayram oldu. Elə bil ki, dəlilərin ürəkləri yerinə gəldi. Əhvalatı, nesə ki Aşıq Sünun gəlib xəbər gətirmişdi, Koroğluya danışdılar.

Koroğlu soruşdu:

– Bəs Aşıq Sünun hani? Heç gözümə dəymir.

Nigar dedi:

– Aşıq Sünunu genə də Toqata göndərmişik ki, Hasan paşanın işlərindən bizi xəbərdar eləsin.

Koroğlu getdi fikrə. Dedi:

– Gərək onu Qarsa göndərəydiniz. Mən Hasan paşanın qeyrətinə bələdəm. O da mənim zərbi-dəstimi görüb. O bizim üstümüzə gələ bilməz. Amma ki, Ərəb Reyhan igid adamdı. Özünün də məndə hayfi var.

Koroğlu Ərzinsandan gəlib Çənlibelə çatanda qaranlıq qovuşurdu. İndi də oturub o qədər söhbət elədilər ki, lap gesə gesədən keçdi. Axırda Dəli Həsən məslisi dağıtdı ki:

– Day bəsdi. Durun hərə öz yerinə! Koroğlu yorğundu, dinsini alsın.

Dəlilər durub dağıldılar. Koroğlu da başının altını dik eləyib yatdı. Elə ki səhər açıldı, hələ heç gün çırtlamaşından Koroğlu yerindən durdu. Uşaqları yanına alıb Çənlibelin bütün bəndərgahlarını gözdən keçirtdi.

Koroğlu

Baxdı ki, vallah, dəlilər bəndərgahları elə tutublar, elə pusqlar düzəldiblər, elə səngərlər basıblar ki, Hasan paşa nədi, lap xotkar özü də bütün dünyani yiğib Çənlibelə töksə, genə də bir adam bu yerlərdən keçə bilməz. Elə ki, Koroğlu bəndərgahların hamisini gəzib qurtardı, deməlisini dedi, tapşırılmasını tapşırırdı, ondan Dəli Mehtəri çağırıldı ki:

– Mənim aşiq paltarımı gətir!

Dəlilər soruşdular:

– Neynirsən aşiq paltarını?

Koroğlu dedi:

– Qarsa gedəsəyəm. Gərək gedib Ərəb Reyhandan xəbər biləm.

Dəlilər nə qədər elədilər ki, sən getmə, həm səfərdən təzə gəlibəsən, həm də bu saat Çənlibeli başsız qoymaq olmaz. Olmadı ki, olmadı. Aşiq paltarını geyindi, bir də bir at minib Qarsa tərəf yola düşdü. Az getmişdi bilmirəm, çox getmişdi bilmirəm, elə təzəsə Alasalar dağının ətəklərinə çatırdı ki, bir də gördü budu, Qars tərəfdən bir atlı gəlir. Diqqət eləyib baxdı ki, bu bir savan oğlandı. O nesə deyərlər, hələ biğ yerləri təzəsə tərləyir. Ürəyində öz-özünə fikirləşib dedi: «Lap yaxşı oldu. Bunu dayandırırm, bir əhval-pürsan olum, görüm Qarsda nə var, nə yox». Çağırıldı ki:

– Ayə, bir dayan görüm, hardan gəlirsən?

Oğlan atın başını çəkdi ki:

– Qarsdan gəlirəm.

Koroğlu soruşdu:

– Səfərin haradı?

Oğlan dedi:

– Çənlibelə gedirəm.

Koroğlu soruşdu:

– Çənlibeldə nə işin var?

Oğlan bir duruxdu. Bir az fikirləşib sonra dedi:

Koroğlu

– Elə belə gedirəm. Koroğlu ilə bir az işim var.

Koroğlu gördü ki, oğlan sözlü adama oxşayır. Dedi:

– Yaxşı, sənin Koroğlu ilə nə salam-sabahın? Bəyəm tanıyırsan onu?

Oğlan lovğalana-lovğalana dedi:

– Tanıyırsan nədi? Kişi ilə haqq-salamımız var. Mən elə həftədə, on beşdə bir gedərəm onun yanına.

Koroğlu baxdı ki, gədə bir az özündən deyəndi, amma ki, deyəsən pis oğlan deyil. Özü də hökmən sözlü adamdı. «Hərçi bada-bad» deyib, birdən qayıtdı ki:

– Koroğlu mənəm. De görüm nə sözün var?

Koroğlu baxdı ki, oğlan onun sözünə inanmır. Aşıq paltarının yaxasını balasa açdı. Elə ki, altdan yar-yaraq göründü, oğlan dedi:

– San Koroğlu, məni bağışla! Yalandan dedim ki, səninlə dostam.

Ansaq qəsdən elə deyirdim.

Koroğlu dedi:

– Eybi yoxdu. De görüm, mənə nə sözün var idi.

Oğlan dedi:

– San Koroğlu, məni Qars paşasının qızı Hürü xanım sənin yanına göndərib. Bil və agah ol! Budu, neçə müddətdi ki, türkmanlı Ərəb Reyhan gəlib əyləşib Qarsda. Qoşun irahlayıb ki, Çənlibelin üstünə gələ. Qars paşası da ona söz verib ki, əgər Çənlibeli ala bilsə, qızı Hürü xanımı ona verəsək. İndi Hürü xanım məni göndərib sənin yanına ki, əhvalatdan səni xəbərdar eləyəm.

Koroğlu başladı əhval tutmağa. Ordan soruşdu, burdan soruşdu, baxdı ki oğlan heç bir şey bilmir. Elə bildiyi o imiş ki, onu da deyib, Koroğlu getdi fikrə ki, nə eləsin. Geri qayıtsın, ya irəli getsin. Fikrində çox götür-qoy eləyəndən sonra oğlandan soruşdu:

– Yaxşı, bir mənə de görüm, Qarsda sənin evin-zadın varmı?

Koroğlu

Oğlan dedi:

– Var, neynirsən?

Koroğlu dedi:

– İşdi, indi birdən mən Qarsa getməli olsam, məni bir-iki gesə evində saxlaya bilərsənmi?

Oğlan dedi:

– Koroğlu, o nə sözdü deyirsən? Niyə, mən qaraçı deyiləm ki, evim olmasın. Dövlətindən evim də var, qabağında qulluq eləməyə bir qosa, günü keçmiş anam da var. Hamısı, elə mən özüm də üstəlik qurbanı sənə.

Koroğlu dedi:

– Onda sür atını, gedək!

Oğlan sevindiyindən bilmədi ki, nə eləsin. Bayaq ha atı vurub düşdü qabağ a. Oğlan qabaqda, Koroğlu dalda at sürüb axşama bir az qalmış özlərini yetirdilər Qarsa. Oğlan məssidin yanında atını saxladı ki:

– Düş! Evin burdadi.

Koroğlu dedi:

– Yox, sən hələ qabaqsa məni apar Hürü xanımın yanına. Gərək əvvəl-əvvəl öyrənəm görəm nə var, nə yox. Bəlkə iş elə oldu ki, heç qala bilmədim.

Oğlan dedi:

– Yaxşı, nə deyirəm. İxtiyar sahibisən. Onda sən bax, elə bu küçə ilə yeri, mən atları bağ layım tövləyə gəlim.

Koroğlu atdan düşdü. Atı oğlana verib küçə ilə getməyə başladı. İndi Koroğlu getməkdə olsun, oğlan atları çəkdi tövləyə, bağladı, yemlədi, ondan çıxdı anasının yanına ki:

– Tez ol, tədarük gör, qonağım var. Mən də gedirəm bazara şey-mey almağa.

Anası soruşdu:

Koroğlu

– Bala, qonağıın kimdi?

Oğlan dedi:

– Day heç kimə deyib eləməyəsən. Hə, Koroğludu, tez ol.

Bunu deyib oğlan düzəldi Koroğlunun dalınsa. İndi o getməkdə olsun, biz görək Koroğlu nə elədi.

Koroğlu küçə ilə gələ-gələ gəlib çıxdı bir imarətin qabağına. Baxdı ki, pənsərəyə bir qız durub, bir qız durub ki, o nesə deyərlər, yemə, içmə, xətti-xalına, gülsəmalına tamaşa elə. Özün öldürsə olar on dörd, on beş yaşı. Amma elə boylu-buxunlu, şəstli-bəstli bir qızdı ki, elə bil sərv ağasıdı qalxıb. Qaşlar qara, gözlər qara, tellər qara, xallar qara, o nesə deyərlər, aya deyir sən çıxma, mən çıxasağam, günə deyir sən çıxma, mən çıxasağam. Ola belə bir gözəl, ola Koroğlu. Ürək soşdu, könül havalandı, sazi döşünə basıb dedi:

Başına döndüyüm gül üzlü xanım,

Xanım, hansı bəxtəvərin yarisan?!

Görsək səni yara oldu siyaram,

Bir de, hansı bəxtəvərin yarisan?!

Siyah saçlar dal gərdənə düzülü,

Qara gözlər xumarlanıb sözülü,

Elə baxma, indi sanım üzülü,

Xanım, hansı bəxtəvərin yarisan?!

Koroğlu haq deyib, haqdan dərs alıb,

Tər məmənə külək dəyib hovlanıb,

Qara gözlər şüx yanaqdan san alıb,

Yoxsa ay qız, bala qonmuş yarisan?!

Koroğlu

Koroğlu oxumağında olsun, sənə kimdən deyim, haman bu qızdan. Bu qız kim ola, kim ola, Qars paşasının qızı Hürü xanım.

- Hürü xanım Koroğlunu aşiq bildi. Bir tərəfdən də ki Koroğlu başladı qaşdan, gözdən deməyə, Hürü xanım ürbəndi saldı üzünə. Qara ipək ürbənd qırmızı yanaqları elə qusaqladı, elə qusaqladı ki, elə bil laləli, nərgizli dağ başına qara duman çökdü. Koroğlu ürəyi belə şeyə tab eləyə bilər? Odu ha sazı basdı döşünə. Dedi:

Oğ run-oğ run tül altından baxan yar,
Qaldır ürbəndini, görüm gül üzün!..
Aşıqları eşq oduna yaxan yar,
Qaldır ürbəndini, görüm gül üzün!..

Vurulmuşam sarmaşıqlı bağına,
Bostanına, şamamalı tağına,
Apar məni yar deyib otağına,
Qaldır ürbəndini, görüm gül üzün!.. .

Koroğluyam, mən sözümdən dönərəm,
Səməndərəm, alışmışam, sönmərəm,
Səndən qeyrəz huri görsəm sevmərəm,
Qaldır ürbəndini, görüm gül üzün!..

Elə bu dəmdə oğlan gəlib yetişdi. Baxdı ki, bəli, Koroğlu ilə Hürü xanım tapışıblar. Ürəyində çox sevindi ki, elə yaxşı oldu. Day mən dayanmayıb gedərəm bazara. Yoxsa axşamdı. Bazar bağlanar, bir şey tapa bilmərəm, Koroğlunun yanında xəsalət olaram. Day nə bilsin ki, bunlar heç bir-birisini tanımlırlar. Nə Hürü xanım Koroğlunu tanıyor, nə də Koroğlu onu. Elə ki oğlan gəlib çatdı, əvvəl-əvvəl əlin döşünə qoyub

Koroğlu

kəmal-ədəblə Hürü xanıma salam verdi. Ondan gülə-gülə Koroğluya işarə elədi. Yanı ki, nesə gördün, bu qoç oğlanı? Gedib ləp özünü gətirdim. Koroğlu soruşdu:

– Ayə, bu qız kim ola?

Oğlan dedi:

– Hürü xanımdı da... Paşanın qızı. Bəs siz hələ bir-birinizi tanımirsiz?

Bu sözdə Hürü xanım da tələsik pənsərədən çəkilib çıxdı eyvana. Elə ağızını açıb danışmaq istəyirdi ki, bir də gördülər, budu, Ərəb Reyhanla paşa atlı bu tərəfə gəlirlər. Qız elə birsə bunu deyə bildi ki:

– Atamgil gəlirlər, tez çəkilin!

Hürü xanım sözünü deyib evə girdi, oğlan da Koroğlunu götürüb tez aradan çıxdı. Elə ki gəlib yetişdilər məssidin qabağına, oğlan dedi:

– San Koroğlu, indi paşagil şəhərdədilər. Day sənə çöldə qalmaq olmaz. Sən zəhmət çək gir evdə otur. Mən də bazara dəyib qayıdaram, gesəni yatarıq, səhər görək nə eləyirik.

Koroğlu razı oldu. Oğlan Koroğlunu gətirdi evə. Oğlanın anası qabağa çıxdı. Xoşgəldin elədi. Yer düzəltdi. Elə ki Koroğlu əyləşdi, oğlan dedi:

– İndi mənə rüsxət ver, bir bazara dəyim, gəlim.

Bunu deyib, oğlan evdən çıxdı. İndi Koroğlu evdə rahatlanmaqdə olsun, sənə kimdən deyim, oğlandan.

Oğlan bazara çatanda dükanlar bağlanmaq üzrə idi. O, qabaqsa özünü verdi bir baqqal dükanına ki:

– Əmi, başına dönüm, tez ol, mənə iki batman düyü ver! Qonağım var.

Düyunü baqqaldan alıb, tökdü torbaya. Dalına alıb özünü yetirdi qəssaba. Gördü yaxşı ət var, amma yaman da basabasdı. Başladı adamları

Koroğlu

o yan-bu yana itələyib özünə yol açmağa. Ona bir yumruq, buna bir dürtmə, axırda adamlardan biri hirsəndi ki:

– Nə olub? Qaçaqaç deyil ki? Dayan da!..

Oğlan dedi:

– Dayana bilmərəm. Alınası şeylərim var. Dükən-bazar bağlanır.

Qonağım var.

Dedilər:

– Nə olsun? Sənin qonağıın göydən-zaddan gəlməyib ki.

Adamlar çox dedilər, oğlan az eşitdi, elə deyişə-deyişə özünü saldı dükana. Samaat gördü yox, bu həyasızlığa salıb almaq istəyir. Qəssaba dedilər ki, ona ət verməsin. Qəssabın da tərs damarı tutdu. Oğlan nə qədər elədisə, dedi:

– Olmaz ki, olmaz. Gərək bu adamın hamısı qurtara, sonra sənə ət verəm.

Oğlanın ələsi kəsilib axırda qəssabın qulağına dedi:

– Evin yixılsın, bilsən ki, mənim qonağıım kimdi, heç belə eləməzsən.

Qəssab da bir dübbənin, adam ələ salanın biri idi.

Soruşdu ki:

– Kimdi qonağıın? De bu saat səni yola salım. Yoxsa Ərəb Reyhandı? Ya paşadı?

Oğlan dedi:

– Yox, onlar deyil. Day heç kəs bilməsin, qonağıım qoç Koroğlu.

Qəssab şaqquşdadı. Dedi:

– Samaat, bunun qonağı Koroğlu imiş.

Hamı gülüştü. Qəssab gülə-gülə dedi:

– Bu saat səni yola salasağam. De görüm, nə qədər ət istəyirsən?

Bir çetvert, ya altı misqal?

Oğlan dedi:

Koroğlu

– Bir çetvert nədi? Sənə ağızında söz deyirəm. Bir batman ət çək!
Gördülər yox, oğlan deyəsən zarafat eləmir. Dalında da düyü-zad var. Qərəz, qəssab oğlanın ətini verib, yola saldı.

Samaatın arasına söz düşdü ki, bəs Koroğlu gəlib Qarsa. Özü də filankəsin evində qonaqdı. De inanan, inanmayan başladı danışmağa. Atalar deyiblər, bir sərr ki, otuz iki dişin arasından çıxdı, day onu saxlamaq olmaz. Bir anda bütün ətrafa səs yayıldı. Xəbərdən-xəbərə, xəbərdən-xəbərə, söz axırda gəlib çatdı Ərəb Reyhanla paşanın qulağına.

Paşa xəbəri eşitsək durdu ayağa ki:

– Qoşun götürüb, gedək tutaq!

Ərəb Reyhan dedi:

– Yox. Buna Koroğlu deyərlər. Elə belə onu tutmaq çətin işdi.

Bütün qoşunu qırıb tələf eləyər, özü də aradan çıxar.

Paşa dedi:

– Bəs nə eləyək?

Ərəb Reyhan dedi:

– Sən heç özünü onda qoyma. Elə bil ki, biz heç bu sözü eşitməmişik. Qoy qaranlıq düşsün. Elə ki hamı yatdı. Gesənin bir yarısı qoşun götürüb, elə yorğan-döşəyinin içində tutarıq. Ayrı heç bir əlası yoxdur.

Ondan Ərəb Reyhan əmr elədi şəhərin ətrafinı çitəmə qoşun tutdu. Özlərinə də tapşırıdı ki, səhərə qədər nə kənardan şəhərə-adam qoysunlar, nə də şəhərdən kənara.

Qoşun o saat şəhərin ətrafinı tutdu. Elə ki tədbirlərini görüb qurtardılar, ondan oturub başladılar gözləməyə. O qədər gözlədilər ki, oldu gesənin yarısı. Ondan durub qoşun götürüb töküldülər evin üstünə. Koroğlu heç bir şeydən xəbəri yox, şirin yuxuda, bir də beş-altı adam töküldü üstünə. Sərasımə yerindən qalxıb onu o yana, bunu bu yana, baxdı ki, ev doludu adamlı. Hamısı da yaraqlı-yasaqlı. Ətrafına baxıb,

Koroğlu

gördü nə qılınsı yerində deyil, nə oxu. De güs verdi yumruğ'a. Birini, ikisini, beşini, onunu; gördü yox, olmayasaq. Dartıb birinin əlindən qılınsını alıb döşəndi otaqdakiların sanına. Axırda ki bir təhər özünə yol açıb evdən çıxdı.

Baxdı ki, həyət doludu. Yolu hər tərəfdən tutublar. Qaranlıq, özü də ki nabələd. Ağzı düşdü bir tərəfə. Nə qədər getdi, nesə getdi bilmədi, bir də onu gördü ki, qabağına balasa bir qapı gəldi. Qoşun da daldan gəlir. Day əlaşı kəsildi, açıb qapını girdi içəriyə. Sən demə, bura minarəyə çıxmaq üçün yol imiş. Day haraya çatasaq? Qoşun da elə bil ki, bilirmiş. O saat kəsdilər qapının ağzını. Koroğlu elə onu bildi ki, qapını çəkdi. Tez əl atıb minarənin pilləkənlərindən bir-iki böyük sal qoparıb saldı qapının dalına. Ondan day orada dayanmayıb, birbaş qalxdı minarənin təpəsinə ki, görsün nə var, nə yox? Xəbər çatdı Ərəb Reyhana ki, bəs Koroğlu çıxdı minarəyə. Ərəb Reyhan o saat əmr elədi. Minarənin dörd ətrafını qoşun bürdü. Koroğlu minarədə, qoşun yerdə başladılar səhəri gözləməyə. İndi bunlar burada gözləməkdə olsunlar, sənə kimdən xəbər verim, bizim oğlandan, yə`ni evin sahibindən. Elə ki qoşun doldu həyətə, oğlan məsələni başa düşdü. Bildi ki, paşalar xəbər tutublar. Özünü itirməyib durdu, qaranlıqda özünü adamların arasına vurub çıxdı küçəyə. De asta qaçan namərddi. Birbaş özünü saldı Hürü xanımın yanına. Hürü xanım da oyaqdı. Hürü xanım onu görsək soruşdu:

- Nə var? Bu nə qoşunkeşlikdi? Yoxsa Koroğludan xəbər tutublar.
- Oğlan əhvalatı danışdı. Hürü xanım dedi:
  - Yaxşı eləyibsən ki, qaçıbsan. Yoxsa sən də ələ keçərdin.
- Sonra oğlana dedi:
  - Yaxşı, düzünü de görüm, Koroğlunun burada olmağını bir adama-zada deməyibsən ki?

Koroğlu

Oğlan bir getdi fikrə. İndi başa düşdü ki, bu işlər hamısı onun öz taqsırıdırı. Əhvalatı nesə ki, olmuşdu, qəssaba nesə demişdi, qəssab samaata nesə demişdi, hamisini danışdı.

Hürü xanım heç bir söz demədi. Dinməz-söyləməz başını saldı aşağıya. Oğlan baxdı ki, vallah, Hürü xanım elə hirslənib, elə hirslənib ki, o nesə deyərlər, bıçaq vursan qanı çıxmaz.

Durdur ayağa ki:

– Mən də gedirəm. Qoy məni də tutsunlar, ikimizi də bir yerdə assınlar. Mən bu namussuzluğ u götürə bilmərəm ki, mənim usumdan o kişi tutulsun, mən sağ qalam.

Hürü xanım dedi:

– Yaxşı, getdin, səni də tutdular. Bundan Koroğluya nə mənfəət olasaq?

Oğlan dedi:

– Bəs nə eləyim?

Hürü xanım dedi:

– Get, gözlə. Elə ki səhər açıldı, şəhərin kənarından qoşunu götürdülər, bir dənə yüksək at minib, özünü yetir Çənlivelə. Əhvalatı xəbər ver.

Söz oğlanın beyninə batdı. Oradan özünü verdi şəhərin kənarına. Bir yerdə gizlənib, o qədər gözlədi ki, şəhər darvazaları açıldı. Bir dənə at minib, özün vurdu yola. İndi oğlan getməyində olsun, sənə deyim Koroğludan.

Elə ki hava yavaş-yavaş başladı bozarmağa, Koroğlu gördü bir usa minarənin başındadı, qoşun da dörd bir tərəfi tutub. Qaldı məəttəl ki, nə eləsin. Aşağı düşsün? Nə yarağı var, nə atı. Burada qalsın, nə vaxtasan qalsın? Ürəyi qubar elədi. Dəlilər yadına düşdü. Dedi:

Misri qılıns əldə təng olanlarım,

Koroğlu

Qoçaq igidlərim yanımda gərək!
Kəsilə kəllələr, boş qala leşlər,
Dal xançallar düşman qanında gərək!

Alıb piyaləni içən sağ ıdan,
Qorxmayın hər yetən qanlı yağı ıdan,
Hoy deyəndə ağır tüplər dağ ıdan
Xan Eyvazım bu gün yanımda gərək!

At sürüb özünü mənə yetirən,
Koroğluya yüz min qulluq bitirən,
Səksən putu bir əlində götürən
Dəmirçioğlu bu gün yanımda gərək!

Qollarına dəmir polad taxdırın,
Düşmanları girvələrdən baxdırın,
Su yerinə qızıl qanlar axdırın
Dəli Həsən bu gün yanımda gərək!

Koroğlu çağırır genə Səfəri,
Yox imiş dünyanın sonu, səməri,
Qıraram dəstəni, vurram nəfəri,
Ərənlərin piri yanımda gərək!

Koroğlu oxuduqsa səhər də yavaş-yavaş açılırdı. Axırda hər tərəf işıqlandı. Sis, duman çəkilib getdi. Koroğlu minarənin başından Çənlibelə tərəf baxdı. Amma hərçi elədi, Çənlibeli görə bilmədi. Dağlar elə bil ki, qəsdən aranı kəşmişdi. Koroğlu dedi:

Koroğlu

Göydən bir süt sona endi,
Aylı dağın arasına.
Yar ki yordan küsər oldu
Ağlar, sizlər, çarası nə?

Qızıl almanı dişləsin,
Ətrafını gümüşləsin,
Yol düşsün, karvan işləsin
Nigar yarın obasına.

Koroğluya olan oldu
Qaynadı peymanam doldu
Dəlilərim məndən oldu,
Dağlar düşdü arasına.

Elə ki səhər açıldı, gün çıxıb dağlara yayıldı uzaqdan, dağların
başının üstündən Çənlibel dağlarının qarlı başları göründü. Bu,
Koroğlunu qubarlandırdı:

Uzaq-uzaq dağ başında
Tala-tala qar görünür.
Nə dəlilər, nə Çənlibel
Nə alagöz yar görünür.

Ətrafım tir, kaman, oxdu,
Dəlilər yanında yoxdu,
Mən yalqızam, düşman çoxdu
Qaçmaq mənə ar görünür.

Koroğlu

Divanə könlüm şad olmaz
Laçın könlüm ovsun almaz,
Baxıram, Eyvaz görünməz,
Dünya mənə dar görünür,

Bu sinəm yaralı düşdü,
Dağların maralı düşdü,
Yar məndən aralı düşdü,
Tərlan uçmaz, sar görünür.

Koroğlunun məlul çağı,
Durulmaz kefi, damağı,
Bar gətirib gürsü bağı,
Dal budaqda nar görünür.

Ərəb Reyhan Koroğlunun belə dərdli-dərdli oxumağıni eşidib çox şad oldu. Paşanı da götürüb. Gəldi minarənin ayağına. Çağırıb dedi:

– Koroğlu, sabahın xeyir olsun! Allah heç kəsin borsunu heç kəsdə qoymaz. Yaxşı yerdə düşübsən əlimə.

Koroğlu dedi:

– Ərəb Reyhan, sənin mənimlə xüsusi haqq-hesabın var. Day bu qoşunu-zadı niyə yiğibsən bura? Yol ver düşüm, vuruşaq. Ya sənə verən allah, ya mənə.

Ərəb Reyhan dedi:

– Yox, Koroğlu! Bu da olmadı keçən səfərki. Mən indi səni sağ-salamat oradan düşürtsəm hamı mənə axmaq deyər.

Koroğlu dedi:

– Bəs fikrin nədi?

Ərəb Reyhan dedi:

Koroğlu

– Fikrim odu ki, gərək özün təslim olasan, çıxıb orada qollarını bağlayalar, sonra düşürdələr aşağıya.

Koroğlu tez dedi:

– Yaxşı, təsliməm. Çix, bağ la qollarımı.

Ərəb Reyhan dedi:

– Yox, mən yox. Mən oraya çıxmaram.

Koroğlu dedi:

– Yaxşı, buyursun, kim çıxır, çıxsın.

Ərəb Reyhan baxdı ki, bu doğrudan da axmaq fikirdi. Heç kəs qorxudan oraya çıxmaz. Əmr elədi kamandarlar gəldilər. Koroğlu baxdı ki, Ərəb Reyhan onu oxa basmaq istəyir. Dedi:

– Ayə, mən səni bir ağıllı adam bilirdim. Amma sən lap sarsaqmışsan. Yaxşı, mən minarənin içini girəndən sonra ox mənə nə eləyəsək!

Ərəb Reyhan gördü yox, bu da axmaq fikirdi, Koroğlu doğru deyir.

Dedi:

– Yaxşı, eybi yoxdu. Ox da atmarıq. Elə sən otur orada, biz də dayanaq burada. Axırda asından, suzundan ölürsən, leşinə sahib olarıq.

Koroğlu baxdı ki, bu çox pis tədbirli. Əgər doğrudan belə eləsələr, asından, suzundan ölüsək. Getdi fikrə ki, nə eləsin. Çox götür-qoydan sonra gördü ki, qorxutmaqdan başqa çarəsi yoxdu. Dedi:

– Yaxşı, sən məni o qədər axmaq hesab eləyirsən ki, mən tək-tənha durub gələm buraya. Mənim adamım indi Çənlibelə çatıb. Çox çəkməz ki, yeddi min yeddi yüz yetmiş dəli alar Qarsın üstünü. Görüm onda nə eləyəsəksiz.

Bu sözdən paşa da, Ərəb Reyhan da düşdülər qorxuya. Paşa elə bil yatmışdı, ayıldı. Çağırıldı ki:

– Ayə, bir baxın görün o qarının oğlu haramzada haradadı? O heç mənim gözümə dəymədi. Bəlkə elə onu göndərib xəbərə.

Koroğlu

Düşdülər ora oğlan, bura oğlan, oğlan hayanda idi? Tapa bilmədilər ki, tapa bilmədilər. Məsələ ləp aydın oldu. Paşa tutdu Ərəb Reyhanın yaxasından ki:

– Tez ol, nə eləyirsən, elə! Dəlilər şəhərə dolsa, daşı daş üstündə qoymazlar.

Ərəb Reyhan əmr elədi, külüngçülər, qazmaçılar gəldilər, hökm elədi ki, bu saat başlayın minarənin dibini qazmağa. Onda ya özü qorxudan təslim olar, ya da ki minarəylə bir yerdə yixilib ölər. O öləndən sonra dəlilərlə danışmaq asandı.

Külüngçülər başladılar minarənin dibini qazmağa. Koroğlu gördü yox, iş şüluxlaşdı. Fikirləşdi ki, eybi yoxdu. Qoy qazsınlar. Elə ki gördüm minarə doğrudan da yixılır, düşüb duraram ləp aşağı idə, qapının yanında. Görək ondan sonra kim peşman olasaq. Əgər buradan salamat çıxaram, mən bilərəm neylərəm.

Bəli, külüngçülər qazımaqdə olsunlar, Koroğlu da gözləməkdə; eşit, indi sənə kimdən deyim, oğlandan.

Oğlan atı elə sürmüdü ki, Çənlibelin ətəyinə çatanda, at yixilib çatladı. Dəlilər pusqudan çıxıb onu tutdular, birbaş Çənlibelə gətirdilər. Dəli Həsən soruşdu:

– Kimsən? Haradan gəlirsən?

Oğlan bütün əhvalatı nesə ki biz bilirik, başdan ayağa danışdı. Özü də başladı ağı layıb yalvarmağa ki.

– Tez olun! Yoxsa Koroğlunu öldürərlər.

Dəlilər Nigar xanımdan soruştular:

– Nigar xanım, söz sənindi. De görək, nesə eləyək?

Nigar xanım dedi:

– Bu saat Çənlibeli başsız qoymaq olmaz. Mən deyirəm belə eləyək. Dəli Həsən min dəli ilə öz yerində qalsın. Dəmirçioğlu da min dəli ilə öz yerində. Qalan dəliləri Eyvaz götürüb Koroğlunun dalınsa getsin.

Koroğlu

Ondan üzün Dəli Həsənə tutub soruşdu:

– Sən nə deyirsən?

Dəli Həsən də, Dəmirçioğlu da, Eyvaz da, hamısı Nigar xanımın fikrini bəyəndi. O saat dəlilər atlandı. Bizim oğlana da bir at verdilər, mindi, düşdü qabağa. De sürhasür, sürhasür, gəlib yetişdilər Qarsın ətrafına. Eyvaz dedi:

– Biz əgər belə şəhərə girsək, Koroğluya xətər yetirərlər.

Hökm elədi, dəlilərdən yeddi yüz nəfər ayrıldı. Hər yüzü verdi bir dəstəbaşıya. Yüz nəfər də özü götürdü. Qalan dəlilərə tapşırıldı ki, şəhəri mühəsirəyə alıb gözləsinlər. Dava qızışanda hər tərəfdən dolsunlar. Yeddi yüz dəli, altı dəstəbaşı, bir də oğlan dördəmə, siyirməqılıns atları sürdülər şəhərə. Keşikçiləri qoymadılar ki, nəfəs alsınlar. Keçib girdilər şəhərin içində. Hər dəstə başladı bir küçə ilə getməyə. Eyvaz özü də oğlanı götürüb, yüz nəfər dəli ilə düşdü küçələrin birinə. Bu küçə hansı küçə ola, hansı küçə ola, haman o küçə ola ki, Koroğlu gedib Hürü xanımı rast gəlmışdı. Elə bir az at sürü müşdülər, Hürü xanımın imarəti göründü. Oğlan baxdı ki, Hürü xanım durub pənsərədə yollara baxır. Tez ata bir taziyanə çəkib özünü yetirdi onun bərabərinə ki:

– Hürü xanım, müştuluğumu ver! Xan Eyvazın özünü dəlilərlə gətirmişəm. Bu saat Ərəb Reyhana bir toy tutsunlar ki...

Hürü xanım belə baxanda gördü budu, siyirməqılıns bir dəstə atlı gəlir ki, hərəsi min sana dəyər.

Amma qabaqlarında bir oğlan gəlir, bir oğlan gəlir ki, elə bil on dörd gesəlik aydı. Bildi ki, bu xan Eyvazdı. Hürü xanım Eyvazın tə`rifini çox eşitmışdı. Amma özünü heç görməmişdi. Baxdı ki, vallah, bu bir oğlandı, bir oğlandı Yusif-zad nədi bunun yanında. Bir ürəkdən min ürəyə vuruldu Eyvaza. Qara saçlardan üç tel ayırib, basdı turuns məmələrin üstünə. Dedi:

Koroğlu

De, sən handa, bura handa,
Adı bəlli xan Eyvazım?!
Misri qılıns durmaz qında,
Adı bəlli xan Eyvazım!

Soşar dəli könül, soşar,
Soşuban həddindən aşar,
Xan tərpənər, qoşun qaçar,
Adı bəlli xan Eyvazım!

Bəlkə gəlmisən sorağ a,
Daşın atılar irağ a,
Hürü aparsın otağ a,
Adı bəlli xan Eyvazım!

Söz tamama yetişdi. Aldı Eyvaz onun savabında dedi:

Uzaq ellərdən gəlmışəm,
Dindirmə, məni dindirmə!
Yarı mənzildə qalmışam,
Dindirmə, məni dindirmə!

Mən bülbüləm, gülüm alam,
O dərddən saralıb, solam,
Bir ağası itmiş qulam,
Dindirmə, məni dindirmə!

Seçmərəm sultani, xanı,
Axıdaram qızıl qanı,

Koroğlu

Eyvaz, qoç Koroğlu hanı?
Dindirmə, məni dindirmə!

İndi eşit Koroğludan. Külüngçülər minarənin dibini o qədər qazmışdılar ki, minarə az qalırkı yixılsın. Koroğlu işi belə görüb, düşüb ləp aşağıda kəşmişdi minarənin qapısını. Elə bu dəmdə bir də qulağına bir səs gəldi. Diqqətlə qulaq verib gördü oxuyan Eyvazdı. Hər şey yaddan çıxdı. Nə qorxu qaldı, nə hürkü. Dik çıxdı minarənin başına. Sevindiyindən bir dəli nə`rə çəkib dedi:

Şükür olsun bir allaha,
Bu gələn Eyvaz səsidi.
Məni yadına salıbdı,
Bu gələn Eyvaz səsidi.

Girər meydana xan kimi,
Dolar gözləri qan kimi,
Bir alıştı tərlan kimi,
Bu gələn Eyvaz səsidi.

İndi bağ ladər qolunu,
Qırar sağını, solunu,
Yada salıb Koroğlunu,
Bu gələn Eyvaz səsidi.

Koroğlu hələ sözünü tamam eləməmişdi ki, şəhərdə vurhavur qopdu. Ərəb Reyhan belə baxanda gördü vallah, budu, bir dəstə siyirməqilins atlı elə gəlir, elə gəlir ki, elə bil bir dəstə tərəndə ördəyə, qaza gəlir. Tez keçdi meydanın bu biri tərəfinə ki, qoşun böyüklərini

Koroğlu

çağırsın. Baxdı ki, bir belə dəstə də bu tərəfdən gəlir. Belə dönəndə gördü budu, bir dəstə atlı da bu biri küçədə, olar bir üç-dörd yüz əsgəri qatıb qabağına qarğıa-quzğun kimi qova-qova gətirir. Ərəb Reyhan özünü itirdi. Bilmədi nə eləsin. Elə bu dəmdə Qars paşasının qoşun böyüyü özünü yetirdi ki:

– Nə durubsunuz? Dəlilər şəhərə ətdən divar çəkiblər. Başınızın çarəsini eləyin.

Ərəb Reyhan dedi:

– Görürəm. Qoy gəlsinlər. Sən qoşunu hazır saxla! Elə ki, onlar gəlib buraya doldular, sən dallarını kəs!

Qoşun böyüyü dedi:

– Nə dallarını kəs? Bunlar nədi ki? Beş-altı min dəli şəhərin ətrafını tutub. Bunlar elçilərdi belə gəlirlər.

Ərəb Reyhan baxdı ki, bir su içim saatda dəlilər meydanın ətrafını aldılar.

Bu dəmdə bir dəli nə `rə səsi gəldi. Ərəb Reyhan döndü ki, budu bir dəstə gəlir, qabaqlarında da Eyvaz.

Eyvaz Ərəb Reyhanı görsək tanıdı. Dedi:

Ya budu ki, bu saat Koroğlunu ver, ya budu ki, bir hay vurub şəhərin torpağıını torba ilə daşıtdırasağam.

Ərəb Reyhan da igid adam idi. Yeridi qabağ a dedi:

– Eyvaz, Koroğlu bax, odu minarədə.

Eyvaz belə baxanda Koroğlunu gördü. Ərəb Reyhan dedi:

– İndi bura bax.

Bunu deyib Ərəb Reyhan minarənin dibinə işaretə elədi. Eyvaz baxdı ki, minarə elə handa-handadı yixılsın. İki yüzəsən əli külünglü adam da hazır dayanıb əmr gözləyir. Ərəb Reyhan dedi:

– Koroğlu mənim əlimdədi. Birsə dəfə işaretə eləsəm minarə gedəsək. İndi sən gəlmisən onu qurtarmağa. Yaxşısı budu ki, nə sənin

Koroğlu

qoşunun qırılsın, nə də mənim. Gəl bu meydanda ikimiz vuruşaq, sən məni öldürdün, Koroğlu da sənin, hər şey də sənin. Nə eləyərsən özün bilərsən. Yox, mən səni öldürdüm, genə də nə eləyərəm özüm bilərəm.

Eyvaz bir Ərəb Reyhana baxdı, bir dönüb Koroğluya baxdı, bir də belə dönəndə baxdı ki, Hürü xanım gəlib meydanın bir tərəfində dayanıb bunlara baxır. Elə bil dünya-aləm Eyvazın başına fırlandı. Bir dəli nə `rə çəkib meydanı dolanmağa başladı. Koroğluda minarədən baxırdı. Gördü yox, deyəsən Eyvaz vuruşmaq istəyir. Koroğlu Ərəb Reyhanın güsünə bələd idi. Bilirdi ki, Eyvaz onun öhdəsindən gələ bilməyəsək. Odu ki, qışqırıb dedi:

– Eyvaz, nəbada meydana girəsən. Əgər igiddi qoy mənnən vuruşsun.

Gördü yox, Eyvaz heç eşitmır. Dedi:

– Ayə, minarənin yixılmağından mənə ziyan yoxdu. Qorxma, qoy uçursunlar.

Eyvaz hara, söz eşitmək hara? Elə idi, elə idi ki, dönmüşdü bir aslan balasına, zənsir gəmirirdi. Bir dəfə meydanı gərdiş eləyib üzünü tutdu Ərəb Reyhana. Dedi:

Mərdsən, gəl meydana, paşa!

Savaşaq indi sənnən mən.

Gör güsümü, eylə haşa,

Savaşaq indi sənnən mən.

Götürrəm əlimə nizə,

Mərdlər əhsən desin bizə,

Duraq meydanda üz-üzə,

Savaşaq indi sənnən mən.

Koroğlu

Demə mənə bu hədyanın,
Yəqin bil ki, allam sanın,
Qılınsla tökərəm qanın.
Savaşaq indi sənnən mən.

Gərək dost, düşmanım seçəm,
Çətin olar qorxam, qaçam,
İstərəm ki, meydan açam,
Savaşaq indi sənnən mən.

Mən Eyvazam, durmuşam mərd,
Yaman ürəyə ollam dərd,
İgidənsə ol meydangərd,
Savaşaq indi sənnən mən.

Eyvaz sözünü tamam eləyib atı vurdu, Ərəb Reyhan da öz atını sövlana gətirdi. Koroğlu gördü day ayrı əlas yoxdu, bir dəli nə`rə çəkib dedi:

Eyvazım minəndə Dürat belinə,
Gərək göydə quşlar qanad saxlasın.
Dava günü hər kim düşsə əlinə,
Qabağında diz çökübən ağ lasın.

Ş iğ iyib düşmana qəddini bükər,
Girəndə şəhərə bürs-barı sökər,
Paşalar başında ası turp əkər,
İgid gərək zərbəsini haxlasın.

Koroğlu

Mərd böyüüb mərd ağası, mərd xanı,
Tutasaq şöhrəti sümlə-sahani,
Gəzəsək Misiri, Şamı, Osmani,
İgid gərək qabağında tablasın.

Qərəz, Ərəb Reyhanla Eyvaz başladılar davaya. Şəspərdən, gürzdən murad hasil olmadı, əl elədilər qılınsa. Qılınlar sindi, töküldü, əl elədilər nizəyə, nizədən də kar çıxmayanda atdan düşüb başladılar güstüyü. İlan kimi sarısdılar bir-birinə. Kotan kimi başladılar meydanın torpağını sökməyə. Eyvaz savan, bərkə-boşa düşməmiş adam, Ərəb Reyhan min ilin pəhləvanı. Day, o nesə deyərlər, pəhləvanlıq elminin bir dəlmə-deşiyi yox idi ki, Ərəb Reyhan oraya baş vurmamış ola. Neçə-neçə adlı pəhləvanlar basmışdı. O nesə deyərlər, ad çıxartmışdı. Girələyib Eyvazın çiyin damarlarını saldı çənginə. Eyvazın gözləri başladı qaralmağa. Elə bil ki, dünya-aləm durdu başına hərlənməyə. Koroğlu baxdı ki, Eyvaz gedir. Ürəyi tablamadı. Elə bir nə'rə çəkdi ki, dağ-daş titrədi, dedi:

Sanım Eyvaz, gözüm Eyvaz,
Bir bəri dön, bax bu yana!
Amandı, qoç dəlilərin
Qoyma dönsün qəlbə qana!

Ondan üzünü meydanda duran Hürü xanıma tərəf tutub dedi:

Dayanıbdı o, xan kimi,
Baxır sənə sultan kimi,
Qalx, alısı tərlan kimi
Təzədən gir bu meydana!

Koroğlu

Qılınsın ağızı zağlıdı,
Dostunun yolu bağlıdı,
Koroğlu qəlbi dağlıdı,
Qoyma batsın çən dumana!

Elə bil ki, Koroğlunun sözlərindən Eyvaza qüvvət gəldi. Bir güs verib Ərəb Reyhanın əlindən qurtardı. Dəlilərin əhsən səsi göyə usaldı. Eyvaz bir dəfə meydani hərlənib dedi:

Koroğlu buyurub buyruğ u,
Gərək mən sənin, mən sənin.
Çəkib qopardam boynunu
Gərək mən sənin, mən sənin.

Bir as qurdam, gəldim bura,
Əyri qılıns boynun vura,
Gözaltını alam sora
Gərək mən sənin, mən sənin.

Eyvazam, gərək yetirəm,
Hürüyə qulluq bitirəm.
Adın dünyadan itirəm
Gərək mən sənin, mən sənin.

Sözünü qurtarıb qızmış nər kimi özünü atdı Ərəb Reyhanın üstünə. Elə birinsi həmlədə Ərəb Reyhanı vurub sərdi yerə. Day aman verməyib düşdü üstünə. Bu dəfə də Eyvaz Ərəb Reyhanın çiyin damarını keçirtdi barmaqlarına. Ərəb Reyhanın ağızı başladı köpüklənməyə, Koroğlu işi belə görəndə dedi:

Koroğlu

Yaxşı yerdə axşamladın,
Ərəb oğlu, Ərəb oğlu!
Boynuna kəfən doladın,
Ərəb oğlu, Ərəb oğlu!

Döyül bir də bas verəsi,
İndi alar san kirəsi,
Sənsən yer-yurdun birəsi,
Ərəb oğlu, Ərəb oğlu!

Tanı Koroğlu soyunu,
Gör sida təki boyunu,
Açıdı başına oyunu,
Ərəb oğlu, Ərəb oğlu!

Eyvaz birdən Ərəb Reyhanın çıyıllarını buraxıb yapışdı bel kəmərindən. Bir «ya mədəd!» – deyib dik qaldırdı göyə, vurub yerə, çökdü sinəsinə.

Meydan qarışdı bir-birinə. «Əhsən, əhsən!» səsində qulaq tutuldu. Koroğlu minarədən üzün Ərəb Reyhana tutub dedi:

Usa dağların başında
Duman olu, çiskin olu.
Qar yağ iban girdə bağlar
Ası yellər əskin olu.

Bir igidin zatı olsa,
Qolunun qüvvəti olsa,

Koroğlu

Meydan görmüş atı olsa,
Zülfüqarı kəskin olu.

İgidə yoldaş olmasa,
Bir qoşuna baş olmasa,
Hu deyib savaş olmasa,
Ağır leşgər basqın olu.

Alısı quşlar əllərdə,
Ovlağı olar göllərdə,
Qərib igid yad ellərdə
Dinə bilməz, miskin olu.

Ögünmə quzum, ögünmə,
Daşlar alıban dögünmə,
Hu deyib meydana girmə,
Əl var əldən üstün olu.

Bunu deyib, Koroğlu Eyvaza işarə elədi. Eyvaz xənsəri çəkib dayandı Ərəb Reyhanın boğazına. Ondan döndü Koroğluya tərəf ki, görsün onun fikri nədi. Koroğlu dedi:

- Eyvaz, mən bir dəfə onu mərdlikdə basıb, mərdliklə də buraxmışdım. Amma o bunun əvəzində mənə namərdlik elədi. Namərd də gərək bu dünyada yaşamasın.

Eyvaza elə bu söz bəs idi. Bayaq ha xənsəri çəkib, başı leşdən elədi, leşi başdan.

Koroğlu

O saat dəlilər minarənin qapısını açdılar. Koroğlu çıxdı bayırə. Ərəb Reyhanın qoşunu sərkərdələrini ölmüş görüb təslim oldular. Dəlilər hamısı doldular şəhərə.

Paşanı nə qədər axtardılar, tapa bilmədilər. O nesə deyərlər, oldu bir parça yağılı əppək çəkildi göyə.

Koroğlu dedi:

– Eybi yoxdu. Bu da bir sür igidlikdi. Bu sür adamların igidliyi ondu. Doqquzu qaçmaqdı, biri heç gözə görünməmək. Day axtarmayın!

Qərəz, dəlilər atları mindilər. Hamı hazırlandı. Koroğlu hay vurdu ki, yola düşsünlər. Dəstə hərəkətə gəldi. Koroğlu baxdı ki, Eyvaz hələ heç ata minməyib. Heç deyəsən minmək fikrində də deyil. Soruşdu ki:

– Eyvaz, nə gözləyirsən? Niyə minmirsən?

Eyvaz savab vermədi. Koroğlu bir də soruşdu. Eyvaz yenə də savab vermədi. Koroğlu üçünsü dəfə soruşanda Eyvaz sazi götürdü. Gözlərini dolandırıb bir dəfə ətrafa baxdı, dedi:

Usa dağların başında
Ala-dəmgil qar görünür.
Mənim bu dəli könlümə
Bir alagöz yar görünür.

Göründü dostumun kəndi,
Əməydim ləbindən qəndi,
Açıldı köksünün bəndi,
Qoynunda süt nar görünür.

Koroğlu dönüb Eyvazın baxdığı tərəfə baxanda nə gördü? Gördü Hürü xanım qulaş saçları töküb gerdəninə, boynunu qoyub ciyninə, elə

Koroğlu

baxır, elə baxır, elə bil bir dənə yaralı seyrandı. Koroğlu məsələni başa düşdü. Elə bu fikirdə idi ki, nə eləsin.

Eyvaz aldı sözün o biri xanəsini, dedi:

Mən Eyvazam, dözəmmərəm,
Al geyinib bəzənmərəm,
Çənlibeldə gəzənmərəm,
Dünya mənə dar görünür.

Məsələ Koroğlu üçün aydın oldu. Day fikirləşməyə yer qalmadı. Ata bir qırmans vurdu, Hürünün yanına çatanda əlini uzadıb dik götürdü, qoydu tərkinə, düzəldi yola. Eyvaz da qalxıb atı mindi, düşdü Koroğlunun dalına.

Qərəz, dəstə şəhərdən çıxıb Çənlibelə tərəf yola düzəldi. Bir az getmişdilər, bir də baxdılardı ki, oğlan, tərkində də bir nəfər gedir. Koroğlu çatıb soruşdu:

– Dostum, sən hara?

Oğlan dedi:

– Çənlibelə. Day bundan sonra mən Qarsda duruş gətirə bilmərəm.

Koroğlu dedi:

– Bəs o tərkindəki kimdi?

Oğlan dedi:

– Anamdı. Elə yerli-dibli birdəfəlik köçürəm.

Bəli, orda uzun-uzun yol ilə, burda müxtəsər dillə, dəstə gəlib Çənlibelə çatdı.

Day pişvaz, nə pişvaz. Görüş, nə görüş... Koroğlu hökm elədi Hürü xanımın ayağının altında yeddi yüz yetmiş yeddi qurban kəsdilər. Koroğlu dedi:

Koroğlu

– Gərək Eyvaza elə bir toy eləyəm ki, ruzigarın gözü belə toy görməmiş ola.

Dəlilər dedilər:

– Koroğlu, indi toy vaxtı deyil.

Koroğlu dedi:

– Elə əsil toy vaxtı indidi. Hasan paşa istəyirdi ki, Bolu bəyin, bir də Ərəb Reyhanın əli ilə iş düzəltsin. Bolu bəyi darmadağın eləyib, nişanlısı Dünya xanımı gətirmişəm. Ərəb Reyhanı da səhənnəmə vasil eləyib, Hürü xanımı gətirmişəm. İnşaallah Toqatı da dağıdırıb Hasan paşanın özünü Çənlibelə gətirəsəyəm.

Məslis quruldu, toy başlandı. Koroğlu baxdı ki, Eyvaz məslisdə yoxdu. Soruşdu:

– Hanı Eyvaz?

Dəli Həsən dedi:

– Axır adət var. Sən onun atasısan. Sən rüsxət verməsən o gəlməz.

Koroğlu sazı basdı döşünə. Dedi:

Çağırın Eyvazı, gəlsin məslisə
Verin şirin badə, sana nuş olsun!
Qurun nərtaxtanı, gəlin oynayaq,
Atın ağ zərləri şəsi beş olsun!

Bir xələt biçərəm Eyvaz boyundan,
İnsimərəm xasiyyəti-xoyundan,
Kəsin tunsulardan, qırın qoyundan,
Yeyin dəlilərim, keflər xoş olsun!

Usa dağlar başın almasın duman,
Koroğlu könlünə gəlməsin güman,

Koroğlu

Verrəm o igidə beş yüz min tümən,
Qansırgada gələn qanlı baş olsun!

Dəli Həsən ilə Dəmirçioğlu Eyvazı gətirdilər məslisə. Koroğlu bir Eyvaza baxdı, bir boy-buxununa, şəsti-bəstinə nəzər saldı. Paltar, geyim, yaraq, yasaq, durna teli də başında.

Koroğlunun ürəyi atlandı. Sazı basdı döşünə, dedi:

Geyinib əlvan sərasər,
Yaşıl üstdən allar Eyvaz!
Qanlı qəmzən gündə eylər
Hay demədən qanlar, Eyvaz!

Hüsnün aydan aldı bası,
Gün üstə qoydu xərası,
Şəkər təlxdi, nabat ası,
Ləblərindi ballar, Eyvaz!

Koroğluyam, mən də varam,
Olmaز qənimə yalvaram,
Çaharguşə sümlə alam.
Sənə qurban mallar, Eyvaz!

Söz tamama yetdi. Koroğlu Eyvaza yer göstərdi. Elə bu dəmdə xəbər gəldi ki, Nigar xanım izin istəyir, Hürü xanımı məslisə gətirsin. Koroğlu izin verdi. Xanımlar Hürü xanımı gətirdilər məslisə, Koroğlu baxdı ki, Hürü xanım heç vazdan geri qalan deyil. Nigar xanım Hürünü bir geyindirib, kesindirmişdi, bir zinət vermişdi ki, gəl görəsən.

Koroğlu

Hürü xanım Koroğlunu görəndə utandı, gəlinlik tellərini yiğışdırıldı.
Koroğlu ayaq a durub, sazı götürdü, özü dövran açıb məslisə girdi, dedi:

Hürü, allahı sevirsən,
Qoy tökülsün şux tellərin!
Gəl saxlama dal gərdəndə,
Qoy tökülsün şux tellərin!

Sən bir yaşılbəş sonasan
Baissən min bir qana sən.
Nə ola sözüm anasan,
Qoy tökülsün şux tellərin!

Koroğlunun dirliyilə
Dəlilərin birliyilə,
Xan Eyvazın ərliyilə
Qoy tökülsün şux tellərin!

Deyirlər ki, Eyvazın toyu düz qırx gün, qırx gesə çəkdi. Hasan paşa
Ərəb Reyhanın qırxını verən gün Eyvaz da Hürü xanımla murad verib,
murad aldı.

KOROĞLUNUN DƏRBƏND SƏFƏRİ

İndi sənə haradan deyim, nədən deyim, Koroğlunun savan
vaxtlarından deyim.

Koroğlu

Ustad deyir ki, Koroğlunun hələ savanlıq günləri idi. Təzəsə Dəli Həsənlə arxa-arxaya verib Çənlibeldə yurd-yuva salmışdı. Dəlilər təzə-təzə başlarına yiğisirdi. O vaxtlar Koroğlunun çox uzaq yerlərə səfəri olmazdı. Amma ki Çənlibel karvan yolunun üstündəydi deyin, Koroğlunun sədası hər yerə yayılmışdı. Hər yerdə adı bəllənmişdi.

Günlərin bir gündündə dəlilər Koroğlunun başına yiğilmişdilər. Hərə öz gördüyündən, öz eşitdiyindən söhbət edirdi. O danışdı, bu danışdı, Dəmirqapı Dərbənd ellərindən gəlmış bir dəli var idi, növbət gəlib ona çatdı.

Koroğlu soruşdu:

– De görək, sən haradan deyəsəksən? Deyirlər Dəmirqapı Dərbənd çox tə`rifli yerdii.

Dəli dedi:

– Koroğlu, nesə ki eşitmisin, eləsə də var. Dəmirqapı Dərbənd özgə aləmdi. Orada tə`rifli şey çoxdu. Amma ki bunların heç birisi tə`rifdə Mö`minə xanımıma çata bilməz.

Koroğlu soruşdu:

– Mö`minə xanım kimdi?

Dəli dedi:

– Mö`minə xanım Dərbənd paşası Ərəb paşanın qızıdır.

Dəli Mö`minə xanımı o qədər tə`riflədi ki, onun gözəlliyindən, ığidliyindən o qədər danışdı ki, Koroğlu görməzə-bilməzə vuruldu Mö`minə xanıma.

Elə ki dəlilər dağıldılar, Koroğlu Dəli Həsənlə aranı xəlvət eləyib öz fikrini ona açdı. Dəli Həsən də Koroğlunun fikrinə razı oldu. İş belə olanda Koroğlu qalxdı ayağa, geyindi, kesindi, Çənlibeli, dəliləri Həsənə tapşırıldı, özü də Qıratı minib, Dərbəndə tərəf yola düşdü.

Günə bir mənzil, təyyi-mənazil, o nesə deyərlər, təpələr aşdı, dərələr keçdi, mənzildən ötüb mənzilə düşdü, günlərin bir gündündə gəlib

Koroğlu

Dərbəndə çatdıq. Dəmirqapı Dərbənd Koroğlunun çox xoşuna gəldi. Əvvəl-əvvəl başladı atın üstündə şəhəri gəzməyə.

Samaat baxdı, vallah, şəhərə bir oğlan gəlib, bir oğlan gəlib ki, elə bil Zal oğlu Rüstəmdi. Hay düşdü şəhərə. Samaat yiğışdı Koroğlunun tamaşasına. O qədər oldu ki, axırda bu səda gedib çatdı Ərəb paşanın qulağına. Ərəb paşa vəziri göndərdi ki:

– Get, onu çağır, gəlsin mənim yanımı.

Vəzir gedib Koroğlunu tapdı, paşanın yanına gətirdi. Ərəb paşa Koroğluya yer göstərdi. Elə ki, Koroğlu əyləşdi. Ərəb paşa üzün ona tutub soruşdu:

– İgid, de görüm kimsən? Buraya nə üçün gəlibssən?

Koroğlu dedi:

– Ərəb paşa, o şey üçün ki mən gəlmışəm, onu dil ilə demək olmaz. Əgər izin versən, saz ilə deyərəm. Ərəb paşa dedi:

– İzindi, de!

Koroğlu üçtelli sazı basdı döşünə, dedi:

Ərəb paşa, sənə bir ərz eləyim,
Yerim xəbər alsan, Muradbəyliyəm.
Yağı düşman mənnən qovğa başlasa,
Misri qılıns əldə gərək teyləyəm.

Bağ bəsləyib, qızıl gülün dərməsən,
Dərib, dərib, yaylıq üstə sərməsən,
Mətləbə gəlmışəm, mətləb verməsən,
Sığal verib misri qılıns sovlayam.

Üz tutmuşam bu diyara gəlmışəm,
Çənlibeldən bir ilqara gəlmışəm,

Koroğlu

Koroğluyam, nazlı yara gəlmışəm,
Gərək gözəlləri seçib soylayam.

Söz tamama yetişdi. Ərəb paşa Koroğlunun özünü görməmişdi.
Amma igidliyindən, qoçaqlığından çox eşitmişdi.

Dedi:

– İgid, belə ki deyirsən, olmaya sən Çənlibelli qoç Koroğlusən?

Koroğlu dedi:

– Bəli. Oyam ki varam.

Ərəb paşa dedi:

– Sən bizim bu ellərə çox xoş gəlmisən. Amma ki bir əməlli-əməlli
məni başa sal görüm, nə istəyirsən?

Koroğlu yenə də sazı basdı döşünə, dedi:

Bizdən salam olsun Ərəb paşaya,
Səndən istədiyim bir zənan ola.
Ortalığa heç salmaya asılıq,
Dili şirin, özü mehriban ola.

Ər məhəbbətində ola mö`təbər,
Kərgədan bədənli, ağ maya dilbər,
Mərd meydanda bir igidə bərabər,
Doğduğu hünərli bir oğlan ola.

Qaşı səllad ola, kirpiyi almaz,
Hərdəm arsız-arsız danışib gülməz.
Ərə yalan deyib gap-gilay bilməz,
Qonumla, qonşuya doğru, tən ola.

Koroğlu

Koroğluyam, namərd keçməz yanımdan,
Mərd kimsəni çox istərəm sanımdan.
Ondan igid törər, qalmaz qənimdən,
İstər qırğıın düşə, yüz min qan ola!

Ərəb paşa mətləbi başa düşdü. Bildi ki, Koroğlu qızı Mö`minə xanımı istəyir. Sazı Koroğlunun əlindən aldı, dedi:

Bizdən salam olsun qoç Koroğluya!
Bizim qızlar yaman odyanar olur.
Ram oluban hərgiz mərdlə uyuşmaq,
Özü bədxoy, dili zəhrimar olur.

Birini deyərsən, beşini deyər,
Ası üz göstərsən, beynini yeyər,
Hərdən qeyzə gəlsə ərini döyər.
Ər məhəbbətində sitəmkar olur.

Gəl otur deyərsən, gəlib oturmaz,
Daştülək atlartək kəmənd atdırmas,
Könlü yoxsa, biləyindən tutdurmas,
Qonuma, qonşuya bəd təhər olur.

Bulqasını çəkməz sultandan, xandan,
Rəngi qaçmaz səngdən, savaşdan, qandan,
Ondan igid törər qalmaz meydandan,
Meydanlar içində hər vaxt var olur.

Koroğlu dedi:

Koroğlu

– Paşa, mənə də elə belə bir qız lazımdı.

Koroğlunun belə mərd-mərdanə danışmağı Ərəb paşanın xoşuna gəldi. Vəziri, vəkili yığıdı. Məsləhət elədi. Onlar da razı oldular.

Ərəb paşa Mö`minə xanıma adam göndərdi. Mö`minə xanım da savab verdi ki, atam külli-ixtiyardı; nesə məsləhət görürsə, elə də eləsin.

Bəli, tədarük görüldü. Toy, düyun, Mö`minə xanımı verdilər Koroğluya. Koroğlu bu qalmaq ilə düz qırx gün Mö`minə xanımın yanında qaldı. Elə ki qırx gün tamam oldu, Koroğlu dedi:

– Mö`minə xanım, day bu qədər qaldıq bəsdi. İndi yavaş-yavaş hazırlaş, gedək Çənlibelə.

Mö`minə xanım dedi:

– Mən atamın torpağından çıxıb heç bir yemə getmərəm.

Koroğlu hər nə qədər elədisə, Mö`minə xanım yox dedi ki, yox dedi. Koroğlu gördü olmayıasaq. Axırda bazubəndini açıb verdi Mö`minə xanıma. Dedi:

– Mən gedirəm. İndi ki, sən getmirsən, onda al bu bazubəndi saxla! Əgər qızım oldu, satıb xərslik edərsən, yox, əgər oğlum oldu, bağlarsan qoluna, gəlib məni tapar.

Bunu deyib, Koroğlu halal-hümmət elədi, görüşdü, Qıratı minib geri Çənlibelə qayıtdı. Dərilər yenə də Koroğlunun başına yığıldılar.

Dəli Həsən soruşdu ki:

– Koroğlu, bəs niyə tək qəlibssən?

Koroğlu aldı sazi, basdı döşünə, dedi:

Sanım Həsən, gözüm Həsən,

Dil vermədi yar, nə deyim?

Sənə qurban özüm, Həsən,

Könlümdə ah-zar nə deyim?

Koroğlu

Ayrılanda sandan oldum,
Mən dindən, imandan oldum,
Həm sultandan, xandan oldum,
Dünya mənə dar, nə deyim?

Koroğluyam, məlul düşdüm,
Qürbət eldə zəlil düşdüm,
Mö`minəyə dəlil düşdüm,
Tərlan olmaz sar, nə deyim?

İndi Koroğlu öz dəliləri ilə qalsın Çənlibeldə, sənə kimdən deyim,
Dərbənddə Mö`minə xanımdan.

Mö`minə xanımın, o nesə deyərlər, düz doqquz ay, doqquz gün,
doqquz saatdan sonra bir oğlu oldu. Adını qoyular Həsən. Uşaq elə bil
ki, ayla, illə yox, saatla, dəqiqə ilə böyüyürdü. Elə idi ki, bir aylığında iki
yaşlı uşağa oxşayırdı. De dayalar tutuldu. Daya vaxtı keçdi, mollalar
tutuldu. Həsən böyüüb böyük oğlan oldu. Babası Ərəb paşa onu
pəhləvanlara, sərkərdələrə tapşırıdı. Həsənə yavaş-yavaş at minmək, ox
atmaq, qılıns vurmaq, küştü tutmaq elmini öyrətməyə başladılar. Amma
burasını deyim ki, uşaq yaman nadins idi. Yetənə yetirdi, yetməyənə bir
daş atırdı. Bir neçə dəfə Ərəb paşa çağırıb dəlil-dəlayil də elədi. Amma nə
dedisə, heç biri Həsənin qulağına girmədi. Hər nə deyirdilərsə, hamisini
bu qulağından alıb o biri qulağından ötürürdü. Elə öz bildiyi əlində idi.
Belə-bələ işlərinə görə babası Həsənin adını qoymuşdu Kürdoğlu. Elə
hami da onu bu adla çağırırdı.

Kürdoğlu böyüüb on yeddi, on səkkiz yaşlarına çatdı.

Günlərin bir gündündə Kürdoğlu bir keçəl gədə ilə sözləşdi. Bu
dedi, o dedi, Kürdoğlu eləməyib tənbəllik, keçəlin qulağının dibinə bir

Koroğlu

yumruq qoydu. Keçəl bir təhər özünü Kürdoğlunun əlindən qurtarıb, qaça–qaça dedi:

– Mən sənə nə eləmişəm məni vurursan, ay atasından bixəbər!

Söz Kürdoğlunu götürdü.

– Ayə, kimə deyirsən? – deyib, düşdü keçəlin dalına. Burda keçəl, orda keçəl, tuta bilmədi. Keçəl qaçıb əldən çıxdı.

Kürdoğlu oradan dönüb birbaş gəldi anasının üstünə. Mö`minə xanım bir də baxdı ki, budu, oğlu gəlir. Amma elə gəlir, elə gəlir, elə bil ki, bu saat od olub, dünyani yandırasaq. Gözlərindən qan damır.

Mö`minə xanım soruşdu:

– Bala, nə var?

Kürdoğlu ona savab verməyib soruşdu:

– De görüm, mənim atam kimdi?

Mö`minə xanım əvvəl-əvvəl istəmədi ki, işin olanını açıb desin. Gözünün ağı-qarası birsə əziz-xələf balası idi. Dedi deyərəm çıxar gedər.

Onu aldatmaq istədi:

– Bala, sənin atan yoxdu.

Kürdoğlu gördü yox, deyəsən anası düz demir. Dedi:

– Ana, düzünü de görüm, mənim atam kimdi? Deməsən bu saat səni də öldürəsəyəm, özümü də. Mənə küçədə-bazarda atasından bixəbər deyirlər.

Mö`minə xanımın əlaşı kəsildi.

Dedi:

– Oğul, mən sənə demək istəmirdim. İndi ki belə oldu, bil və agah ol! Sənin atan var. Özü də xanlara, paşalara qan udduran çənlibelli qoç Koroğlu.

Kürdoğlu dedi:

– Bəs indiyə kimi niyə bunu məndən gizlədibsən?

Mö`minə xanım dedi:

Koroğlu

– Oğul, axı sən hələ uşaqsan. Qorxurdum ki, deyəm, gedəsən düşmən əlinə düşəsən. Atanın düşməni çoxdu. Bilsələr, o saat səni tələf edərlər.

Kürdöglu qalxdı ayaq a. Dedi:

– Ana, indiyəsən gizlətmisən, bəsdi. Rüsxət ver, mən gedirəm atamı tapam.

Mö`minə xanım nə qədər elədi, olmadı ki, olmadı. Axırda bir təhər sakitləşdirdi ki:

– Yaxşı, bir gesə mənə möhlət ver fikirləşim, sabah deyərəm.

Özü də bu tərəfdən əlaltı əhvalatı atası Ərəb paşaya yetirdi ki, bəs oğlan işi bilib gedir.

Bu dəfə Ərəb paşa Kürdöglunu çağırıdı yanına, dedi:

– Bala, görürsən ki, qosalmışam. Səndən başqa bir kəsim də yoxdur. Sənin Çənlibeldə nə işin var? Gəl qal mənim yerimdə paşa ol! Yazaraq atan da gələr, görərsən.

Kürdöglu dedi:

– Yox, baba! Məndən paşa olmaz. Mən gedəsəyəm.

Ərəb paşa gördü ki, olmayıasaq, dedi:

– Bala, atanı baladan ayırmaq namərdlikdir. İndi ki istəyirsən, get; amma ananı, məni yaddan çıxartma.

Ondan dedi:

– Bala, get xəzinədən pul götür. İlxi dan da bəyəndiyin atlardan birini seç, min get. Allah yaxşı yol versin!

Kürdöglu babası ilə əltəmən tutub halallaşdı, oradan xəzinəyə gedib, nə qədər ki lazımdı, pul götürdü. Sonra özün verdi ilxiya. İlxiçi yazılıq hansı atı tutub verdi, heç biri Kürdöglunun tabını gətirmədi.

Axırda dedi:

– Bala, bu ilxi, bu da sən. Özün seç!

Koroğlu

İlxıda bir boz day var idi. Anadan olan gündən hələ heç kəs onun həndəvərinə gedə bilməmişdi. Kürdoğluunun gözü haman boz daya düşdü. İlxıcı dedi:

– Bala, onu tutmaq mənim işim deyil, özün tut!

Kürdoğlu kəmənd atıb dayı tutdu. Sən demə, bu day Kəhərnişan madyanın balası imiş.

Qərəz, Kürdoğlu boz dayı mindi, ordan birbaş sürüb gəldi, bazarda usta Fətəli adlı bir qılıns qayıran var idi, düz onun yanına. Dedi:

– Usta, mənə bir qılıns qayır!

Usta istədi ki, müştərini tez yola salsın. Hazır qılınlardan birini götürüb verdi ona. Kürdoğlu bir əli ilə qılınsın qəbzəsindən yapışdı, bir əli ilə də usundan. Elə belə qatlamaq istəyəndə qılıns kirt ortadan qırılıb iki parça oldu. Usta ikinci bir qılıns verdi. Kürdoğlu onu da beləsə qırdı. Usta birini də verdi. O da belə. Birini də verdi, o da belə, Usta-baxdı ki, belə getsə dükanda qılıns qalmayasaq. Dedi:

– Ay bala, mən bir kasib adamam. Bir sürü kül-külfətim var. Hamısı gözünü dikib bura. Bunları niyə qırıb yerə tökürsən?

Kürdoğlu dedi:

– Mən sənə dedim ki, mənə bir dənə yaxşı qılıns qayır. Mən nə eləyim? Sən özün bunları mənə verirsən də...

Usta dedi:

– Yaxşı, de görüm, nesə qılıns istəyirsən?

Kürdoğlu aldı, görək nə dedi:

Sanım usta, mənə bir qılıns qayır,

Nə uzun, nə gödək, bir qərar ola.

Dəstəyi şirmayı, özü qoşanov,

Vuranda ürəkdən xəbərdar ola.

Koroğlu

Xorasan poladın yaxşısından seç,
Yaxşısı olmasa, yamanından keç,
Hər nəyə vuranda dayanmaya heç,
Ya fil, ya kərgədan, ya şahmar ola.

İraxdı mənzilim, uzaqdı ara.
Suyu çox sərt ola, qılovu qara.
Yarı silxa polad, yarı nalpara,
Qara əqrəb kimi zəhrimar ola.

Kürdoğlu, kamandar ötürməz avı.
Kimdi bu dünyada atamın bavı?
Qayıtmaya ağızı, iti qılavı,
Haraya ki dəydi, tarumar ola.

Usta məsələni başa düşdü. O saat yarı Xorasan poladı, yarı nalpara bir qılıns qayırib verdi. Kürdoğlu bu qılınsın da, sindirdiği qılınsların da artıqlamasılə pulunu verdi. Durub qılınsı belinə bağladı, atı mindi, gəldi anasının yanına.

Dedi:

Sanım ana, gözüm ana,
Rüsxət ver, mən gedər oldum,
Sənə qurban özüm, ana,
Rüsxət ver, mən gedər oldum.

Aldı Mö`minə xanım, dedi:

Sanım oğul, gözüm oğul,

Koroğlu

Allaha tapşırdım səni!
Sənə qurban özüm, oğ ul,
Allaha tapşırdım səni!

Aldı Kürdoğlu, dedi:

Nəsihətlərin tutaram,
Qanım qanlıq qataram,
Gedib atama çataram,
Rüsxət ver, mən gedər oldum.

Aldı Mö`minə xanım, dedi:

Koroğludu atan zati,
Çənlibeldə var büsatı,
Bazubənddi amanatı
Allaha tapşırdım səni!

Kürdoğlu dedi:

Şirin sözün zülal elə!
Qara qaşın hilal elə!
Ana, südün halal elə!
Rüsxət ver, mən gedər oldum.

Aldı Mö`minə xanım, dedi:

Mö`minəyəm, sözüm zülal,
Gözüm ala, qaşım hilal

Koroğlu

Südüm olsun sənə halal,
Allaha tapşırdım səni!

Söz tamam oldu. Mö`minə xanım Koroğlunun bazu bəndini çıxardıb onun qoluna bağladı. Üzündən, gözündən öpüb dedi:

- Oğul, nəbada, nəbada, bir adama kim olduğunu deyəsən. Koroğlunun oğlu olduğunu bilən kimi səni öldürərlər.

Qərəz, ana-oğul görüşdülər, Mö`minə xanım dua eləməkdə qaldı, Kürdoğlu atını sürüb Çənlibelə tərəf yol başladı.

Kürdoğlu üç gün, üç gesə at sürüb, gəlib kürdüstanlı Əhməd xanın vilayətinə çıxdı. Elə kəndin aşağı tərəfi ilə atını sürürdü, bir də baxdı ki, budu, gözəl bir kurd qızı bulaqdan su doldurur. Kürdoğlu atı bulağa tərəf sürüm deyəndə, bir də qız başını qaldırdı yuxariya. Qızın gözləri elə Kürdoğlunun gözlərinə sataşan oldu. Elə bil ki, Kürdoğlunu ildirim vurdu. İxtiyarsız atı saxladı. Deyəsən, elə qız da elə oldu. Amma atalar deyiblər ki, kurd qızı yaman sərt olar. Bədxo at kimi nə yüyən verər, nə üzəngi.

Kürdoğlu qızdan su istədi. Mehri xanım dəstini ona uzatdı. Kürdoğlu dəstini alıb, eşq pivəsi kimi başına çəkdi.

Mehri xanım baxdı ki, Kürdoğlu doğrudan da sanlara dəyən bir oğlandı. Qəsdən onu bərkə-boşa salmaq istədi ki, görsün, sözündə möhkəm adamdı, ya yox. Dedi:

Gəl boyun qurbanı olum, ay oğlan,
Çix get burdan, məndən sənə yar olmaz.
Əmsən ləblərimi ağ zın dolar qan.
Çix get burdan, məndən sənə yar olmaz.

Kürdoğlu aldı Mehri xanımın savabında, görək nə dedi:

Koroğlu

Yar deyibən, çıxıb vətəndən gəldim,
Sənsiz bu yerlərdən dilbər, getmərəm.
Nə məkanın quşu olduğun bildim,
Sənsiz bu yerlərdən dilbər, getmərəm.

Mehri xanım dedi:

Hay desəm, qaladan atalar oxlar,
Hey desəm, dəryada titrər balıqlar,
Huy desəm, zindana səni qatarlar,
Çıx get burdan, məndən sənə yar olmaz.

Kürdoğlu dedi:

Gələndə anamdan aldım dərsimi,
Çıxarda bilmərəm ərşə səsimi,
Burda kəsdirsən də lap nəfəsimi,
Səni aparmamış, dilbər, getmərəm.

Mehri xanım dedi:

Hay vurram qosuna tökülər indi,
Salarlar boynuna, oğlan, kəməndi.
Görməzsən Mehridən şəkəri, qəndi
Çıx get burdan, məndən sənə yar olmaz.

Kürdoğlu hırslındı. Dedi:

Gələn qosununu yer-yan eylərəm.

Koroğlu

Çəkərəm qılınsı, al qan eylərəm,
Kürdoğluyam, yurdun viran eylərəm.
Səni aparmamış, dilbər, getmərəm.

Kürdoğlunun axırda belə qəzəblənməyi Mehri xanımın xoşuna gəldi. Onu bir az da qızışdırmaq üçün aldı, dedi:

De sən handan, bu söz handan?
Var get burdan, əsəm oğlu!
Yoxsa əl çəkibsən sandan?
Var get burdan, əsəm oğlu!

Kürdoğlu dedi:

Yar deyib gəlmışəm bura,
Ürəyimdə vardı yara.
Qorxutma məni dübara,
Gəlmışəm aparam səni.

Mehri xanım dedi:

Hayqırsam səni tutarlar.
Qolun gərdəndə çatarlar.
Dərin quyuya atarlar.
Var get burdan, əsəm oğlu!

Aldı Kürdoğlu, dedi:

Hayqırıb girrəm meydana,

Koroğlu

Aman vermərəm düşmana,
Boyadaram qızıl qana.
Gəlmışəm aparam səni.

Mehri xanım dedi:

Mən Əhməd xanın qızıyam,
Mərd ellərin ulduzuyam.
Elçi göndər, iraziyam -
Var get burdan, əsəm oğlu!

Aldı Kürdoğlu, dedi:

Mən də kurdəm, Kürdoğluyam,
Əziz xələf, yurd oğluyam,
Koroğlunun qurd oğluyam,
Gəlmışəm aparam səni.

Söz tamam oldu. Mehri xanım dəstini götürüb düzəldi yola. Kürdoğlu da atın başını döndərib, düşdü Mehri xanımın dalına.

Di gəlhagəl, gəlhagəl, gəlib çatdırılar bir imarətin qabağına. Mehri xanım bir qapını açıb girdi içəriyə. Kürdoğlu bildi ki, bura Əhməd xanın evidir. Day eləmə tənbəllik, birbaş atı sürdü xanın qapısına. Bəli, fərraşlar xəbər apardılar xana ki, bəs bir oğlan gəlib bu nəmdə, bu nişanda, səni görmək istəyir. Əhməd xan izin verdi. Gəlib Kürdoğlunu apardılar Əhməd xanın yanına. Kürdoğlu salam verdi. Əhməd xan əleyk alıb yer göstərdi.

Elə ki Kürdoğlu əyləşdi, Əhməd xan üzün ona tutub soruşdu:

- Hə igid, de görüm, nə mətləbin var?

Koroğlu

Kürdoğlunun elə uşaqlıqdan belə bir xasiyyəti var idi ki, hər şeyin düzünü sevərdi. Haça-küçə ilə arası olmazdı. Ürəyində nə var idisə dilində də o idi. Dedi:

– Əhməd xan, gəlmışəm allahın buyruğu, peyğəmbərin şəriəti ilə sizin Mehri xanımı istəməyə. Gərək yox deməyəsən.

Əhməd xan Kürdoğlunun çiynindəki sazdan elə bildi ki, aşiqdı.
Dedi:

Bəlalar gələr başına,
Bu sövdadan qayıt, aşiq!
Sözlərin gəlmir xoşuma,
Bu sövdadan qayıt, aşiq!

Aldı Əhməd xanın savabında Kürdoğlu, görək nə dedi:

Qovğa açaram başına,
Mehri yarı ver, qayıdım.
Zəhər qataram aşına,
Mehri yarı ver, qayıdım.

Əhməd xan gördü yox, aşiq çox özündən deyir. Dedi:

Sən gəlmisən azlarıla,
Gələn bahar, yazlarıla,
Yar sevibsən sazlarıla,
Bu sövdadan qayıt, aşiq!

Aldı Kürdoğlu dedi:

Koroğlu

Mən gəlmışəm çoxlarılı,
İşim yox qorxaqlarılı,
Sanın allam oxlarılı,
Mehri yarı ver, qayidim.

Əhməd xan dedi:

Vardı başının xatası.
Döşündə oxun butası.
Verməz Mehrini atası,
Bu sövdadan qayıt, aşiq!

Aldı Kürdoğlu dedi:

Mən Kürdoğluyam, sanın var,
Qılınsım var, qalxanım var,
Dağ dayanmaz tufanım var.
Mehri yarı ver, qayidim.

Əhməd xan sazla dediyi kimi, sözlə də dedi ki:

– Mən qızımı sənə vermərəm. Nesə gəlibsənsə, eləsə də çıx get.

Kürdoğlu dedi:

– Mən də Kürdoğluyam, Mehrini almamış bu yerdən gedəsi deyiləm.

Əhməd xan Kürdoğlunun belə özünə çox arxayı olmasından şübhələndi. Dedi:

– Belə yekəxana-yekəxana ki danışırsan, bir de görüm, axır sən kimsən? Haradan gəlib, haraya gedənsən?

Aldı bu sözdə Kürdoğlu görək nə dedi:

Koroğlu

Əhməd xan, bil, mənim yolum,
Dağıstandan gələr oldu.
Vardır qılıns vuran qolum,
Dərd bağımı dələr oldu.

Qalxanı tutaram başa,
Əlimdən çəkərsən haşa,
Dağıstanda Ərəb paşa
Göz yaşıımı silər oldu.

Kürdoğlu, gəldi dilə,
Misri qılıns aldı ələ.
Yolu düşüb Çənlibelə,
Öz atasın dilər oldu.

Əhməd xan Kürdoğlunun Çənlibelə gedirəm deməyindən şəkkə düşdü. Fikirləşdi ki, bəlkə bu Koroğlunun dəlilərindəndi. Adamlarına göz elədi ki, Kürdoğlunu tutsunlar. Birdən beş-altı adam töküldü Kürdoğlunun üstünə. Kürdoğlu gördü yox, Əhməd xan başqa sürə başladı. O saat anasının sözləri yadına düşdü. Bildi ki, bu da atası Koroğlunun düşmənlərindəndir. Əl elədi qılınsına. Bir ona, bir buna, üstünə düşən adamların hamısını şil-küt elədi. Əhməd xan gördü iş xarabdı. Bir təhər özünü qapıya tərəf verib çıxdı bayıra, qoşuna hay vurdu. Qoşun hər tərəfdən töküldü, Kürdoğlu da işi belə görəndə dayanmayıb özünü atdı çölə. De ona bir qılıns, buna bir qılıns; özünü yetirdi ata. Minib atı, qayıdır döşəndi qoşunun sanına. Qoşun piyada, Kürdoğlu atlı. Qoşuna bir hay verdi ki, day nə təhər. Vuruşa-vuruşa üzünü tutdu Əhməd xana, dedi:

Koroğlu

Gəl sənə söyləyim, ay Əhməd paşa,
Yön çevirib Çənlibelə gedirəm.
Düşmanlar əlimdən çəkərlər haşa,
Yön çevirib Çənlibelə gedirəm.

At oynadıb Çənlibelə çataram,
Aslan kimi dərələrə yataram,
Kəmənd atıb düşmanları tutaram,
Yön çevirib Çənlibelə gedirəm.

Anamın yolunda qolu bağlıyam,
Atamdan ayriyam, sinədağlıyam,
Kürdoğluyam, Koroğlunun oğluyam,
Yön çevirib Çənlibelə gedirəm.

Əhməd xan hay vurdı ki qosun atlansın. Qosun başladı atlanmağa.
Kürdoğlu qosunu belə atlanañ görəndə aldı, görək nə dedi:

Üzəngi vurun atlara,
Əlləşək əlbəəl bu gün!
Boylayaq çölləri, düzü,
Dolanaq çölbəçöl bu gün!

Qıy vurun qosun yerisin!
Hökmünüzdən daş ərisin!
Qosun dörd yanı bürüsün!
Düzülsün dalbadal bu gün!

Koroğlu

Bağ man olub bar istərəm,
Heyva istər, nar istərəm,
Kürdoğluyam, yar istərəm,
Xan, ya öldür, ya öl bu gün!

Sözünü tamam eləyib, Kürdoğlu yenə də özünü vurdu qoşuna.
Qatım-qatım qoşunu qatladi. Qoşun başladı geriləməyə.

İndi qoşun vuruşmaqda olsun, sizə xəbər verim, Mehri xanımdan.

Mehri xanım gördü atasının qoşunu basılır, əsil fürsətdi. Özünü yetirdi atasının bərabərinə. Zəmini ədəb öpüb dedi:

– Atayı-mehriban, bu qoşunu niyə belə qırdırırsan? Bu sən bildiyin adamlardan deyil. Bu, çənlibelli qoç Koroğlunun oğludu. Onu nə tutmaq olar, nə də öldürmək. Bir də ki, sən elə qoyaq ki, axırda tutub onu öldürdü. Bəs sonra atasına nə savab verəsəksən?

Əhməd xan getdi fikrə. Gördü qız çox ağıllı söz deyir. Çağırıldı vəziri ki:

– Vəzir, tədbir!.. De görək nə eləyək?

Vəzir dedi:

– Xan sağ olsun, mənim tədbirim belədi ki, istədiyini verək. Bu, çənlibelli qoç Koroğlunun oğludu. Sonra biz onun qabağında dura bilmərik. Amma qohum olsaq, xanların, paşaların yanında hörmətimiz birə min artar.

Əhməd xan dedi:

– Onda tez ol davarı dayandır!

Vəzir əmr eləyib qoşunu geri qaytardı. Qoşub ilan ağ zindan qurtarmış kimi o saat geri döndü. Vəzir özün yetirdi Kürdoğluya ki:

– İgid, əl saxla! Xanın ərzi var.

Kürdoğlunun gözləri elə qızmışdı ki, dedi:

Koroğlu

– Mən xan–man bilmirəm. Ya Mehrini verin, ya torpağıınızı torba ilə daşıyasağ am.

Vəzir dedi:

– Sən bir əl saxla, ərzimə mültəfit ol, gör nə deyirəm.

Kürdoğlu dedi:

– Dedim ki, mən ərz–mərz bilmirəm. Ya budu Mehri xanımı verin, ya budu bu şəhərin yerində turp əkəsəyəm.

Vəzir gördü olmayasaq. Dedi:

– Sanım, veririk ey, veririk. Mən elə gəlmışəm onu deyəm.

Kürdoğlu dayandı, dedi:

– Hə, indi ki, verirsiniz, onda əl saxlayıram.

Qərəz, Əhməd xan elin dəbi ilə toy eləyib, qızı Mehri xanımı verdi Kürdoğluna. Gəlin gələn gesə Kürdoğlu dedi:

– Mehri xanım, indi bir neçə müddət gərək məni gözləyəsən. Mən gərək gedəm, atamı tapam, sonra qayıdam gələm.

Bu işə Mehri xanım da razı oldu. Əhməd xan da. Elə ki səhər oldu, Kürdoğlu hazırlaşdı, Əhməd xanla görüşdü, vəzirlə görüşdü, Mehri xanımla görüşüb yola düşdü. De günə bir mənzil, Çənlibelə tərəf yol başladı.

Bir gün at sürdü, iki gün at sürdü, üçünsü gün gəlib bir qosaya rast oldu. Atını saxlayıb kəmali–ədəblə qosaya salam verdi. Qosa əleyk deyəndən sonra Kürdoğlu aldı, görək qosaya nə dedi:

Qosa baba, olum mən sənə qurban,

Söylə Koroğludan mənə bir xəbər!..

Görən Çənlibeldə sürürmü dövran?

Söylə Koroğludan mənə bir xəbər!..

Qəvvas kimi dəryalara dalaram,

Koroğlu

Müxənnət yurduna talan salaram,
Yağı düşmanlardan qisas alaram,
Söylə Koroğludan mənə bir xəbər!..

Kürdoğluyam, savan-somərd yaşında,
Öldürrəm namərdi tər savaşında,
Çənlibeldə dəliləri başında,
Söylə Koroğludan mənə bir xəbər!..

Söz tamama yetişdi. Kürdoğlu sazla soruşduğu kimi, sözlə də Çənlibeli, Koroğlunu qosadan soruşdu.

Qosa dedi:

– Oğul, düz gəlibəsən. Bax, o qoşa qayarı görürsənmi? Çənlibel oradı. Bir az at sürsən çatarsan.

Kürdoğlu qosadan ayrılib Çənlibelə üz qoydu. Gəlib, Koroğlunun Yağı qoruğuna çatdı. Gördü at da əldən düşüb, özü də. Belə Çənlibelə getmək istəmədi. Düşüb atı ota buraxdı, özü də uzandı ki, bir az dinsin alıb dursun Çənlibelə çıxsın. İndi at otlamaqda olsun, Kürdoğlu da dinsəlməkdə, sənə kimdən deyim, dəlilərdən.

Dəlilərdən bir neçəsi: Dəmirçioğlu, Eyvaz, İsabalı məşq eləyirdilər. Bir də baxdılardır ki, Yağı qoruğunda at var. Diqqətlə baxıb gördülər ki, bir adam atı ota buraxıb, özü də uzanıb dinsini alır. İsabalı dedi:

– Siz işinizdə olun, mən görüm o kimdi?

İsabalı bunu deyib atı əldən qoydu. Bir su içimdə Yağı qoruğuna çatdı.

Dedi:

– Ayə, kimsən? Bu atı niyə bura buraxmışan? Dur, atını da götür, düş qabağıma!

Koroğlu

İsabalının belə yekə-yekə danışmağı Kürdoğluna asıq gəldi, dinməz-söyləməz yerindən durdu, əl atıb İsabalını, atın üstündən yerə vurdu. Əllərin, ayaqların sarıldı. Sonra qayıdır yenə də uzandı.

Dəlilər gözlədilər, gördülər İsabalı gəlmədi. Dəmirçioğlu gəldi ki, görsün nə olub, Kürdoğlu onu da tutub əl-ayağını bağladı, yıxdı İsabalının yanına. Eyvaz gəldi, o da elə.

Dəlilər işi belə görüb Koroğluya xəbər verdilər. Koroğlu qalxdı, yaraq-yasağını götürüb gəldi. Gördü iş qiyamətdi. Adlı-sanlı dəlilər hamısı yan-yana düzülüb qurbanlıq mal kimi yatır. Bir kəlpeysərin birisi de böyrün verib yerə uzanıb.

Dəlilər Koroğluya işaretə elədilər ki:

– Özünü gözlə! Bu sən deyən sanavarlardan deyil, ehtiyatlı ol!

Koroğlu yanaşdı Kürdoğluya. Dedi:

– Bala, de görüm kimsən? Haradan gəlib, haraya gedirsən?

Kürdoğlu durdu ayağ a. Elə Koroğlunu görsək, o nesə deyərlər, quşu qondu, qanı qaynadı. Dedi:

– İgid, de görüm, kimsən? Adın nədi?

Koroğlu dedi:

– Hələ əvvəlsə de görüm, rüsxətsiz buraya niyə-giribsən? Bir də bunları niyə belə eləyibsən?

Kürdoğlu dedi:

– İgid, mən bu saat buradan çıxaram. Onları da buraxaram. Ansaq sən de görüm kimsən? Adın nədi?

Koroğlu dedi:

– Hələ qabaqsa özün bunların əllərini aç. Sonra mən kim olduğumu sənə göstərrəm.

Söz Kürdoğlunu götürdü. Dedi:

Dağıstanden çıxdım bahar fəslində,

Koroğlu

Gəzə-gəzə bu diyara yetişdim.
Bas vermədim, düşmanlardan bas aldım,
Çoxun saldım ahu zara, yetişdim.

Anamdan ayrıldım, mən gəldim belə,
Düşmanın qanını döndərrəm selə,
Gəzə-gəzə yetdim bu Çənlivelə,
Çəksələr də məni dara, yetişdim.

Kürdoğ luyam, hər yaraya dözərəm,
Qılıns əldə, qalxan qolda gəzərəm,
Hamınızı, bil, yan-yana düzərəm,
Eyləyərəm günü qara, yetişdim.

Söz tamama yetişdi. Koroğlu dedi:
– Tez ol, aç onların əlini. Sonra danışarıq.
Kürdoğlu asıqla dedi:
– Mən bağlamışam. Basarırsan sən aç!

Bunu deyib əlini uzatdı qılınsa. Koroğlu da misri qılınsa əl eləyib
özün atdı onun üstünə. Vuruşma başlandı. Qılınslar, qalxanlar elə dəyirdi
ki, elə bil ildirim çaxırdı. Nə qədər vuruşdular bilmirəm, axır ki, qılınsdan
bir kar hasıl olmadı, tullayıb bir-birini qurşaqladılar. Yağı qoruğu döndü
oldu pəhləvan meydani. Day bir-birinə o ki fənd-fel var idi gəldilər, o ki
güs vurmali idi, vurdular. Bir şey çıxmadi ki, çıxmadi. Axırı ikisi də
yorulub əldən düşdü. Çəkilib hərəsi oturdu bir tərəfdə. Yorğunluqlarını
alıb bir də durdular, təzədən yapışdırılar. De o yana, bu yana, Kürdoğlu bir
güs verib, Koroğlunun dizlərini gətirdi yerə. Basıb altına, çökdü sinəsinə.

Dedi:
– İgid, adını de, kimsən?

Koroğlu

Koroğlu heç dara düşəndə adını deməzdi. Həmişə ayrı ad deyərdi.

Dedi:

- Adımı neynirsən? Basmışan, kəs!

Kürdoğlu durdu. Dedi:

- Yox, adını deməsən səni öldürmərəm.

Koroğlu dedi:

Neyləyirsən məndən ad xəbər alıb?

Düşman qanın yerə salayan mənəm.

Qoşunlar talayıb, tüplər dağ idan,

Şəhərlər üst-üstə talayan mənəm.

Aldı Kürdoğlu dedi:

Qeyzə gəlib hərdən nə`rə vuranda,

Dəlilər qol-qola bağlayan mənəm.

Qılıns çəkib mərd meydana girəndə,

Sinələr çal-çarpaz dağlayan mənəm.

Koroğlu dedi:

İgid olan heç ayrılmaz elindən,

Tərlan olan sona verməz gölündən,

Şəhərlər zara gəlib somərd əlindən,

Leşlər leş üstünə qalayan mənəm.

Aldı Kürdoğlu dedi:

Dava meydanından qaçırtdım paşa,

Koroğlu

Qovub dəliləri doldurdum daşa,
Axırda çəkərsən əlimdən haşa,
Başı baş üstünə tığ layan mənəm.

Koroğlu dedi:

Koroğlu deyiləm, ona timsalam,
Həm Rüstəmi-Zalam, həmi Salsalam,
Neçə xotkarları taxtından salan
Qənimlər üstündə ulayan mənəm.

Aldı Kürdoğlu dedi:

Kürdoğluyam, mərd meydanda qalaram,
Qənimlər başına qılıns çalaram.
Yağı düşmanlardan qisas alaram,
Seçibən gövhəri bağ layan mənəm.

Söz tamama yetişdi. Kürdoğlu dedi:

– İndi ki demirsən, demək qorxursan. Mənim də qorxaqlarla işim yoxdu. Götür, dəlilərini də bağışladım sənə. Açı əllərini, apar!

Koroğlu dedi:

– Yox, atalar üçəsən deyiblər.

Bunu deyib yapışdı Kürdoğlunun qurşağından yenə də başladılar. Bu dəfə də Kürdoğlu Koroğlunu yıldı, yenə də öldürməyə əli gəlmədi. Durdu, dedi:

– İgid, bəsdi.

Koroğlu dedi:

– Yox, bir də yapışasayıq.

Koroğlu

Kürdoğlu qəzəblə dedi:

– İgid, bu dəfə basdım, kəsəsəyəm.

Koroğlu dedi:

– Bu dəfə basılsam, mən özüm öz başımı kəsəsəyəm.

Təzədən üçünsü dəfə yapışdırılar. Bu dəfə Koroğlu başladı hiyləyə.

Bunlar burada vuruşmaqda olsunlar, sənə kimdən deyim, Nigar xanımdan. Dəlilərdən birisi qaçıdı Nigar xanımın yanına ki:

– Bir zor pəhlivan gəlib, Dəmirçioğlunu, Eyvazı, İsabalını tutub əllərini bağlayıb, Koroğlunu da iki dəfə yixib, bu dəfə də yixsa öldürəsək.

Nigar xanım, dəlilər, xanımlar, hamısı yüyürüşdülər, çatdırılar ki, ikisi də şirə, pələngə dönüb bir-birini eşirlər.

Nigar xanım nə qədər elədisə onları ayıra bilmədi. Kürdoğlu savan, təsrübəsiz, Koroğlu yüz ilin Koroğlusu. Kürdoğlu yoruldu. Koroğlu bir dəli nə`rə çəkib Kürdoğlunu götürüb yerə vurdu. Çöküb sinəsinə xənsəri çəkdi ki, başını kəssin. Nigar xanım tutum xənsəri onun əlindən aldı.

Dedi:

– O səni iki dəfə yixib kəsməyib. Sən onu bir dəfə yixsaq kəsirsən?

Heç bu namərdlik Koroğlu adına yaraşarmı?

Kürdoğlu bildi ki, bu, Koroğludu. Özünü saxlaya bilmədi, dedi:

Anadan olandan çox mərd olmuşam,

Şirin ləhsəliyəm, xoş nişanlıyam.

Meydanda düşmana qanlar ağ ladan,

Biləyi qüvvətli, gözü qanlıyam.

Savankən özumu çöllərə saldım,

Qəm məni çulgadı, dəryaya daldım,

Hər yerdə namərddən qisasım aldım,

Mərdlər arasında adlı-sanlıyam.

Koroğlu

Bir dərd bilən yoxdu dərdim çağ layam,
Dost yolunda mən də qolu bağ lıyam,
Kürdoğluyam, Koroğlunun oğluyam,
Yerim xəbər alsan dağ ıstanlıyam.

Hamı mat-məəttəl dayandı.

Koroğlu dedi:

– Mənim oğlum yoxdu. Sən yalan deyirsən.

Kürdoğlu dedi:

– Var. Mən Ərəb paşanın qızı Mö`minə xanımın oğluyam. Bu da sənin bazubəndin.

Bunu deyib Kürdoğlu qolundakı bazubəndi Koroğluya göstərdi.

Dəli Koroğlunun dəli könlü soşdu. Oğlunu qusaqlayıb dedi:

Başına mən dönüm, gül üzlü oğul,
Koroğlu deyilən igid mənəm, mən!
Dəli paşaları taxtından salan,
Koroğlu deyilən igid mənəm, mən!

Müxənnət olubdu qabağında xar,
Xotkara yurdunu eyləmişəm dar,
Söylə Mö`minədən mənə bir xavar
Koroğlu deyilən igid mənəm, mən!

Səd afərin qaynağına, soşuna,
Yağı düşman gələ bilməz tuşuna,
Koroğluyam, oğul, dönüm başına,
Koroğlu deyilən igid mənəm, mən!

Koroğlu

Ustad deyir o gün Çənlibeldə bir şənlik oldu, bir kef oldu ki, hələ tarixlərdə belə şey yazılmayıb. Axırda Kürdöglü Koroğludan rüsxət alıb, Mehri xanımı gətirmək üçün Əhməd xanın yanına getdi.

H A S A N P A Ş A N I N ÇƏNLIBELƏ GƏLMƏYİ

Qasid qasidin dalına düzülmüşdü. Xotkara gündə bir xəbər gəlib çatırdı. Özü də bir-birindən qara, bir-birindən bəd xəbərlər: Bolu bəyin ölməyi, Ərəb Reyhanın ölməyi. İndi də xəbər gəlib çatmışdı ki, Koroğlunun oğlu tapılıb gəlib. Özü də nesə oğul? Elə bir bundan hesabına apar ki, Koroğlunun özünü iki dəfə yırıb.

Bu xəbəri eşidəndən sonra xotkarın əli lap yerdən-göydən üzüldü. Tez bir qasıdi bir namə ilə göndərdi Hasan paşa ki, «gərək əlində yağ da daşsa, qoyub, özünü mənə yetirəsən».

Hasan paşa namədən hali olub qaldı mat-məəttəl ki, nesə eləsin? Getsin, nesə getsin? Getməsin, nesə getməsin? Çox götür-qoydan sonra baxdı ki, getməkdən başqa çarəsi yoxdu. Tədarük görüb İstanbul yola düşdü.

Xotkar Hasan paşanı görsək, elə birinci sözü bu oldu ki:

– Hasan paşa, bir mənə de görüm nəyi gözləyirsən? Gözləyirsən ki, Koroğlu gəlib səni Toqatda, məni də İstanbulda öldürsün.

Hasan paşa dilini saldı işə. Min yerdən min bəhanə gətirdi. Ansaq heç biri bir quruşa dəymədi. Xotkarın axırıncı sözü bu oldu ki:

– Hasan paşa, bilmirəm. Sənə qırx gün möhlət verirəm. Ya budu ki, gərək Çənlibeli dağ idib, Koroğlunun başını gətirəsən, ya budu ki, qırx birinci gün sənin özünü dar ağasından asdırasağam.

Koroğlu

Hasan paşanın qüdrəti qalmadı ki, birsə kəlmə kəsə. Ordan durub, birbaş gəldi Toqata. Qoşun böyüklərini yığıb başladı hazırlığa. İndi Hasan paşa burada hazırlanmaqdə olsun, sənə deyim aşıb Sünundan. Aşıq Sünun bütün bu şeylərin hamisini sikindən bikinə kimi əl altından öyrənib, daban aldı Çənlibelə. Əhvalatı nesə ki biz bilirik, eləsə Koroğlu danışdı. Koroğlu dedi:

– Eybi yoxdu. Siz öz işinizdə olun! Qoyun gəlsin. Hasan paşa ilə də burada görüşərik.

Bu sözdə Dəli Həsən yeridi qabağ a dedi:

– Koroğlu, özünə çox da arxayıń olma! Buna Hasan paşa deyərlər.

Bu nə Bolu bəyə bənzəməz, nə də Ərəb Reyhana. Qoy biz də hazırlaşaq.

Dəlilər də, xanımlar da hamısı Dəli Həsənin fikrini bəyəndilər. Axırda belə oldu ki, Dəli Həsən dəlilərin üç min say-seçməsin ayırib, Çənlibelin Toqat baxarındakı bəndərləri tutdu. Başladılar Hasan paşa anı gözləməyə.

Bir gün keçdi, beş gün keçdi, on beş gün keçdi. Hasan paşadan bir xəbər çıxmadı.

Günlərin bir günü səhər tezdən Koroğlu bir də baxdı ki, budu, keşikçi bir adam gətirir. Gəlhagəl, gəlhagəl, Koroğlu baxdı ki, bu adam elçi paltarındadı. Soruşdu:

– Kimsən? Nə istəyirsən?

Elçi ədəb salamını yerinə yetirib dedi:

– Qoç Koroğlu, mən sənin dostun Ələmqulu xanın qasıdiyəm. Gəlmışəm sənə xəbər verəm ki, Ələmqulu xan öz başının adamları ilə sənə qonaq gəlir.

Koroğlu dedi:

– Xoş gəlir, səfa gətirir. Hər kim mənə qonaq gəlsə, gözümün üstündə yeri var.

Koroğlu

Ondan Dəmirçioğlunu, Eyvazı, bir də Gürsüoğlu Məmmədi çağırıdı ki:

– Tez olun, hazırlıq görün! Gərək Ələmqulu xanı elə qarşılıyaq ki, Gürsüoğlu Məmmədin, bir də Ruqiyə xanımın başı aşağı olmasın.

Hazırlıq başlandı. Qoyun kəsən kim, osaq yandıran atını tumarlayan kim, paltarını hazırlayan kim, elə oldu ki, elə bil Çənlibel toya hazırlaşır. Koroğlu tez bir adam qaçırtdı Dəli Həsənin yanına ki, əhvalat belədi. Qonaq gəlir. Tez gəlsin. Ondan üzünü tutdu elçiyə ki:

– Yaxşı, xan nə vaxt gələsək?

Elçi dedi:

– Qoç Koroğlu, xan gəlib. Mən onları Çənlibelin ağaslığındakı bulağıın başında qoyub gəldim. Dedilər ki, biz Koroğlunu burada gözləyəsəyik.

Koroğlu qalxdı ayağa ki:

– Evin yixılsın, bəs səhərdən niyə bunu mənə demirsən? Kişinin yanında biabır olduq. De görüm, neçə nəfərdirlər?

Elçi dedi:

– Hamısı, vur-tut, xan özü qarışiq yüz əlli nəfərdirlər.

Koroğlu hay vurdı yeddi yüz dəli atlansın. Özü də Dəli Mehtəri səslədi ki, Qıratı gətirsin. Bəli, dəlilər atlandı. Qırat gəldi. Koroğlu ayağıını qoydu üzəngiyə ata minsin, nə fikirləşdi, nə fikirləşmədi, birdən üzünü Bəlli Əhmədə tutub dedi:

– Bəlli Əhməd, mən qayıdınsa o elçinin əlinə-ayağına zənsir vurub, göz altında saxlarsan.

Bəlli Əhməd «baş üstə» deyib, o saat bir ağır kotan zənsirini saldı elçinin boynuna. Elçi işi belə görəndə qışqırı ki:

– Bu nədi? Mən bu saat gedib xana deyəsəyəm. Qonağıın elçisini də zənsirə vurarlar?

Bəlli Əhməd dedi:

Koroğlu

– Ayə, narahat olma! Bu bizim qaydamızdı. Elə ki Koroğlu qayıdıb gəldi, ondan sonra səni lap yuxarı başda oturdasağ am

Elçi başladı dartınib-çırpinmağ a ki:

– Mənə heç bir şey lazım deyil. Bu saat məni buraxın, mən çıxıb gedirəm.

Koroğlu nə fikirləşdi, nə fikirləşmədi, birdən misri qılınsı çəkib sumdu elçinin üstünə, tutdu onun boğazından ki:

– Bu saat de görüm, sən kimsən? Buraya nəyə gəlmisən? Yoxsa başını bədənindən ayırasağ am.

Elçi işi belə görəndə düşdü Koroğlunun ayaqlarına ki:

– Amanın birsə gündü, Koroğlu! Bir qələtdi eləmişəm əsdadım ilə.

Mənə yazığın gəlsin. Bir sürü külfətim var. Aman ver, deyim.

Koroğlu dedi:

– Amandı del! Amma yalan desən, vay halına!

Elçi dedi:

– Vallah-billah, birsə kəlmə yalan desəm, hər nə bilirsən elə! Nesə ki var, düzün deyəsəyəm. Amma gərək söz verəsən ki, məni buraxasaqsan.

Dəlilər, xanımlar hamısı mat-məəttəl qaldılar ki, görəsən bu nə sirrdi. Koroğlu dedi:

– Dedim sənə ki, amandasan. Danış!

Elçi başladı ki:

– San Koroğlu, mən səhərdən hər nə demişəmsə hamısı yalandı. Mən heç bilmirəm ki, Ələmqulu xan kimdi. Məni buraya göndərən toqatlı Hasan paşadı. Budu, on beş min qoşun ilə gəlib sənin üstünə. Bu adla istəyir ki, səni aparıb qabaqsa özünü tuta, sonra da Çənlibelə yeris eləyə.

Koroğlu qayıdıb oturdu, dedi:

– Yaxşı, bəs qoşun haradadı?

Elçi dedi:

Koroğlu

– Biz buraya axşam çatmışıq. Gesə ilə qoşunu bəndərgahlarda gizlədib, özü yüz-yüz əlli adamla səni bulaq başında gözləyir.

Koroğlu getdi fikrə. Elə bu dəmdə Dəli Həsənin dalınsa gedən adam başı lovlu gəldi ki:

– Hər yeri ələk-fələk elədim. Nə Dəli Həsən var, nə də dəlilər. Bütün bəndərgahlar da boşdu.

Koroğlu qalxıb tutdu onun boğazından ki:

– Sən nə danışırsan?

Dəli dedi:

– San Koroğlu, məni niyə öldürürsən? Mən işin olanın sənə deyirəm. İnanmırısan adam göndər, yoxlatdır.

Tez dəlilərdən bir neçəsini göndərdilər. Xəbər gəldi ki, bəs deyilən doğrudu. Nə Dəli Həsən var, nə də ki dəlilər. Koroğlunun gözləri döndü qan çanağına. Elə oldu ki, day bir adam sürət eləyə bilmədi ağızını açıb bir kəlmə dinə. Nigar xanım işi belə görəndə durub gəldi qabağ'a. Dedi:

– Koroğlu, belə dayanmaqdən bir şey çıxmaz. Olan olub. İndi bir tədbir görmək lazımdı. De görək, nə eləyək. O nesə deyərlər, düşman kəsib qapının ağızını.

Koroğlu elə bil yatmışdı, oyandı. Durdu ayağa. Amma durdu, nə durdu. Elə qalxdı ki, elə bil Qaf dağı gurultu ilə yerindən oynadı. Elə birsə bunu dedi ki:

– Neynək. Qoy olsun.

Sonra üzün Eyvaza tutdu, dedi:

– Dəlilərdən iki min götürüb kəsərsən bəndərgahları. Onu-bunu bilmirəm. Çənlibelə bir adam buraxsan, başını özüm kəsəsəyəm.

Ondan döndü Dəli Mehtərə, dedi:

– Dəlilərdən yetmiş nəfər götür. Hasan paşanın qabağına gedəsəyik.

Koroğlu

Koroğlunun bu sözündən dəlilər qaynamağa başladılar. Koroğlu baxdı ki, dəlilər buna razı deyirlər. Amma qorxudan da bir adam sürət eləyə bilmir ki, danışın, dedi:

– Tez olun! Gərək Hasan paşa başa düşməsin ki, biz onun işdəklərini bilmışik.

Sonra üzün tutdu Dəmirçioğlu, dedi:

– Qorxmursan ki?

Dəmirçioğlu güldü. Dedi:

– San Koroğlu, sən rüsxət ver, onları kotan zənsiri ilə Toqatasan qovlayım. Qorxmaq nədi?

Koroğlu dedi:

– Hazırla zənsirini! Yerdə qalan dəlilərin hamisini götürüb kəsərsən Yağı qoruğunun bəndərini. Elə ki, mən dava başladım, özünü vurarsan qoşuna. Ya budu gərək hamımız qırılaq, ya budu gərək Çənlibelə düşmən ayağı dəyməyə. Amma dəstənin içində qorxaq adam buraxma. Araya pərxaşlıq salar.

Qərəz, Koroğlu elə ki deməlisini dedi, tapşırmalısını tapşırıb qurtardı, atı mindi, Dəli Mehtəri yetmiş dəli ilə götürüb düzəldi yola.

Çənlibel dəydi bir-birinə. Eyvaz hay vurdu, iki min dəli belə ayrıldı. Dəmirçioğlu hay vurdu, iki min dəli belə ayrıldı. İki belə görəndə xanımlar da qalxdılar ayağa, soyunub tökdülər yerə. Qılıns götürdülər, qalxan götürdülər, altdan geyinib üstdən qıllandılar, üstdən geyinib altdan qıllandılar, Eyvaza qoşulub bəndərgahlara çıxdılar. İndi hərə öz işində olsun, biz görək Koroğlugil nə elədilər.

Koroğlu dəlilər də yanında gəlib çatdı elçinin dediyi bulağın yanına. Koroğlu elə gedirdi ki, guya heç bir şeydən xəbəri yoxdu. Bulağa bir az qalmış baxdı ki, budu nesə ki elçi demişdi, olar yüz, yüz əlli adam əyləşiblər burada. Elə ki Koroğlugili gördülər, hamısı qalxdılar ayağa. Koroğlu da gəlib çatdı. Usadan bir xoş gəldin eləyib soruşdu:

Koroğlu

– Bəs hanı xan?

Bu sözdə Hasan paşa yeridi qabağ a, dedi:

– Koroğlu, xan yoxdu, gələn paşadı. Sənə mən zəhmət vermişəm. Ansaq məni gərək bağışlayasan. Mən qorxdum ki, sən gəlməyəsən, odu ki sənin dostun Ələmqulu xanın adını verdim.

Koroğlu dedi:

– Gəlmisən, lap yaxşı eləmisən. Qonaq ki var, bizim əzizimizdi, iki gözümüzdü. Buyurun gedək! Hamınıza gözümüz üstə yer var.

Hasan paşa dedi:

– Əziz olasan. Mən elə bilməsəydim, heç Toqatdan durub buraya gəlməzdim. Mən bilirdim ki, sən mərd adamsan. Məni bu qosa vaxtında başı aşağı eləməzsən.

Koroğlu dedi:

– Allah eləməsin. Başı aşağı düşmənin olsun. Buyurun gedək! Ayə, Dəli Mehtər, qonaqlara yol göstər!

Hasan paşa dedi:

– Yox, Koroğlu, gəl elə biz söhbəti indi buradasa eləyək. Eybi yoxdur. Elə getmiş kimi variq. Vaxt olar, inşaallah, Çənlibelə də gedərik. Bir də mən Çənlibelə belə getmək istəmirəm. Oraya, allah qoysa, mən gərək başqa sür gedəm.

Koroğlu hərifin sözlərini başa düşdü. Ürəyində dedi: «Ay sənin o meyidini görüm. Allah qoysa, səni Çənlibelə mən öz istədiyim kimi aparasağam».

Koroğlu Hasan paşa ilə danışa-danışa ətrafa nəzər yetirdi. Gördü qosa tülkü qoşunu elə gizlədib ki, bir nəfərinin də başı görsənmir. Hasan paşa dedi:

– Düş, Koroğlu! Düş, elə söhbətimizi bu bulağın başında eləyək.

Koroğlu bir yoldaşlarına baxdı, başa düşdü ki, heç kəs onun atdan düşməyinə razı deyil. Heç əslinə baxsan, belə yerdə atdan düşmək ağı illi

Koroğlu

iş də deyildi. Amma ki Koroğlu bunu öz qeyrətinə sığışdırıa bilmə. Fikirləşdi ki, əgər atdan düşməsəm, deyərlər qorxdu. Odu ki, elə birdən aşırılıb atdan düşdü, yüyəni Dəli Mehtərə verib, özü Hasan paşanın yanına gəldi. Koroğlu elə səld atdan düşdü ki, dəlilər heç bir şey eləyə bilmədilər. Durub gözləməyə başladılar.

Bəli, elə ki Koroğlu ilə Hasan paşa bulağın başında qabaq-qabağa əyləşdilər, Hasan paşa sözə başlayıb dedi:

– Koroğlu, məni xotkar sənin yanına göndərib. Bəsdi bu qədər xotkara düşmən oldun. İstəyirəm xotkarla səni barışdırıam. Xotkar deyir, o mənim böyük oğlum, Bürsü Sultan kiçik oğlum. İstəyir köcüb yanımı gəlsin, istəyir elə Çənlibeldə otursun, istəyir bütün qoşunun sərkərdəliyini ona tapşırıam. Sən də day uşaq deyilsən. Bilirsən ki, bu işin axırı yoxdu. Savanlıq idi, elədin. O nesə deyərlər, day həvəsdi, bəsdi. Gəl bu daşı ətəyindən tök. Elə buradan birbaşa mənimlə gedək İstambula, qurtarsın getsin. Koroğlu dedi:

– Hasan paşa, adam var, o nesə deyərlər, dil işlədər, adam var əl işlədər. Mən indiyə kimi əl işlətmışəm. Odu ki, dildə sənin kimi yağılı-yağlı kəsib doğraya bilməyəsəyəm. Mən sözü bir dəfə deyərəm. Onu da dəyişmərəm. Nə qədər ki, bu dünyada mən varam, xotkar var, mən ona düşmənəm. Siz elə bilməyin ki, mən sizin işlərinizi bilmirəm. Xotkar səni buraya niyə göndərib, sən buraya nesə gəlmisən, hamısı mənə bəllidi. Mən Koroğluyam. Məni aldatmaq, tora salmaq olmaz. Əlim, ayağım dəyməmiş qoşununu da götür, çıx burdan get! Mən xotkara da düşmənəm, sənə də.

Bunu deyib, Koroğlu durdu ayağa, Hasan paşa da durdu. Amma Koroğlunun gözü ətrafda idi. Hasan paşa nə elədi, nə sürə xəbər verdisə, Koroğlu bir də baxdı ki, dörd bir ətrafdan qoşun qalxdı ayağa. Yavaş-yavaş başladılar yeriməyə. Koroğlu gördü hə, nesə fikirləşmişdisə eləsədi. Hasan paşa onu salıb qoşunun düz ortasına. Özü də qoşun nə qədərdi?

Koroğlu

Adam elə bil göbələkdi yerdən çıxır. Bir su içim saatda dörd bir, tərəf oldu adam.

Koroğlu bir belə baxdı, dedi:

– Hasan paşa, sən deyirdin ki, mən xotkarın böyük oğluyam. Yaxşı, bəs oğulu atanın yanına aparmaq üçün bu qoşun, bu sürsat, bu səbbəxana nəyə lazımdı?

Hasan paşa dedi:

– Koroğlu, sən indi mənim əlimdə əsirsən. Burada on beş min qoşun var. Min sanın olsa, biri mənim əlimdən qurtarmayasaq. Gəl nahaq qana bais olma! Öz xoşunla təslim ol!

Koroğlu ətrafına nəzər salıb gördü qoşun getdiksə irəliləyir. Lap üzük qası kimi qalıqlar arada.

Dedi:

– Hasan paşa, özün bilirsən ki, neçə dəfələrlə mənim əlimə fürsət düşüb, amma səni öldürməmişəm. Sən elə bilmə ki, mən səndən qorxmuşam, ya öldürə bilməmişəm. Yox, mən səni, bax, bu gün üçün saxlayırdım. İndi ya sənə verən allah, ya mənə.

Koroğlu bunu deyib istədi ata tərəf getsin. Hasan paşa hökm elədi başındakı adamlar birdən siyirməqilins töküldülər onun üstünə. Dəli mehtər istədi dəlilərə hay vursun, Koroğlu əl elədi ki:

– Dayan!

Ondan döndü, Hasan paşa dedi:

– Hasan paşa, gəl bu qoşunu qırdırma! Sən də atını min, mən də. Bu meydanda vuruşaq. Ya sən məni öldür, ya mən səni. Bununla da davamız qurtarsın.

Hasan paşa dedi:

– Bunlar hamısı qorxaqlıqdandı. Mən sənin fikrini başa düşürəm. Sən bizi yubatmaq istəyirsən. Ansaq keçmiş ola. Xotkarın fərmanı budu ki, sənin ya başını aparam, ya özünü.

Koroğlu

Hasan paşa bunu deyib birdən başının adamlarına hay vurdu ki:

– Tutun, bağlayın qollarını!

Adamlar töküldülər. Koroğlu əlindəki şeşpəri tovlayıb bir sağa hərlədi, bir sola hərlədi, özünə yol açıb çıxdı. Dəli Mehtər Qıratı buraxdı. At bir dəfə finxırıb dördəmə özünü Koroğluya yetirdi. Koroğlu qızılqus kimi sıçrayıb atın belinə düşdü. Ondan üzün Hasan paşa tutub dedi:

Mən dəliyə hədyan söyləmə paşa,
Hünərlisən, gəl meydana, əfəndim!
Dağıdar ölkəni, çevirrəm taxtın,
Bularam səmdəyin qana, əfəndim!

Mən bələdəm sənin səngi-şəstinə,
Qılıns çəkib gərrəm bu gün qəsdinə,
Hayqırıb meydanda gəlsəm üstünə,
Yetirərəm səni sana, əfəndim!

Baş əymərəm xotkar yazan fərmana,
Gələrsən əlimdən axır amana,
Koroğluyam, nə `rəm çıxar asmana,
Qoşun qaçar dörd bir yana, əfəndim!

Söz tamama yetişdi. Koroğlu bir dəli nə `rə çəkib vurdu qoşuna. Hasan paşa da hay vurdu, qoşun dörd tərəfdən töküldü. Koroğlu üzün Yağı qoruğuna tutub dedi:

Mərd igidlər, dava günü gəlibdi,
At sürüb meydana çıxan gündü bu.
Müxənnətlər tər savaşa varıbdı,

Koroğlu

Vuruban atından yıxan gündü bu.

Somərd igid heç qaçarmı meydandan?
Qılıns çəkib hayif alaq düşmandan!
Qorxaq kəslər boyun əyib pünhandan
Sinilib xəlvətdən baxan gündü bu.

Qoç Koroğlu, qılıns götür dəstinə!
Müxənnət paşalar dolub qəsdinə,
Qarı düşman hüsum edib üstünə,
Nizəni gözünə soxan gündü bu.

Dəmircioğluya elə bir işarə bəs idi. Hay vurdu, dəlilər siyirməqılıns töküldü qoşunun üstünə. Hasan paşa kişi belə görəndə hay vurdu ki, qoşun o tərəfə yerisin. Koroğlu dedi:

– Hasan paşa, görürsən ki? Bax, indi sən mənim əlimdəsən. Bir həmlədə səni yerlə yeksan elərəm. Amma ki, dəymirəm. Qoşununa sərkərdəlik elə!

Dava qızışdı. Koroğlu dəliləri davada görəndə ürəyi telləndi. Dedi:

Dolun at belinə, qoç dəlilərim,
Xotkarı taxtından endirək, hoydu!
Talayaq mülkünü, alaq sanını,
Evini başına endirək, hoydu!

Ş iğ iyib üstünə qəddini bükək!
Gərək Çənlibelə min əsir çəkək!
Paşanın başında gəlin turp əkək!
Ş ahin çıraqını söndürək, hoydu!

Koroğlu

Bir hayqırsam, polad qollar boşalar,
Düşmanlar əlimdən çekər haşalar,
Öldürək xotkarlar, qıraq paşalar,
Meydanı məhşərə döndərək, hoydu!

Qeysəri öldürək, sərdarı tutaq,
Böyüyün, kiçiyin qol-qola çataq,
Ərəb at dösünə sümləsin qataq,
Çənlibelə əsir göndərək, hoydu!

Gələr Koroğlunun damaqlı çağı,
Dəlilər məslisidə, xan Eyvaz sağı,
Aladı gözləri, qaşları yağı,
Bulğarlı xanımı dindirək hoydu!

Söz elə təzəsə tamam olmuşdu ki, qoşunun dal tərəfindən bir nə'rə səsi gəldi. Koroğlu da, Hasan paşa da hər ikisi geri döndülər. Koroğlu baxdı ki, Dəli Həsən üç min dəli ilə daldan özünü vurdu Hasan paşanın qoşununa. Koroğlu qaldı məəttəl ki, bu nesə olan işdi. O əvvəl-əvvəl elə bildi ki, Dəli Həsən Hasan paşanın köməyinə gəlir. Baxdı ki, kömək nədi? Dəli Həsən bir su içim saatda Hasan paşanın qoşununu qatım-qatım qatlayıb, ağnatdı bu tərəfə. Dava qızışdı, nə qızışdı. Dəli Həsən qızğın davada qışqırıb dedi:

– Ayə, Dəmirçioğlu, vur!.. Qabaq sənin, dal mənim görək kim tez qurtarasaq?

Dəmirçioğlu sözü eşitsək, qılıncı atdı yerə. Əl eləyib belindən kotan zənsirini açdı. Dedi:

Koroğlu

- Dəli Həsən, mənim dəstəm xırdadı. Görürəm ki, zənsiri tovlamasam səndən geri qalasağ am. Ya mədəd!

Zənsiri başladı hərləməyə. Qabaq kəsildi, dal kəsildi. Ortada da Koroğlu özü. Qoşun başladı sağa, sola yayılmağ a.

Eyvaz Hasan paşanın qoşununu belə görəndə qalxdı ayağ a. Atı minib bəndərgahlardakı dəlilərə, hay vurdu. İki min dəli də Eyvazla sol tərəfdən təpildi qoşuna. Koroğlu işi belə görəndə Qıratı sövlana gətirdi, dedi:

Qıratım kişnəyib girər,
Atılır meydan başına
Qılıns çəkib dəlilərim
Od ələr düşman başına.

Yaxşı ər yaxşı at minər
Ortada göstərər hünər,
Atılanda nizə, şəşpər
Qaldırar qalxan başın.

Gər girişsəm çalhaçala,
Quş gərəkdi qanad sala,
Çəkib uçurdaram qala
Bəy, paşa, sultan başına.

Dava gündündə Eyvaz xan
Yüz yağıya verməz aman,
Dolanıb olasan qurban
Bir belə oğlan başına.

Koroğlu

İgiddə olar namus, ar,
Dar gündə görər güsü kar.
Koroğlu, dəlilər, Nigar
Yığılar dövran başına.

Hasan paşa gördü iş şuluqdur. Belə getsə buradan bir nəfər adam qurtara bilməyəsək. Odur ki, hərçi-badabad deyib atın başını döndərdi, bir dəstə qoşunla Koroğluya hüsum elədi. Koroğlu misri qılınsı çəkib onları qabaqladı. De bir sağa vurdu, bir sola vurdu, qoşunun ağzını sindirib qaçağa saldı. Üzün dəlilərə tutub dedi:

Xotkar üstümüzə qoşun göndərdi,
Qırın, dəlilərim, eyləyək səngi!
Çıixin qarınsa tək dolun hər yandan!
Bilin ölkələrin mənəm firəngi.

Əlli nədi, altmış nədi, yüz nədi?
Daldalarda tə`nə-tə`nə söz nədi?
Dərə nədi, təpə nədi, düz nədi?
Mənəm gürbələrin şiri, pələngi!

Yaranandan bu meydanda tək mənəm.
Hər ləkə paşaya boyun əymənəm.
Qəsəm olsun, tər savaşdan dönənəm,
Axır suda sınar suyun səhəngi!

Koroğlu fərmanı mərdi-mərdana,
San-dil ilə qılıns vurram düşmana,
Baş əymirəm nə sultana, nə xana,

Koroğlu

Mənəm igidlərin yeki-irəngi!

Axır ki, qoşun davam gətirə bilməyib təslim oldu. Koroğlu hay vurub davarı dayandırdı. Hasan paşanın özünü də əsirlərin qabağına salıb Çənlibelə gətirdi.

Dünya xanım atası Hasan paşanı görsək, xanımların arasından çıxıb, Koroğlunun qabağına gəldi. Örpəyini açıb Koroğlunun ayaqlarına atmaq istədi ki, Koroğlu Hasan paşanı ona bağışlasın. Koroğlu qoymadı. Qolundan tutub qaldırdı. Öz əli ilə örpəyi onun başına salıb dedi:

– Sən dayan, Dünya xanım! Mən onu öldürməyəsəyəm. Mənim onunla ayrı işim var.

Ondan üzünü dəlilərə tutub dedi:

– Hanı Dəli Həsən?

Dəli Həsən dəlilərin içindən çıxıb Koroğlunun qabağına gəldi. Yetişəndə qılınsını çıxardı, iki əllərinin üstündə tutub Koroğlunun qabağında diz çökdü. Dedi:

– Qoç Koroğlu, hər şeydən qabaq mənim böyük bir taqsırim var. Gərək ondan keçəsən. Mən sənə xəbər verməmiş bəndərgahları boşaldıb, dəliləri götürüb getmişdim. Amma onu deyim ki, mən qəsdən belə eləmişdim. Hasan paşanın qoşun ilə gəlməyini keşikçilər axşamdan mənə dedilər. Onun qoşunu nesə yerbəyer eləməyini, nesə pusqu düzəltdiyini mən görmüşdüm. Qorxdum ki, işi sənə xəbər versəm, Çənlibelə səs düşə, düşmən işi bilə, fikrini dəyişə. Odu ki, səssiz-sədasız dəstəni götürüb gesə ilə onların dalında pusquya girdim.

Koroğlu dedi:

– Afərin! Mən elə belə də fikirləşirdim. Mən indi sənin bu günkü işinin əvəzini vermək istəyirəm.

Ondan üzünü tutdu Hasan paşa. Dedi:

Koroğlu

– Hasan paşa, sən mənim yolumda bir qızın Dona xatını Keçəl Həmzəyə verdin. Bir qızın Dünya xanımı da Bolu bəyə vermək istəyirdin, ansaq İsabaliya qismət oldu. Eşitdiyimə görə sənin bir qızın da var Bulgar xanım adında. Onu da gərək Dəli Həsənə verəsən. Götür bu saat bir namə yaz, göndər, Bulgar xanım gəlsin buraya. Qorxma, bizdə bir qayda var ki, hərə öz istədiyinə gedir. Bəyənər gedər, bəyənməz genə də sənin qızındı. Səninlə birinci şərtim budu.

Hasan paşa dedi:

– De görüm, ikinci şərtin nədi?

Koroğlu dedi:

– Hələ sən naməni yaz ver, sonra da ikinci şərtimi deyəsəyəm.

Hasan paşa gördü ayrı əlas yoxdur. Kağız götürüb Koroğlunun dediyi kimi yazdı. Koroğlu naməni alıb qoydu sibinə.

Ondan dedi:

– Hasan paşa, indi qulaq as, ikinci şərtimi deyim. Ansaq bu əslində şərt deyil, mənim əhdimdi. İndi yerinə gəlib.

Koroğlu bunu deyib üzünü tutdu Dəli Mehtərə. Dedi:

– Ayə, Dəli Mehtər, Qıratla Düratı buraya çək!

Dəli Mehtər o saat Qıratla Düratı çəkdi ortalığ a.

Koroğlu dedi:

– Hasan paşa, mənim atam Ali kişi səni kişi bilib bu iki atı sənə bağışlamaq istədi. Bu yaxşılığın əvəzində sən bu atların üstündə onun iki gözlərini çıxartdırın. Odur ki, bu Çənlibelə gələndən mən əhd eləmişəm. İndi əhdim yerinə gəlib. Səni öldürməyəsəyəm. Amma nə qədər ki, ömrün var, Çənlibeldə qalıb bu iki ata mehtər olasaqsan.

Ustad deyir ki, bir neçə gündən sonra Bulgar xanım Çənlibelə gəldi. Koroğlu onu Dəli Həsənə verib toyunu elədi. Hasan paşa da nə qədər ki ömrü var, Çənlibeldə qalıb Qıratla Dürata mehtərlilik elədi.

KOROĞLUNUN QOSALIĞI

Ustad deyir Koroğlu qosalmışdı. Davadan, vuruşdan yorulmuşdu. Ömrünün son günlərini Çənlibeldə dins yaşamaq istəyirdi. Dəlilərin hamisini başından dağıtmış, Qıratın da nalların söküb çölə buraxmışdı. Amma ki vəfali at Çənlibeldən getmirdi. Gündüzləri çöldə, bayırda otlayıb, gesələri yenə də öz köhnə yurduna qayıdırı.

Deyirlər ki, dəlilər Koroğlundan ayrılməq istəməmişdilər. Ansaq nə qədər eləmişdilərsə, Koroğlu razı olmamışdı. Hamisini dağıtmışdı. Çənlibeldə bir Nigar qalmışdı, bir Koroğlu, bir də ki Qırat.

Günlərin bir gündündə Koroğlu Qoşabulağa atasının qəbrini ziyarət etməyə getmişdi. Qayidan baş yolu Ağ qayadan düşdü. Baxdı ki, Nigar tək-tənha Ağ qayada oturub yollara baxır. Koroğlu da yavaş-yavaş gəlib onun yanında əyləşdi. Baxdı ki, Nigar çox qəmgindi. Qara qaşlar çatılıb, ala gözlər bahar buludu kimi dolub, elə haya bənddi ki, neysan kimi yağışın. Koroğlu vəfali yarını bağrına basdı. Üzündən, gözündən öpdü. Niyə qəmgin olduğunu ondan soruşdu. Nigar bir yaralı ah çekib dedi:

– Heç. Keçən günlər, yadına düşür. Çənlibeldə at kişnəməsindən, dəli nərəsindən, qılıns səsindən qulaq tutuları. Sənin qorxundan quş quşluğunu ilə bu yollardan keçə bilməzdi. Koroğlu nə rə çəkəndə dağlar, daşlar səsinə səs verərdi. İndi hanı o günlər?

Koroğlu başladı Nigara dəlil-dəlayil deməyə. Amma nə qədər əlləşdisə, Nigarın könlünü ala bilmədi. Axırda qolundan tutub onu qaldırdı. Bir az gəzib dərdü qəmi dağılsın deyə onu Çənlibelin ətəklərinə tərəf aparmağa başladı. Az gəzdilər, çox gəzdilər, axırda gəlib yola çıxdılar. Elə bir az getmişdilər, baxdılardır bir kişi yolun kənarında bir süt

Koroğlu

öküz otarır. Amma bu kişinin ciyində yarı ağas, yarı dəmir qəribə bir şey var. Koroğlu nə qədər diqqət elədisə, bir şey fəhm eləyə bilmədi. Bu nə idisə, onun tanıldığı şeylərə oxşamırıdı. Çomaq idi, çomaq deyildi. Əmud idi, əmud deyildi. Koroğlunu maraq çulğadı ki, yarəb, görəsən bu nə olan şeydi. Yanaşıb kişiyə salam verdi. Kişi əleyk savabını verəndən sonra Koroğlu soruşdu:

– Qardaş, ayıb olmasın soruşmaq, bu nədi belə ciyinə keçiribsən?

Kişi dedi:

– Tüfəngdi.

Koroğlu baxdı ki, bu sözü heç indiyə kimi eşitməyib, dedi:

– Qardaş, tüfəng nədi?

Kişi baxdı ki, bu adam tüfəngin nə olduğunu bilmir, dedi:

– Bu da bir sür yaraxdı. Bunun, bax, burasında güllə olur. Burasını belə eləyəndə atılır. Güllə içindən çıxıb gedir. Özü də adama, heyvana, hər nəyə dəysə o saat öldürür.

Koroğlu soruşdu:

– Nesə yanı hər şeyə dəysə?

Kişi dedi:

– Hər nəyə dəysə də. Adama, heyvana, quşa.

Koroğlu kişinin sözünə inanmadı. Tutdu yaxasından ki:

– O nədi ki, adam öldürə? Vur mənə görüm nesə öldürür?

Kişi dedi:

– Başına dönüm, çıx yolunla get, məni qana salma.

Koroğlu dedi:

– Olmaz ki, olmaz. Ya gərək bu saat atasan baxam, ya da ki, yalan deyirsən.

Kişi dedi, Koroğlu dedi, kişi gördü yox, bu əl çəkəsi deyil. Dedi:

– Qardaş, mən sənə ata bilmərəm, indi ki əl çəkmirsən, eybi yoxdu, qoy bir öküz qurban olsun sənə.

Koroğlu

Bunu deyib, kişi öküzün birisini nişan aldı. Gullə açılmaqla öküzün yixılmağı bir oldu. Koroğlu yüyürdü öküzün yanına. Baxdı ki, öküz əməlli-başlı olub. Qayıtdı kişinin yanına. Qabaqsa əlini sibinə saldı. Çıxardıb öküzün pulunu verdi. Sonra tufəngi alıb bir diqqətlə o tərəf bu tərəfinə baxdı. Ondan üzünü kişiyə tutub soruşdu:

– Yaxşı, qardaş, sən dedin ki, bu adama da dəysə öldürər, hə?

Kişi dedi:

– Bəli, öldürər.

Koroğlu dedi:

– Yanı sən indi istəsən bununla məni vurub öldürə bilərsən də?

Kişi güldü. Dedi:

– Nəinki mən, lap bir balasa uşaq da istəsə bununla səni vurub öldürə bilər.

Koroğlu getdi fikrə. Qalın qaşlar çatıldı. Alın elə qırışdı, elə qırışdı ki, qatlar bir-birinə söykəndi. Gözlər elə bil, hərəsi bir dənə durğun gölə döndü. Üzünə-gözünə qaranlıq çökdü. Nigar baxdı ki, Koroğlu bir təhər oldu. Elə bil ki, dünyanın bütün dərdi, qəmi onun üstünə töküldü. Yanaşıb onun əlindən tutdu. Baxdı ki, yox, Koroğlu özündə, sözündə deyil. Haçandan-haçana Koroğlu özünə gəldi. Tufəngi kişinin özünə qaytardı. Yavaş-yavaş başladı deməyə

Titrəyir əllərim, tor görür gözüm,
Mənmi qosalmışam, ya zəmanəmi?
Dolaşmir dəhanda söhbətim, sözüm,
Mənmi qosalmışam, ya zəmanəmi?

Tutulur məslisdə igidin yaşı,
Kar görmür qılınsı, polad libası
Gəlib bis əyyamı, namərd dünyası

Koroğlu

Mənli qosalmışam, ya zəmanəmi?

Belə zaman hara, qoç igid hara?
Mərdləri çəkirlər naməndlər dara,
Baş əyir laçınlar, tərlanlar sara,
Mənmi qosalmışam, ya zəmanəmi?

Axır əsəl gəldi, yetdi hay, haray!..
Çəkdiyim qovğalar bitdi hay, haray!..
Tüfəng çıxdı, mərdlik getdi hay, haray!..
Mənmi qosalmışam, ya zəmanəmi?

Koroğluyam, Qırat üstə gəzərdim,
Müxənnətlər başın vurub əzərdim,
Nə`rələr çəkərdim, səflər pozardım,
Mənmi qosalmışam, ya zəmanəmi?

Söz tamam oldu. Koroğlu misri qılınsını belindən açıb atdı yerə.
Dedi:

– İndi namərd dünyası, bis əyyamıdı. Bundan sonra igidlilik bir qara pula dəyməz. Mən bu gündən Koroğluluğu yerə qoyuram.

Bunu deyib, Koroğlu düzəldi yola. Nigar nə qədər çağırırsa, Koroğlu dönmədi. Nigar xanım işi belə görəndə əyilib misri qılınsı yerdən götürdü, paltarının altından belinə bağlayıb, Koroğlunun dalına düşdü.

Koroğlu elə hövl eləmişdi ki, heç özü də bilmirdi hara gedirdi, amma gedirdi. Bayaqlan Koroğlu Nigar xanımı dəlil-dəlayıl deyirdi, indi Nigar başladı ona dəlil-dəlayıl deməyə. Ansaq kimə deyirsən? Elə bil ki, bu sözlər heç Koroğluya deyilmirdi. Daşdan, divardan səs çıxırdı, Koroğludan səs çıxmırıldı. Gəlhagəl, gəlhagəl axşam qaranlıq qovuşanda

Koroğlu

gəlib bir şəhərə çıxdılar. Elə küçə ilə gedirdilər, bir də Koroğlunun qulağına hənirti dəydi. Belə dönüb baxanda gördü ki, bir usa imarətdi, üç nəfər adam kəmənd atıblar, çıxırlar bu imarətin üstünə. Koroğlu dayandı. Nigar da ayaq saxladı. Soruşdu:

– Nə var? Niyə dayandın?

Koroğlu dedi:

– Bu adamlar deyəsən bu imarəti yarmaq istəyirlər. Mən gərək gözləyəm, görəm bu işin axırı nə olur.

Nigar dedi:

– Nə işimizə, gəl yolumuza varaq, çıxaq gedək.

Koroğlu dedi:

– Yox, oğurluğunu görüb danışmamaq da elə oğurluqdu. Mən gərək gözləyəm görəm bunlar nə eləyəsəklər.

Sən demə, bu imarət İran padşahının xəzinəsi imiş. Koroğlu baxdı ki, bəli, bu adamlar imarətin damını söküb girdilər içəri. O qədər gözlədi ki, oğrular işlərini görüb qurtardılar. Götürməlilərini götürdülər, yüklərini tutdular, düşüb getmək istəyəndə Koroğlu kəsdi başlarının üstünü ki:

– Deyin görüm kimsiniz? Gesənin bu vaxtı burada nə qayırırsınız?

Oğrular elə bildilər ki, Koroğlu keşikçilərdəndi. İstədilər əl-qol açsınlar. Koroğlu masal verməyib üçünün də qollarını bağlayıb yan-yanı yıxdı. Oğrular başladılar yalvarmağa. Ansaq nə qədər dil tökdülər, nə qədər pul, qızıl və də verdilər bir şey çıxmadı. Axırda oğrulardan biri dedi:

– Qardaş, sən bizi tutubsan, indi insafın olar buraxarsan nə yaxşı, buraxmazsan nə yaxşı. Ansaq biz buralıyıq. Bu yerin adamlarının xasiyyətinə bələdik. Amma ki, sən bu yerin adamlarına heç oxşamırsan. Biz sənə hər nə və də veririksə, sən tamah eləmirsən. Belə olanda mən sənə bir sual verəssəyəm, gərək mənim o sualıma doğru, düzgün savab verəsən.

Koroğlu

Koroğlu dedi:

– Sizi buraxmaq məsələsindən keç! Onu görməyəsəksiniz. Amma o ki qaldı söz soruşmağa, hər nə istəyirsən soruş. Mən ömrümdə yalan deməmişəm, demərəm də.

Oğru dedi:

– Qardaş, birsə məni hali elə görüm, sən kimsən? Nəçisən?

Koroğlu dedi:

– Mən Koroğluyam.

Bələ desək, elə bil ki, oğrulara bir şad müştuluq xəbəri verdilər.

Hamısı başladı sevinməyə. Oğrubaşı gülə-gülə dedi:

– Ay rəhmətliyin oğlu, indi ki sən Koroğlusən, bəs day bizi niyə burada əsir-yesir eləmişən? Açı bizim əllərimizi. Bura ki, var, sənin düşməninin xəzinəsidir. Sən gərək bir az da bizdən razı qalasan ki...

Koroğlu kişinin sözünü ağızında qoydu. Day imkan vermədi ki, sözünü tamamlasın. Dedi:

– Hər kimin olursa-olsun. Mənim xəzinə ilə işim yoxdu. Mənim elə birinci düşmənim sizin kimi oğru, haramzada adamlardır.

Söz oğrubaşa toxundu. Dedi:

– Balam, sənin ki elə işin, peşən şahların, paşaların var-yoxunu çalıb-çapıb yemək olub. İndi haradan olubsan belə əməli saleh, allah adımı?

Koroğlu dedi:

– Düzdü. Mən həmişə şahların, paşaların var-yoxunu çalıb-çapmışam. Amma mən sizin kimi oğurluq eləməmişəm. Mən meydan açmışam. Dava eləmişəm, düşmən öldürmişəm. Sonra da varını-yoxunuşu çalıb-çapıb aparmışam. Mən hər nə eləmişəmsə açıq eləmişəm, mərd eləmişəm. Amma siz it kimi oğurluq eləyirsiniz. Siz namərdsiniz. Siz mərdlərin adını batırırsınız.

Koroğlu

Oğrular gördülər yox, Koroğlu bunları buraxmayasaq. Koroğlu o qədər gözlədi ki, səhər açıldı. Xəzinədar gəlib çıxdı. Oğruları xəzinədara təslim verdi. Nigari da götürüb şəhəri gəzməyə getdi. Xəzinədar qaçıb birbaş getdi padşahın yanına. Əhvalatı nesə ki görmüşdü padşaha danişdıq. Padşah tez adam göndərib Koroğlunu tapdırıb yanına çağırtdırdı. Koroğlu, alagöz Nigar da yanında gəldi padşahın hüzuruna. Padşah baxdı ki, bu yaşı ötmüş bir adamdı.. Amma şəsti-bəstindən, boy-buxunundan görünür elə belə yol adamı deyil. Soruşdu:

– Qosa, de görüm bu nesə əhvalatdır? Bunları sən harada tutubsan?

Koroğlu əhvalatı nesə olmuşdu padşaha danişdi. Padşah o saat əmr verdi oğruları zindana saldılar. Ondan üzün Koroğluya tutub dedi:

– Yaxşı, qosa, çox sağ ol ki, oğruları tutubsan. Bu yaxşılığın yerdə qalmaz. Xəsalətindən çıxaram. Deyərəm bu saat sənə xərslik də verərlər. Ansaq bir de görüm, sən özün kimsən? Nəçisən? Haradan gəlib, haraya gedənsən?

Padşahın belə danışmağı Koroğlunun ürəyini qubarlandırdı. Elə bil ki, bütün dərdlərini yadına saldı. Savanlıq günləri onun yadına düşdü. Dəlilər, Çənlibel gözünün qabağına gəldi. Öz-özünə dedi: «Ey bivəfa, namərd dünya!.. Gör mən nesə olmuşam ki, padşah mənə xərslik verir». Ürəyi davam gətirmədi. Üçtelli sazı ciyindən aşırıb sinəsinə basdı. Dedi:

Çənlibeldə eli olan
Düğün Koroğlu mənəm, mən,
Başında min dəli olan,
Düğün Koroğlu mənəm, mən.

Mərdlik işlədib bir zaman
Namərdə çəkdirdim aman,

Koroğlu

İndi əlif qəddi kaman,
Düşgün Koroğlu mənəm, mən.

Laçın tək bərədə yatan,
Əmud vuran, şeşpər atan,
Yağ İlər qol-qola çatan
Düşgün Koroğlu mənəm, mən.

Könlünün səməndin yoran,
Namərdlər boynunu buran,
Mərdlər ilə dostluq quran,
Düşgün Koroğlu mənəm, mən.

Qoç Koroğlu görünməz şən,
Eyvazından ayrı düşən,
Qurbət eldə bağrı bişən
Düşgün Koroğlu mənəm, mən.

Padşah Koroğlunu tanıdı. Amma baxdı ki, day nesə deyərlər, o dövranı keçib. O Koroğludan bir əsər qalmayıb. Dedi:

– Koroğlu, mən İran padşahıym, sən Koroğlu. Biz həmişə bir-birimizə düşmən olmuşuq. Amma indi ruzigar elə gətirib ki, sən özün öz ayağıyla mənə qonaq gəlmisən. Özü də ki mənə belə böyük bir yaxşılıq eləmisən. Mən day bu gündən aramızdakı düşmənçiliyi yerə qoyuram. Gəl qal mənim yanımda.

Koroğlu dedi:

– Yox, mən sənin yanında qala bilmərəm. Yaxşısı budu ki, sən izin ver, biz çıxaq gedək.

Padşah dedi:

Koroğlu

Koroğlu, qosalmışan. Daha Koroğluluq eləyən deyilsən. Yaşın keçib, günün ötüb. Qal mənim yanımda, mənə tədbirçi, məsləhətçi ol!

Koroğlu qəbul eləmədi. Padşah gördü olmayasaq, izin verdi. Sonra da əmr elədi hərəsinə bir at verib, yola salsınlar.

İndi Koroğlu getməkdə olsun, sən eşit padşahdan. Koroğlugil gedəndən sonra padşahın ürəyinə vəs-vəsə düşdü. Fikirləşdi ki: «Ey dili-qafil, mən gərək onu buraxmayaydım. Hər nə qədər desən, qurd oğlu qurd olar. Əlimə düşmüşkən onun tədbirini eləyəydim».

Bunu fikirləşib, padşah qosun böyüklerindən birinə hökm elədi ki, bir neçə nəfər də adam götürüb bir kəsə yoldan Koroğlunun qabağıını kəssin. Özünü öldürüb, arvadını da gətirsin. Qosun böyüyü bir neçə adam götürdü. Kəsə yol ilə gəlib bir dar gədikdə pusqu qurdu. İndi bunlar burada durub gözləməgdə olsunlar, sənə kimdən deyim, Koroğlu ilə Nigardan.

Koroğlu ilə Nigar özləri də işdən bixəbər gəlirdilər. Gəlib haman gədiyə çatanda bir də baxdılar ki, bir neçə yerdən üstlərinə tüfəng lülələri uzandı. Qosun böyüyü daşın dalından qışqırkı:

– Dayanın!

Koroğlu dinməzsə atı saxladı. Nigar da dayandı. Qosun böyüyü qışqırkı:

– Atdan düşün!

Koroğlu kirimişsə aşırılıb atdan düşdü. Sonra da kömək eləyib Nigari düşürdü. Qosun böyüyü yenə də daşın dalından qışqırkı:

– Hər nə yar-yarağın varsa, tök yerə!

Koroğlu dedi:

– Heç bir yarağım-zadım yoxdu. Birsə dənə sazım var.

Qosun böyüyü işi belə görəndə arxayıñ oldu. Daşın dalından çıxıb gəldi. Hökm elədi adamlarına ki:

– Bağlayın onun qollarını!

Koroğlu

Adamlardan bir-ikisi yüyürdülər Koroğlunun üstünə. Koroğlu heç bir söz demədi. Kirimişsə dayandı. Başladılar Koroğlunun qollarını bağlamağa. Nigar mat-mat baxırdı Koroğlunun üzünə ki, görəsən bu niyə belə eləyir. Koroğlu Nigara baxıb dedi:

– İnsimə, Nigar xanım! Qoy bağlaşınlar. Day bizim dövranımız qurtardı. İndi onların dövranıdı. Görürsənmi? Bunların da əllərində haman o tüfəngdən var. İndi gərək laçınlar, tərlanlar sarlara baş əyə. Bu gündən belə dünya namərd dünyasıdı.

Koroğlunun qollarını bağlayıb qurtardılar. Ondan qoşun böyüyü öz adamlarını iki yerə böldü. Bir dəstəsinə hökm elədi ki, Koroğlunu götürüb dərəyə tərəf aparsınlar. Bir dəstəsinə də hökm elədi ki, Nigarı ata mindirib şəhərə götürsünlər. Koroğlu baxdı ki, Nigarı ondan ayırmaq istayırlər. Buna ürəyi tab gətirmədi. Bir özünə baxdı, bir bağlanmış qollarına baxdı, bir alagöz Nigara baxdı, bir də ətrafında tüfəngli adamlara baxdı, dedi:

Usa dağın usasıyam,
Əskik olmaz qarım mənim.
Nər peşəngin qosasıyam,
Karvan sürmək karım mənim.

Qoç yarandım əzəl başdan,
Vursam, sidam keçər daşdan,
Hələ qovğadan, savaşdan
Qalmamış qollarım mənim.

Hanı Eyvaz burda əsə,
Bir qılınsa qırx baş kəsə,
O dövranım dönüb tərsə,
Qar tökür baharım mənim.

Koroğlu

Hanı Əhməd şeşpər ata,
Dəmirçioğlu güştü tuta,
Bu günümədə gəlib çata
Tarlan dəlilərim mənim.

Qoç Koroğlu badə içə,
Başları pensər tək biçə,
İnsafdırımı ələ keçə
Alagöz Nigarım mənim?

Söz tamam oldu. Nigar özünü atdı Koroğlunun yanına. Koroğlu üzünü qoşun böyüyünə tutub dedi:

– Siz gəlin onu məndən ayırmayın! Aparırsız, ikimizi də bir aparın, buraxırsız bir buraxın!

Qoşun böyüyü dedi:

– Olmaz!

Koroğlu dedi:

Siz elə-bilməyin ki, mən asizəm, yainki qorxuram. Yox. Mən özümə söz vermişəm ki, bundan sonra qan tökməyim. Ömrümün axır günlərini belə keçirəm. Ansaq siz gəlin məni vadar eləməyin ki, mən öz əhdimə xilaf çıxam.

Qoşun böyüyü dedi:

– Olmaz. Bizə hökm belədi ki, səni öldürək, onu aparaq.

Koroğlu dedi:

– Yaxşı, bu kimin hökmüdü? Onu haraya aparırsınız?

Qoşun böyüyü dedi:

– Bu, qibleyi-aləm padşahın hökmüdü. Qibleyi-aləm özü bizi göndərib ki, səni tutub öldürək, sonra da zənənini aparıb ona çatdırıq.

Koroğlu

Koroğlu padşahın bu namərdiliyini eşidəndə elə bir nə`rə çəkdi ki,
dağlar, daşlar lərzəyə gəldi. Dedi:

Ay həzərat, ay samaat,
Ürək zərd oldu, zərd oldu!..
Genə namərdin sözləri
Sana dərd oldu, dərd oldu!

Dostumu atdım damana,
Rəqibi gəlsin yamana,
Kor olsun belə zamana,
Namərd mərd oldu, mərd oldu!

Koroğluyam, dad, hazaram,
Adım dəftərə yazaram,
Nə qədər səfil gəzərəm,
Adım qurd oldu, qurd oldu!

Ondan bir güs verdi, kəndir qırıq-qırıq olub yerə töküldü. Padşahın adamları özlərini elə itirdilər ki, bilmədilər tüfəngin lüləsini ona tərəf tutsunlar, ya dibçəyini. Vəfalı Nigar işi belə görəndə paltarının altından misri qılıncı çıxardıb Koroğluya verdi. Koroğlu bayaq ha kəsdi padşah adamlarının başının üstünü. Bir su içim saatda hamısını şil-küt eləyib yerə tökdü. Ondan atı mindi. Nigarı tərkinə alıb birbaş Çənlibelə tərəf üz qoydu.

Bu işin üstündən bir neçə müddət keçdi. Xəbər gəlib padşaha çatdı ki, bəs Koroğlu adamlarının hamısını qırıb, özü də təzədən Çənlibelə dönüb. Padşah baxdı ki, oyunu baxtalayıb, başladı qorxmağa ki, indi Koroğlu təzədən başına adam yiğ sa, day öhdəsindən gəlmək olmayasaq.

Koroğlu

Tez adam göndərib vəzir-vəkili, qoşun böyüklərini çağırırdı yanına. De məsləhət, məşvərat başlandı. Çox götür-qoydan sonra belə tədbir tökdülər ki, hələ nə qədər Koroğlu başına adam səm eləməyib, qoşun götürüb üstünə getsinlər. Bəli, başladılar qoşun yığıb, hazırlıq görməyə. İndi bunlar burada hazırlıqda olsunlar, sənə kimdən xəbər verim, aşiq Sünundan.

Aşıq Sünun eşitdi ki, padşah qoşun-ləşkər hazırlayır Koroğlunun üstünə getməyə. Day vaxt itirməyib çəkdi çarığın dabanını, birbaş Çənlibel deyib yola düşdü. Gündüzü gesəyə qatdı, gesəni gündüzə qatdı, günlərin birində bir axşam üstü gəlib Çənlibelə çatdı. Aşıq Sünun Çənlibelə çatanda Koroğlu Nigar xanımla yenə də Ağ qayada oturmuşdu. Aşıq Sünunu görsək, dik qalxdı ayağa. İki vəfali dost quşaqlaşdırıldı. De xoş-beş, on beşdən sonra Koroğlu soruşdu:

– Nə var? Nə yaxşı köhnə dostu yad eləmisən?

Aşıq Sünun sazi çıynindən aşırıb basdı bağrina, dedi:

Sənə deyim qoç Koroğlu,
Düşmanlar gələsək oldu.
Sonun olar, puç Koroğlu,
Düşmanlar güləsək oldu.

Daldalama sən səsini,
Düşmanla kəsmə bəsini,
Keçmiş köhnə qisasını
Düşmanlar alasaq oldu.

Sünunam, dildən düşmüşəm,
Bülbüləm, güldən düşmüşəm,
Qosalıb əldən düşmüşəm,

Koroğlu

Düşmanlar gələsək oldu.

Söz tamama yetdi. Koroğlu dedi:

– Aşıq Sünun, bir əməlli-başlı danış görüm, nə deyirsən?

Aşıq Sünun sazla dediyi kimi, sözlə də əhvalatı ona danışdı.

Koroğlu getdi fikrə. Nigar dedi:

– Koroğlu, fikirləşmək vaxtı deyil. De görək, nə deyirsən.

Koroğlu üzün Aşıq Sünuna tutub dedi:

Sənə deyim, Aşıq Sünun,

Çağır gəlsin xan Eyvazı!

Tar eləyim düşman günün.

Çağır gəlsin xan Eyvazı!

Namərdliyi bildirərlər,

Yadı bizə güldürərlər,

Tək-tək salıb öldürərlər,

Çağır gəlsin xan Eyvazı!

Koroğlu çəkməz haşalar,

Çətindi qollar boşalar,

Yerişir oğraş paşalar,

Çağır gəlsin xan Eyvazı!

Söz axıra yetdi. Aşıq Sünun durdu ayağa, dedi:

– Koroğlu, vaxtı itirməyə dəyməz. Mən gedim, uşaqları tapım.

Koroğlu izin verdi. Aşıq, o nesə deyərlər, heç soluğ un dərməmiş təzədən qayıdır yola düşdü.

Koroğlu

İndi Koroğlu ilə Nigar Çənlibeldə qalmaqda olsunlar, görək Aşıq Sünun nə elədi.

Aşıq Sünun çox gəzdi, çox dolandı, amma Eyvazı tapa bilmədi. Dağ lar aşdı, dərələr keçdi, günlərin birində bir biçənəkdə Dəmirçioğlu na rast gəldi. Baxdı ki, Dəmirçioğlu əlində yaba ot yiğir. Aşıq Sünun Dəmirçioğlunu görsək, aldı sazi, görək nə dedi:

Dəmirçioğlu, sənə deyim.

Çənlibelə düşman gəlir.

Polad qalxan, dəmir geyim

Çənlibelə düşman gəlir.

Bu sinəmi qəm alıbdı,

Şad qəlbimə dərd salıbdı,

Koroğlu yalqız qalıbdı,

Çənlibelə düşman gəlir.

Çənlibeldə yox söhbət, saz,

Çırpinır göllərində kaz,

Hanı Həsən, hanı Eyvaz?

Çənlibelə düşman gəlir.

Sananmaz yüzlər, əllilər,

Düşmana demə bəlilər,

Görünmür igid dəlilər,

Çənlibelə düşman gəlir.

Yoldadı Koroğlu gözü,

Qəlbində qoçaqlıq közü

Koroğlu

Aşıq Sünun budu sözü,
Çənlibelə düşman gəlir.

Aşıq Sünun sazla dediyi kimi, sözlə də əhvalatı Dəmirçioğlu yaya
danişdi. Dəmirçioğlu dedi:

– Mən Eyvazın yerini bilirəm, gedək, tapaq.

Dəmirçioğlu gesə-gündüz çöldə, bayırda olduğundan, üz-gözünü
tük basmışdı. Oradan durub birbaş gəldi dəlləyin yanına. Dedi:

– Usta, səfərim var, gedəsəyəm, tez mənim üzümü qırx!

Usta baxdı ki, Dəmirçioğlu'nun üzünü tük elə basıb ki, qırxmaq
uzun işdi. Odu ki, bir təhərə başından eləmək istədi. Dedi:

– Bu saat qırxa bilmərəm. Ülgüsüm korlanıb, gərək itilədəm.

Ustanın savabında aldı Dəmirçioğlu, dedi:

Sənə deyim, usta başı,
Qazı dibindən, dibindən!
Olmagilən işdə naşı,
Qazı dibindən, dibindən!

Düşmənlər girib qəsdinə,
Gəlir Koroğlu üstünə,
Dəyərəm sənin şəstinə,
Qazı dibindən, dibindən!

Sənnən hesabı çəkərəm,
Gözündən qan yaşı tökərəm,
Əlif qəddini bükərəm,
Qazı dibindən, dibindən!

Koroğlu

Dəmirçioğlu bilisi,
Olarsan ellər gülünsü,
Sənə endirrəm qılınsı,
Qazı dibindən, dibindən!

Axırınsı xanəni Dəmirçioğlu elə dedi ki, usta gördü əgər o yan-bu yan eləsə, başı bədənindən ayrılasaq. Dinməz-söyləməz ülgüsü götürüb başladı qırxmağa. Elə ki qırxbı qurtardı, Dəmirçioğlu çıxardıb onun haqqını verdi, ondan Aşıq Sünunu da götürüb düşdü yola. Nə qədər getdilər bilmirəm, nə qədər getmədilər bilmirəm, axırda gəlib Eyvazı tapdırılar. Eyvaz Aşıq Sünun ilə Dəmirçioğlunu görsək, aldı sazı, dedi:

Dağlar başı Çənlibeldən,
Deyin görüm nə xəbər var?
Başı qarlı bizim eldən,
Deyin görüm, nə xəbər var?

Qırat, Ərəb at durumu?
Koroğlu dövrən qurumu?
Paşalar boynu vurumu?
Deyin görüm, nə xəbər var?

Eyvaz qolun gərmək istər,
Tər savaşa girmək istər,
Koroğlunu görmək istər.
Deyin görüm, nə xəbər var?

Eyvaz sözü tamam eləsək, Aşıq Sünun aldı onun savabında, dedi:

Koroğlu

Çənlidən xəbər gətirdim,
Qardaş, dur gedək, dur gedək!..
Müşkül mətləbi bitirdim,
Qardaş, dur gedək, dur gedək!.

Koroğlu oxuyub-yazır,
Yalnız qalıb sandan bezir,
Haray salıb səni gəzir,
Qardaş, dur gedək, dur gedək!

Aşıq Sünun qədrin bilir,
Səni görüb üzü gülür,
Çənlibelə düşmən gəlir,
Qardaş, dur gedək, dur gedək!..

Aşıq Sünun sazla dediyi kimi, sözlə də əhvalatı Eyvaza danışdı.
Sonra da dedi ki:

– Koroğlu deyirdi harada olsa özünü mənə yetirsin.

Eyvaz dedi:

– Yaxşı. Mən getdim. Amma siz uşaqların dalınsa gedin!

Eyvaz ata minib Çənlibelə tərəf, Aşıq Sünunla Dəmirçioğlu da Dəli Həsənin dalınsa yola düşdülər. Eyvaz durmayıb, dinsəlməyib, Çənlibelə getməkdə olsun. Dəmirçioğlu ilə Aşıq Sünun axtarıb, axtarıb axırda Dəli Həsəni tapdılar.

Aşıq Sünun baxdı ki, Dəli Həsən elə qosalıb, elə qosalıb, ləp əldən düşüb. Dəli Həsənin belə qosalmağı Aşıq Sünuna yaman əsər elədi. Aldı sazi, dedi:

Xotkarlar üstünə atlı gedəndə?

Koroğlu

Düşman görən açıq gözün nesoldu?
Oğraş paşalarla dava edəndə
Nərə çəkən usa səsin nesoldu?

Çənlibeldə ağır məslislər quran,
Ərəb at üstündə mərdanə duran,
Misri qılıns çəkib, boyunlar vuran,
Soruşmursan, xan Eyvazın nesoldu?

Aşıq Sünun bu sırları biləndə,
Düşmanları ağladanda, güləndə,
Hərdən qəzəblənib qeyzə gələndə,
Qabaqda boz duran üzün nesoldu?

Düzdü, Dəli Həsən qosalmışdı, amma ki, o nesə deyərlər aslanın nə
qosası, nə savanı? Dəli Həsən yenə də elə haman Dəli Həsən idi. Sazi Aşıq
Sünunun əlindən alıb dedi:

Yağı düşmanlara qovğa asmağa
Hələ var qolumda qüvvətim mənim.
Qoşun gəlib Çənlibelə keçməyə
Qəbul etməz namus, qeyrətim mənim.

Gürzüm işləyəndə dağları qırar,
Qorxusundan tapmaz düşmanlar qərar.
Paşanın, xotkarın bağlığını yarar
As aslan yerişim, heybətim mənim.

Mən Dəli Həsənəm, ər havadarı,

Koroğlu

Heç yaddan çıxarmı dostluq ilqarı?
Vuruşma zamanı, dava bazarı,
Olmaç heç insafım, mürvətim mənim.

Dəli Həsənin sözlərinə Aşıq Sünun da, Dəmirçioğlu da çox sevindilər. Üçü də atlanıb dağlara, daşlara, kəndlərə, obalara hay saldılar. Bir nesə günün içində bütün dəliləri yiğib Çənlibelə tərəf yola düşdülər.

Dəlilər getməkdə olsunlar, indi eşit Koroğluandan. Koroğlu Aşıq Sünunu Eyvahın dalınsa göndərəndən sonra bir gün gözlədi, iki gün gözlədi, gələn olmadı. Üçünsü gün səhər tezdən idi, Koroğlu yenə də oturmuşdu Ağ qayada, yollara baxırdı. Nigar baxdı ki, Koroğlu çox qəmgindi. Durub yavaşa gəldi, oturdu onun yanında. Koroğlu dönüb bir Nigara baxdı, ondan sazı ciyinindən aşırıdı, dedi:

Qarı düşmən güs gətirdi,
Qosaldım, Nigar, qosaldım.
Mənzilim başa yetirdi,
Qosaldım, Nigar, qosaldım.

Müxənnətin olmaz zati,
Mərdin polad olar qatı.
İtirdim Qırat, Düratı,
Qosaldım, Nigar, qosaldım.

Koroğlu qorxmaz yağıdan,
Badə içibdi sağıdan,
Hanı Eyvaz, Tüpdağıdan?
Qosaldım, Nigar, qosaldım.

Koroğlu

Nigar elə ağızını açırdı Koroğlu ya ürək-dirək versin, bir də baxdılara ki, budu, yolda toz dumana qarışdı, duman toza. Belə baxanda gördülər Eyvaz yatıb atın boynuna, elə gəlir, elə gəlir ki, elə bil bir oxdu, yayından çıxıb uçur. Koroğlu da, Nigar da dik qalxdılar ayaq a. Eyvaz gəlib çatdı. Atdan aşırılıb qabaqsa Nigarla, sonra da Koroğlu ilə görüşdü. Kef-haldan sonra başladılar söhbətə. Koroğlu əhvalatı Eyvaza danışdı. Eyvaz da dəlilərin xəbərini ona verdi. Ondan Koroğlu Eyvazı göndərdi ki, gedib Qıratı tapıb gətirsin. Eyvaz durdu, bir kəmənd də götürüb Yağı qoruğuna tərəf getdi. Eyvaz elə təzəsə getmişdi bir də baxdılara ki, Dəli Həsən, Dəmirçioğlu, Aşıq Sünun, dallarında da bütün dəlilər budu gəlirlər. Koroğlu vəfalı dostlarını görsək ürəyi atlandı. Qəlbi soşdu. Sazı döşünə basıb görək dəlilərə nesə xoşgəldin elədi.

Genə ömür təzələndi,
Xoş gəldiniz, dəlilərim!.. .
Qurtardım hisrandan, qəmdən,
Xoş gəldiniz, dəlilərim!..

Düşün, burda mehman qalaq
Xotkarlara qırğıın salaq,
Paşalardan qisas alaq,
Xoş gəldiniz, dəlilərim!..

Bir şur salaq bu sahana,
Meydan boyansın al qana,
Səfər eyləyək hər yana,
Xoş gəldiniz, dəlilərim!..

Aslan tək bərədə yataq,

Koroğlu

Düşmanlara şeşpər ataq,
Paşaları diri tutaq,
Xoş gəldiniz, dəlilərim!..

Zimistanım döndü yaza,
Qulaq verin sözə, saza,
Koroğlu yetdi muraza,
Xoş gəldiniz, dəlilərim!..

Dərilər atlardan töküldülər. Hamı Nigarla, Koroğlu ilə görüşdü. Elə bu dəmdə bir kişnəmə səsi gəldi. Belə baxanda gördülər Qırat elə gəlir, elə gəlim ley kimi, üstündə də Eyvaz. Hamı döndü, at Çənlibeli bir dəfə dörd dolanıb hərləndi, sonra qızılqus kimi süzüb düz Koroğlunun qabağında dayandı. Elə kişnədi, elə kişnədi ki, dağlar, daşlar lərzəyə gəldi. Koroğlu sazi basdı döşünə, dedi:

Budu, gəldi havadarım,
Dur başına dolan könül!..
Zimistanda dövr elərdin,
Yaz-bahara boyan könül!..

Qıratıma nal düzdürrəm,
Paşalar bağın əzdirrəm,
Meylər, saqılər gəzdirrəm,
Başlar təzə dövran könül!..

Koroğluyam, mərd-mərdana,
Çağırram, gırṛəm meydana,
Qılıns vuraram düşmana,

Koroğlu

Xotkar taxtdan salan könül!..

Dəlilər Çənlibeldə qalsınlar. İndi sənə kimdən deyim, padşahdan.

Elə ki tədarük görüldü, qoşun hazırlandı, padşah Ali xan ilə Mehdi xanı da çağırıb, qoşuna böyük elədi, yola saldı. Gəlhagəl, gəlhagəl, qoşun gəlib çatdı Çənlibelin həndəvərinə. Keşikçilər gəlib qoşunun gəlməyini Koroğlu xəbər verdilər. Koroğlu dəstəbaşılara hay vurdu ki, dəliləri yığınlar. Elə ki hamı yiğildi, Koroğlu sazı götürdü, dedi:

Yaraqlanın, dəlilərim,
Yağılar meydana gəlir,
Müxənnətlər qoşun çekib,
Üz tutub bu yana gəlir.

Sözlərimdə yoxdu yalan,
Düşmanlara salaq talan,
Misri qılıns qılsın sövlan,
Boyanmağa qana gəlir.

Olun səf-səf, dəstə-dəstə,
Yeriyək düşmanın üstə,
Yağı düşman dolub qəsdə,
Tülkülrə aslana gəlir.

İgid olan etməz xata,
Qoç gərək pusquda yata,
Xan Eyvaz, min Ərəb ata,
Bəlli Əhməd fərmana gəlir.

Koroğlu

Pələng tək ovdan küsməyə,
Düşmanlar üstə əsməyə,
Yağılar başı kəsməyə
Koroğlu mərdana gəlir.

Söz tamam oldu. Koroğlu sazi verdi Nigar xanıma, misri qılınsı götürüb bağladı belinə. Dəli Mehtər o saat Qıratı çəkdi Koroğlunun bərabərinə. Koroğlu atı mindi, misri qılınsı çəkdi, sonra üzünü dəlilərə tutub dedi:

Dəlilərim, bu gün dava günlü,
Atlanın, yaradan bizə yar olsun!
Mərd igidlər yarasından bəlliidi,
Naməndləri qoy tər bassın, xar olsun!

Rüstəmi-Zal kimi nə `rələr çəkən,
Meydanda mərd igid bağrını sökən,
Misri qılıns vurub, qızıl qan tökən,
Əsirgəmə, vur əllərin var olsun!

Mənəm deyən kəslər çıxsın meydana,
Dolansın meydanı mərdi-mərdana,
Utansın namərdi bəsləyən ana,
Görüm, onun işi ahu zar olsun!

Nuş edin badəni, alın sağıdan,
Çəkinməyin həramidən, yağıdan,
Səflər pozan, orduları dağıdan,
Əyri qılıns qılafında mar olsun!

Koroğlu

Koroğlu mərdliyi qala dünyada,
İgid gərək başda sevda qaynada,
Dava günü sər meydanda oynada,
Meydannan qaçana namus, ar olsun!

O tərəfdən də xanların qoşunu gəlib çatdı. Koroğlu bir dəlilərə baxdı, bir düşmən qoşununa baxdı, elə bir nə `rə çəkdi ki, göydə gedən quşlar qanad saxladılar. Üzün Eyvaza tutub dedi:

Qoşun çəkib gəldi yağı,
Düşmanları seç, Eyvazım!..
Dağ üstündən çəkək dağı,
Tez hüsuma keç, Eyvazım!..

Dəli könül almaz öyüt,
Qosa bədən, olma meyit!
Misri qılıns kəmtər igid,
Al düşmanı biç, Eyvazım!..

Qıratın nali sökülməz,
Koroğlu beli bükülməz,
İgid ölüməndən çəkilməz,
Yağı qanı iç, Eyvazım!..

Koroğlu sözün tamam eləyib özün vurdu qoşuna. Dəlilər hər tərəfdən töküldülər. Ustad deyir o gün Çənlibeldə bir dava oldu, bir dava oldu ki, hələ ruzigarın gözü belə dava görməmişdi. Çənlibelin daşları düşmən qanına boyanıb qıp-qırmızı laləyə döndü.

Koroğlu

Orasını deyim ki, xanlar hiylə eləmişdilər. Qəsdən qoşunun yarısını meydana buraxıb, yarısını pusquda saxlamışdır ki, dəlilərin güsünü bilib sonra buraxsınlar. İndi işi belə görəndə hökm verdilər ki, qoşun pusqudan çıxsın. Özü də düz ortaya vurub Koroğlunun özünü halqamə`rəkə eləsin. Bəli, qoşun pusqudan çıxdı. Amma Koroğlu da işini möhkəm tutmuşdu. Dəli Həsəni öz dəstəsi ilə pusquda qoymuşdu.

İndi işi belə görəndə, üzün Eyvaza tutub dedi:

Çağır Dəli Həsən gəlsin!
Ağır zərbə bu gün çalsın!
Ölən ölsün, qalan qalsın,
Mərd igidlər mə`lum olsun!

Qabağa salma naşını,
Vurdurar öz yoldaşını,
Gəzdirsəm namərd başını,
Xına mənim qanım olsun!

Siz inanın göhərkana!
Hərəniz dönün aslana!
Basılmayın bəd düşmana,
Qoyun ölen mənim olsun!

Koroğluyam, mən Əmiray,
Varsa çıxart meydana tay,
Davada dilim bilməz ray,
Əzrayıl bir yanın olsun!

Nigar xanım dəlilərə baxdı, Koroğluya baxdı, düşmənə baxdı.

Koroğlu

Elə bu dəmdə Koroğlu da özünü onlara yetirdi. Baxdı ki, şadlıqdan Nigar xanımın gözləri elə dolub, elə dolub ki, elə bil bahar bulududu. Elə haya bənddi ki, abi-neysan kimi süzülüb tökülsün. Nigar Qıratın səsinə döndü, Koroğlunu gördü. Elə birsə bunu deyə bildi ki:

– San Koroğlu!..

Nigarın sözündən Koroğlunun ürəyi atlandı, qəlbə tel-tel oldu. Bir dəli nə `rə çəkib dedi:

Mərd dayanar, namərd qaçar,
Meydan gumbur-gumburları...
Dəlilərim meydan açar,
Düşman gumbur-gumburları...

Qoç igid bığın buranda.
Çəkib yay-oxun quranda,
Şeşpər qalxana vuranda
Qalxan gumbur-gumburları...

Top açılar qalasından,
Haq saxlaşın balasından
Koroğlunun nalasından
Hər yan gumbur-gumburları.

Dəlilər düşmənə elə bir vay verdilər ki, bir nəfər də olsun padşah qosunundan salamat qurtarır qayıda bilmədi. Elə ki dava qurtardı, dəlilər hamısı gəldi, Koroğlu atın başını çevirdi ki, Çənlivelə qalxsın. Aşıq Sünun əl atıb yapışdı Qıratın yüyənindən. Koroğlu dayandı. Dəlilər də dayandılar. Aşıq Sünun sözə başladı. Dedi:

Koroğlu

– Koroğlu, bu neçə vaxt idi ki, dəliləri başından dağıtmışdın. Koroğluluğu yerə qoymuşdun. De görüm, indi nə fikirdəsən? Genə də tək qalmaq istəyirsən, ya dəliləri yanında saxlaysırsan?

Koroğlu dedi:

– Yox, Aşıq Sünun. Düzdü, mən Koroğluluqdan əl çəkmışdım. Amma baxıram ki, bu olan iş deyil. Nə qədər ki, xotkarlar, padşahlar, paşalar, xanlar bu namərd dünyada ağalıq eləyirlər, mən Koroğluluğu yeri qoya bilməyəsəyəm.

Ondan üzün dəlilərə tutdu, dedi:

– Nə qədər ki, onlar var, biz də varıq!..

Koroğludan bu sözü eşidəndə bütün dəlilər nə `rə çəkdilər. Atlar kişnədi, qılıncalar oynadı. Qırat iki dal ayağının üstə qalxıb qızmış pələng kimi elə bir şeyhə çəkdi ki, dağ-daş titrədi. Aşıq Sünun üçtelli sazı bağrına basdı. Hamı bir yerdə təzədən Çənlibelə qalxmağa başladılar.